In colecția „Clasicii români" au apărut

I. L. Caragiale	—	Opere, vol. I, II, III.
I. Slavici	—	Opere, vol. I, II.
N. Bălcescu	—	Opere.
V. Alecsandri	—	Teatru, vol. I, II.
G. Coşbuc	—	Poezii, vol. I, II.

Lei 3,04

ION GHICA — SCRISORI CĂTRE V. ALECSANDRI

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

ION GHICA

SCRISORI CĂTRE V. ALECSANDRI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

ION GHICA

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

ION GHICA

SCRISORI
CĂTRE
V. ALECSANDRI

Texte îngrijite, bibliografie și prefață
de ION MANOLE

Ed. a II-a revăzută și adăugită

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

PREFAȚA

Când, în Mai 1848, comitetul muntean ce pregătea acțiunea revoluționară hotărî să trimită, după sfatul lui Lamartine, un delegat la Constantinopol, prima alegere se făcu în persoana lui Eliade. Acest trădător de mai târziu al mișcării refuză însărcinarea : era îngrijorat că, la Țarigrad, i s'ar putea întâmpla vreo nenorocire și i-ar rămânea familia fără susținător... Al doilea ales fu Ștefan Golescu, dar nici acesta nu acceptă, deoarece, fiind prieten intim cu domnitorul Bibescu, se temea că, dacă-l va întreba Vodă dece pleacă, nu va ști ce să răspundă...

Comitetul obținu, în sfârșit, asentimentul lui Ion Ghica. Cine era acest tânăr în vârstă de 32 de ani, în devotamentul, pregătirea și tactul căruia comitetul revoluționar avea atâta încredere ?

Ion Ghica, a cărui plecare la Constantinopol avea să fie mai puțin hotărîtoare pentru desfășurarea mișcării decât pentru propria-i orientare politică, s'a născut la 16 August 1816. Strănepot al lui Grigore Ghica-Vodă, era fiul banului Dimitrie Scarlat Ghica și al Mariei Câmpineanu. Făcea parte, deci, dintr'o familie aparținând marii boierimi proprietare de latifundii și cu un rol conducător în țările românești, în acea vreme. Tache Ghica, tatăl scriitorului, a avut el însuși funcțiuni publice importante, fiind, între altele, mare ban. O stampă a epocii ni-l înfățișează cu înalt ișlic pe cap și cu caftan, atri-

bute vestimentare boiereşti pe care Ion Ghica, cel dintâi din familia lui, nu le va mai purta. Marele ban Ghica, boier care preţuia cultura — el este cel ce l-a găzduit şi l-a susţinut pe Grigore Alexandrescu în tinereţea singuratică a acestuia — a năzuit să asigure fiului său o instrucţie aleasă. L-a dat mai întâi la clasa de limba franceză a lui J. A. Vaillant, la care alergaseră mulţi dintre fiii de boieri, părăsind şcolile greceşti. Vaillant — hrănit cu principiile revoluţiei franceze — le dicta din *Grandeur et décadence des Romains* de Montesquieu şi le dădea să înveţe pe de rost satire şi epistole de Boileau. Ce idei căuta să insufle elevilor săi acest profesor, se vede din faptul că, la 1840, s'a numărat printre membrii conspiraţiei lui Dumitru Filipescu. Mai târziu va publica o carte intitulată *La Roumanie,* în care atacă privilegiile boiereşti şi felul samavolnic în care erau conduse cele două ţări româneşti. In modesta odăiţă dela Sf. Sava, unde se ţineau cursurile, Ion Ghica cunoaşte pe Grigore Alexandrescu, cu care devine bun prieten.

Mai apoi fiul marelui ban Tache Ghica trece la Colegiul Sf. Sava, având ca profesori pe Eufrosin Poteca, Gh. Pop, Petrache Poenaru, urmaşi ai entuziastului şi nefericitului întemeietor al şcolii, Gheorghe Lazăr. Aici Ion Ghica şi-a câştigat prietenia conşcolarului său, pasionatul cercetător încă de atunci al istoriei patriei şi neobositul revoluţionar şi democrat de mai târziu, N. Bălcescu.

In 1834, Ion Ghica este trimis de familie la Paris, unde, după doi ani, îşi ia bacalaureatul la Sorbona. Se înscrie apoi la şcoala de mine, absolvind-o după cinci ani, când obţine titlul de inginer. Spirit organizat, dornic să se informeze şi în alte discipline, studentul Ghica urmăreşte şi cursurile de economie politică ţinute la Sorbona, studiind, totodată, cu mare hărnicie, lucrări ale economiştilor de seamă ai vremii. Il pasionează, îndeosebi, socialismul utopic al lui Saint-Simon şi Fourrier, din ale căror idei gândirea lui se va hrăni şi în anii bătrâneţii.

Insuflețit de dorința de a-și vedea patria ridicată de pe treapta umilitoare a unei țări dependente și înapoiate din punct de vedere economic, el este, în epoca studiilor la Paris, unul dintre cei mai activi propagandiști pentru dreptatea și libertatea țării sale. Impreună cu alți tineri munteni și moldoveni și, în special, alături de unchiul său Ion Câmpineanu, venit anume în acest scop în capitala Franței, studentul dela școala de mine se strădueşte să atragă atenția cercurilor însuflețite de idei înaintate din capitala Franței, asupra intereselor și năzuințelor românești. O face cu mult zel patriotic, ca unul ce-și însușise tendințele progresiste ale tinerilor în mijlocul cărora se formase la școala lui Vaillant, la Sf. Sava, și acum la Paris.

Revenit în țară la 1841, sub domnia lui Alexandru Dimitrie Ghica, cu care se înrudea, încearcă, fără a reuși, să obțină un post de inginer la minele de sare. Cerând apoi o catedră la Colegiul Sf. Sava, a fost din nou refuzat, fiind considerat un spirit prea liberal.

In 1842, tineretul care nutrea idei înaintate îl trimite la Iași să propună domnitorului Moldovei, Mihail Sturdza, tronul Țării Românești. Mihail Sturdza se arată măgulit de această propunere, dar refuză s'o accepte. Postelnicul Nicolae Șuțu, efor al școalelor din Moldova, cunoscându-l și prețuindu-l pe tânărul cărturar muntean, îl numește profesor de economie politică la Academia Mihăileană din Iași. Lecția de deschidere o ține Ghica în Noembrie 1843, vorbind despre *Importanța Economiei Politice*. Semnificativă pentru spiritul care însuflețea această prelegere — ca și întreg cursul pe care-l va continua până la sfârșitul anului 1844 — este informația pe care o dădea din prima zi, cu deosebită satisfacție, asupra unor tratative pentru realizarea „unității bănești" între Moldova și Țara Românească. Ghica este preocupat, deci, de desvoltarea economică a țărilor românești și de unificarea lor, mai întâi

monetară şi vamală, ca o pregătire pentru realizarea statului naţional.

Atras în acţiunea forţelor progresiste ale vremii, Ghica îşi însuşeşte şi el părerea că vechile stări de lucruri nu vor putea fi schimbate prin mijloace paşnice. Iată dece, în toamna anului 1843, aflându-se la Bucureşti, pune, împreună cu Nicolae Bălcescu şi Cristian Tell, după o noapte de însufleţite discuţii, bazele societăţii revoluţionare secrete *Frăţia.*

Deviza societăţii era *Dreptate, Frăţie.* Statutele, scrise în alfabet cifrat, se aflau în păstrare la Ghica — le ţinea ascunse în scoarţele unei algebre franţuzeşti.

Până la izbucnirea mişcării revoluţionare din 1848, membrul fondator al *Frăţiei* participă, alături de ceilalţi tineri progresişti, la diferite acţiuni culturale. Astfel, în 1844 este, împreună cu N. Bălcescu şi M. Kogălniceanu, unul dintre iniţiatorii revistei *Propăşirea,* care a apărut, însă, numai cu subtitlul *Foaie ştiinţifică şi literară,* deoarece titlul, fiind considerat revoluţionar, fusese tăiat de cenzură.

Pentru această revistă scrie studiile *Uniunea vămilor între Moldova şi Valahia* — suprimat de cenzură — *Ochire asupra ştiinţelor, Măsuri şi greutăţi.*

In 1845 se găseşte în Muntenia şi, după ce face ordine în averea părintească — îi murise tatăl — pleacă pentru doi ani în străinătate. Colindă Italia, Franţa, Anglia. Aflându-se în 1846 la Paris, ia parte la înfiinţarea *Societăţii Studenţilor Români,* printre membrii căreia se numărau N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, C. A. Rosetti şi alţii. Având ca preşedinte pe Ion Ghica, societatea se afla sub patronajul poetului Lamartine.

La sfârşitul anului 1846 *„un vânt de libertate suflă peste toată Europa"* — scrie Ghica şi adaugă: *„Strigătul de libertate şi de naţionalitate se ridică din toate unghiurile lumii civilizate".*

Care era, în acest timp, situaţia în ţările româneşti? Măcinată de adânci contradicţii, orânduirea feudală intrase în

descompunere. Masele populare pătimeau sub o cumplită apăsare boierească. După mişcarea lui Tudor Vladimirescu, comportarea proprietarilor faţă de ţărani devenise de o sălbăticie fără seamăn. Vorbind despre „robia" în care se afla în acei ani ţărănimea, deputatul sătean Ene Cojocaru avea să spună în Comisiunea pentru împroprietărire dela 1848: *„Ne luau legaţi, aducându-ne iarăşi la urmă, întocmai ca pe nişte robi, închizându-ne prin beciurile şi prin coşarele d-lor, pe vreme de iarnă, fără foc, aruncând şi apă pe noi ca să îngheţăm. Cu suferinţele unora, să sperie şi pe ceilalţi. Şi mulţi dintr'înşii au rămas betegi de nu se mai pot hrăni nici astăzi"*. In aceste condiţii, spiritul de revoltă creştea în popor, nutrind nădejdea unei vieţi omeneşti. Pe de altă parte, desvoltarea noilor relaţii de producţie capitaliste făcea necontenit să crească numericeşte şi ca putere economică o clasă nouă — burghezia. Inlăturarea monopolului turcesc asupra comerţului exterior al ţărilor româneşti permisese acestor ţări intrarea în circuitul economic european. Regulamentul Organic introdus din iniţiativa Rusiei, deşi păstrase privilegiile boiereşti, adusese totuşi şi o serie de contribuţii pozitive la progresul Ţării Româneşti şi al Moldovei : limitase puterea domnitorului, creind bazele adunărilor aşa-zise parlamentare, separase puterile în stat, desfiinţase vămile din interior, reorganizase administraţia, învăţământul şi armata. Prin aplicarea unor legi asemănătoare în amândouă ţările, Regulamentul Organic reprezenta un pas înainte spre crearea unui stat naţional unitar.

Conducerea acestui stat, care trebuia să reprezinte un teritoriu economic lipsit de piedici în desvoltarea relaţiilor comerciale, năzuia să o preia burghezia în creştere. Comercianţii şi meşteşugarii, deşi nu obţinuseră, prin Regulamentul Organic, privilegii, se bucurau totuşi de libertăţi îndestulătoare pentru a-şi mări puterea economică şi pentru a tinde să obţină şi puterea politică. Mica boierime şi o parte a marii boierimi, interesate în schimbul de mărfuri şi în desvoltarea industriei, îm-

părtăşeau unele năzuinţe ale burgheziei. Grosul marii boierimi şi jugul otoman reprezentau cele două mari piedici care barau drumul spre progres al ţării. *Conjuraţia Confederativă* organizată în 1839 de comisul Leonte Radu, în Moldova, ca şi conspiraţia lui Dumitru Filipescu, căruia i se alăturaseră, între alţii, şi N. Bălcescu, Marin Serghiescu Naţionalul, Vaillant, Eftimie Murgu şi ţăranul Sotir, sunt grăitoare pentru frământările sociale dramatice care caracterizează anii premergători lui 1848. La aceste frământări, domnitorii, sprijiniţi de marea boierime reacţionară, răspund prin teroare. Fruntaşii comploturilor sunt arestaţi şi închişi.

Ion Ghica n'a împărtăşit, în această privinţă, soarta prietenilor săi. Inchisoarea a cunoscut-o numai atunci când s'a dus să-l viziteze pe Grigore Alexandrescu şi Nicu Bălcescu, deţinuţi la djurstvă. Cu toate acestea, n'a fost nici el scutit de neplăceri din partea domniei. Scrieri de ale sale au fost cenzurate, i s'au refuzat unele posturi. In 1847, când a decis să-şi pună candidatura de deputat al judeţului Dâmboviţa, unde-şi avea moşia, domnitorul Bibescu i-a contestat acest drept.

Agitaţia în Bucureşti ajunge la culme după revoluţia dela Paris din Februarie 1848.

Mişcarea revoluţionară, slab pregătită şi fără legătură cu masele, izbucneşte la Iaşi. Domnitorul Sturdza arestează de îndată pe mulţi dintre fruntaşii mişcării, ceeace constitue sfârşitul acesteia.

La Bucureşti, comitetul *Frăţiei* păşeşte la o mai temeinică organizare a acţiunii, trimiţând emisari în diferite regiuni ale ţării, pentru a ridica masele. Ghica participă la aceste pregătiri nu numai prin subscrierea importantei sume de 1000 galbeni, din care se cumpără arme pentru răsculaţi, ci şi prin diferite misiuni pe teren. Lui, alături de poetul Cezar Bolliac, fraţii Goleşti, C. A. Rosetti şi alţii, îi revenea sarcina *„să ridice tabacii, mărginaşii şi tinerimea din Bucureşti, să meargă gloa-*

tă la Palat, să ceară lui Vodă Bibescu sancționarea Constituției".

Declanșarea mișcării este, însă, întârziată la cererea lui Lamartine, ministru de externe în guvernul provizoriu francez, constituit după revoluția din Februarie 1848. In Mai, după povața aceluiaș, comitetul *Frăției* hotărăște trimiterea unui delegat la Constantinopol pentru a convinge „Sublima Poartă" să nu intervină în Țara Românească și pentru a reprezenta, după reușita mișcării, noul guvern ce va fi instaurat.

Acest trimis fu Ion Ghica, membru al comitetului executiv al *Frăției,* a cărui activitate de până atunci era o bună recomandare.

La 11 Iunie 1848, mișcarea revoluționară obține primele succese. Ion Ghica este informat în permanență asupra mersului evenimentelor, el întreține o vie corespondență cu toți fruntașii mișcării, în special cu N. Bălcescu. Această corespondență, Ghica a publicat-o mai târziu în volumul *Amintiri din pribegia după 1848.*

„Starea dinlăuntru — îi scrie Bălcescu la 16 Iunie 1848 — *este astfel: suntem tari în București, căci poporul e cu noi... Afară, poporul am început a-l pregăti prin sate, prin trimiterea de comisari. Prin orașe, sunt încă mulți reacționari."*

Cei care aveau să trădeze revoluția se aflau chiar în guvernul provizoriu, constituind o majoritate de dreapta: Eliade, Tell, N. Golescu și alții. Realizarea împroprietăririi clăcașilor, acel punct din proclamația dela Islaz care atrăsese în mișcare pe țărani, s'a tot amânat, datorită manevrelor grupului reacționar.

Printre fruntașii cu o atitudine șovăelnică se numără acum și Ion Ghica. Se pare că nici activitatea lui la Constantinopol nu era mulțumitoare, căci, în 18/30 Iulie 1848, Bălcescu îl îndeamnă într'o scurtă, dar încă plină de încredere scrisoare: *„Lucrează cu activitate acolo, ca să dobândim revoluția și să biruim toată reacția".*

Trădând țărănimea, căreia îi făgăduise îmbunătățirea situației, neacordând votul universal și pierzând astfel încrederea maselor, refuzând să organizeze apărarea țării împotriva intervenției militare turcești, majoritatea reacționară din guvernul provizoriu a dus la eșuarea revoluției. Fruntașii acesteia sunt nevoiți să ia drumul — e adevărat, nu pentru toți amar — al exilului. Ghica rămâne la Constantinopol și continuă, o vreme, să fie preocupat de soarta țării sale. Propune, astfel, crearea unui guvern în emigrație, dar susține ca din acest guvern să facă parte și unul dintre cei trei foști membri ai locotenenței, la care Bălcescu îi răspunde: *„...Nu prea sunt mulțumit, căci vrei mereu un Locotenent. Câte trei nu fac o ceapă. N. Golescu poate este cel mai bun, tocmai fiindcă este mai nul. Tell e a doua ediție a lui Eliade și acesta un blestemat"*.

De aici înainte relațiile dintre Ghica și Bălcescu se răcesc, ceeace dovedește că, dacă cel de-al doilea, neacceptând noua situație ce se crease în țară, nu renunța la gândul de a porni din nou revoluția, primul se îndepărta, treptat, de scopurile acesteia. *„Aș dori mult, pentru binele țării noastre, ca noi trei să fim bine împreună și strâns legați unul lângă altul"*, îi scrie Bălcescu în Mai 1848, vorbindu-i de Al. G. Golescu (Arăpilă).

Dar Ghica, oricât de mult l-ar fi prețuit pe fostul său coleg de școală, nu putea rămâne multă vreme *„strâns legat, unul lângă altul"* cu Bălcescu. Stabilind relații strânse cu cercurile politice turcești, se arată mereu mai rezervat, nutrește alte preocupări.

„Eu nu pricep ce vrei tu, Ghica. N'ai fost cel dintâi care într'atâtea buletinuri publice ai propagat unirea tuturor Românilor?" îl întreabă Bălcescu la sfârșitul anului 1850 și adaugă: *„Crezi că ne vom putea mântui numai pe calea diplomatică, iar nu prin revoluție? Ți-e teamă ca cabinetele să nu ne*

ia de revoluționari?" Ghica devenise bun prieten al Turcilor... El era acum de părere că aceştia vor uni țările, că ei le vor da o constituție. Fostul propagandist pentru libertatea țării sale, membru fondator al *Frăției,* manifesta acum o atitudine de ploconire față de Turci. *„Imi pare rău* — îi mai scrie Bălcescu, — *că prin exaltația ta turcească îți alienezi simpatiile tuturor."* Astfel de avertismente rămân însă fără rezultat. In timp ce Bălcescu se stingea, istovit de luptă şi de boală, apăsat de neogoita durere de a nu-şi fi revăzut patria, fiindcă stăpânirea nu i-o îngăduise, în timp ce şi alți emigrați tânjeau şi ei, risipiți prin Europa, de dorul țării, Ion Ghica devine bey guvernator al insulei Samos. Ca funcționar al Porții, el slujeşte devotat acesteia şi aliaților ei, urmărind cu o energie vrednică de o cauză mai bună pe „haiducii de mare", samioți, dintre care mulți luptau eroic pentru eliberarea țării lor.

După cinci ani de guvernare, fostul prinț de Samos se întoarce în 1859 în țară, devenind, în acelaş an, prim ministru al guvernului moldovean şi apoi al guvernului muntean. Deşi acceptă aceste funcțiuni dela Alexandru Ion Cuza, el nu se numără printre sprijinitorii hotărîți ai acestuia, ca de pildă M. Kogălniceanu. Dimpotrivă, este unul dintre cei ce se opun realizării reformelor burghezo-democratice plănuite de Cuza şi Kogălniceanu. Când, în 1864, guvernul Kogălniceanu prezintă în Adunare proiectul de lege pentru îmbunătățirea soartei țăranilor, Ghica se află alături de I. Brătianu şi Lascăr Catargiu în acel comitet al delegaților care acuză legea de tendințe „socialiste", încearcă să impună modificarea proiectului în favoarea moşierimii şi, neizbutind, răstoarnă guvernul printr'o moțiune de blam a Adunării.

Ion Ghica — membru al partidului liberal — se află alături de cei ce pun la cale şi realizează „monstruoasa coaliție". Implicat în acțiunea pentru detronarea lui Cuza, devine prim ministru al celui dintâi guvern al burgheziei şi moşierimii coalizate.

Sub Carol I, e de câteva ori ministru; în 1871 se retrage din viaţa politică a ţării. Intre 1877 şi 1881 ocupă funcţia de director general al teatrelor. Membru al Academiei Române, din 1873, este ales în repetate rânduri preşedinte al acesteia.

Abia mai târziu acceptă o nouă funcţie politică, aceea de ministru al ţării la Londra.

Bătrân, se retrage la moşia lui, dela Ghergani, unde moare în 1897, în vârstă de 81 de ani.

„Popoarele — scrie Ghica în introducerea la *Convorbiri economice — nu se mai întorc înapoi şi trecutul nu mai revine; nici suntem dintr'acei care ar dori să-l mai vază, chiar de ar mai fi cu putinţă. Credem în progres, căci el este o condiţiune a naturii fizice şi morale, căci numai el ne poate duce singur la înălţimea la care ne este permis să aspirăm ca societate şi ca naţiune".*

Există la Ghica abateri însemnate, în sens negativ, dela această linie, dar şi numeroase realizări pozitive.

Inafară de participarea lui la pregătirea mişcării dela 1848, Ghica s'a alăturat forţelor progresiste şi prin activitatea lui de economist, începută la reîntoarcerea dela studii şi continuată până târziu în ultimii ani ai vieţii. Lui îi revine meritul de a fi fost cel dintâi popularizator al economiei politice în ţările româneşti. A ţinut cursul dela Academia Mihăileană şi a publicat numeroase articole şi studii.

Scrise într'un stil uşor, sub forma unor conversaţii plăcute şi atrăgătoare — Alecsandri însuşi declară odată că a citit *„pe nerăsuflate cele 80 de pagini de convorbiri economice"* — scrierile economice încearcă să adapteze la realităţile vremii, din ţara noastră, ideile şcoalei economice liberale burgheze din apus.

Problemele pe care le desbate sunt acelea privitoare la muncă (denunţă *„slujbomania"* şi cere părinţilor să-şi îndrumeze copiii spre meşteşuguri), credit, industrie, căi de comunicaţie, acordând un deosebit interes liberei circulaţii a bunurilor. Chestiunea din urmă l-a preocupat — după cum s'a văzut — încă din 1844, când saluta desfiinţarea piedicilor vamale dintre cele două principate. In timp ce scriitorii paşoptişti aduceau, în lupta pentru independenţă şi crearea statului naţional, argumente de ordin istoric şi filologic, Ghica punea, deci, problemele direct pe plan economic.

Susţinător al proprietăţii particulare a respins marxismul şi, cu argumente împrumutate din socialismul utopic, a afirmat posibilitatea împăcării dintre clasele sociale şi a stingerii luptei de clasă. Deşi, în felul acesta, apăra bazele regimului burghezo-moşieresc, nu de puţine ori s'a arătat însă nemulţumit de evoluţia acestuia şi a tratat cu îngrijorare problema crizelor economice şi a şomajului.

Inaintat în vârstă, reuşeşte, în special după ce renunţă la activitatea politică în cadrul partidului liberal, să sesizeze o serie de lipsuri ale regimului de a cărui consolidare nu fusese străin. In finalul scrisorii *Liberalii de altădată,* la 32 de ani după revoluţia din 1848, Ghica face o patetică profesiune de credinţă. Omul politic, înşelat în aspiraţiile lui, se simte singur, constată că ideile generoase pe care burghezia şi le înscrisese cu decenii în urmă pe steaguri se spulberaseră. In partidele politice care îşi treceau periodic puterea, nu mai avea încredere, dar nici nu vedea ce forţă le poate lua locul pentru a instaura dreptatea şi cinstea în treburile statului. *„Ar trebui să pot găsi o putere pe care să mă pot rezema"*, declară el cu adâncă amărăciune. Şi astfel, izolat, trăind după atâta vreme, bogată în experienţă de viaţă, falimentul pretinsei democraţii burgheze, Ghica se simte îndemnat să-şi spună cuvântul în scrieri literare. Atitudinea critică pe care o ia atunci faţă de societatea vremii constitue conţinutul ce

dă valoare multora dintre scrisorile pe care le adresează prietenului său, poetul Vasile Alecsandri, şi prin care cel ce se afirmase o viaţă întreagă ca economist şi om politic păşeşte cu succes într'un domeniu nou — acela al literaturii.

Ion Ghica a încercat a scrie literatură şi înainte de scrisori. Ziarul *Independenţa* i-a tipărit, în 1861, câteva fragmente dintr'un roman cu note sociale *Don Juanii la Bucureşti,* pe care autorul nu l-a dus, însă, până la capăt. Inafară de această încercare şi de o traducere a *Preţioaselor* lui Molière, pana lui nu s'a mai exersat în literatură.

Târziu, prin 1879 — scriitorul trecuse de 60 de ani — în urma unor convorbiri dintr'o seară de iarnă cu poetul Alecsandri, cei doi prieteni s'au întâlnit în acelaş gând: *„Dece nu ne-am scrie unul altuia, sub formă de epistole intime, cele ce ne-am povestit într'astă seară; poate că unele din istorioarele noastre ar interesa pe unii dintr'acei care n'au trăit p'acele vremi?" (Introducţiune.)*

Gândul acesta a fost pus în practică şi, astfel, între 1879 şi 1892, *Convorbiri literare* mai întâi, apoi *Revista Nouă,* au tipărit 29 de scrisori ale lui Ion Ghica. Mai puţin harnic în această direcţie, Alecsandri n'a răspuns decât cu două scrisori: *Vasile Porojan* şi *Iată-ne cu iarna în ţară,* la care se mai adaugă şi fragmentul *Pâinea amară a exilului.*

„Mie nu-mi este iertat să scriu — subliniază Ghica în 1880 — *decât numai atunci când pot spune un adevăr; şi a cunoaşte adevărul şi a-l spune nu e lucru lesne, mai ales când în chestie se amestecă şi puţină politică." (Din timpul zaverei)* In aceeaşi scrisoare adaugă: *„Ţin mult, dar foarte mult, a nu-ţi spune decât ceeace a fost şi aşa cum a fost. Mai bine trec cu tăcerea sau îmi frâng pana, decât să laud vitejiile şi virtuţile unui*

om care n'a fost decât o secătură, sau să înnegresc pe cineva pentrucă nu mi-au plăcut ochii săi, sau pentrucă ai mei nu au avut norocirea să-i placă lui."

Intr'adevăr, de multe ori, în scrisorile sale, Ghica spune adevărul. O face uneori cu energie şi, oridecâteori vorbeşte despre oameni şi întâmplări din trecut, acestea formând obiectul scrisorilor, porneşte din sau ajunge la prezent; nu rareori ştie să desluşească situaţii condamnabile pe care le demască. Iată-l, de pildă, în scrisoarea din 1880, din care am citat mai sus, înfierând cu acelaş desgust cu care o face, cam în aceeaşi vreme, şi Eminescu, pe scriitorii care n'au nimic de spus, dar vor să-şi servească „patronii": *„N'ai admirat adesea înlesnirea cu care vorbesc şi scriu unii oameni şi nu te-ai întrebat: de unde le vine lor aceasta, când îi ştii cine sunt şi ce sunt? Ei, ştii care e secretul talentului lor? Este că pot spune şi scrie tot ce le vine la gură şi sub condei — şi verzi şi uscate; vorbesc şi scriu fără să se gândească, nu cred ceeace spun, nici ceeace scriu; singura lor preocupare este... de a-şi îndeplini îndatorirea ce au luat către patronii lor"*.

Cu astfel de colaboratori, presa oferea un spectacol ruşinos: *„...ziarele, unele sunt albe* (conservatoare — n.n.) *şi altele roşii* (liberale — n.n.), *unele înjură ce celelalte laudă, şi vice-versa. Tot ce este bun, frumos, patriotic şi sublim pentru unele, este rău, ruşinos şi infernal pentru celelalte... După unele, omul sau faptul despre care vorbeşte este un om de geniu, un patriot model, un cetăţean mare, o virtute, faptele lui sublime; după altele nu e decât un prost, un trădător, un mizerabil"*. (Septembrie 1880.)

Este vrednic de subliniat faptul că, în această critică, Ghica se ridică deasupra partidelor politice, pentru a le denunţa ca pe nişte instrumente ale demagogiei, calomniei, minciunii:

„Astăzi partidele politice strigă în gura mare şi fără ruşine: „Noi şi numai noi ne iubim ţara!"

„Noi şi numai noi i-am dat libertate, egalitate, unire, principe străin şi poziţiune politică şi independentă !“

„Acei care nu cred ca şi noi şi nu sunt cu noi, sunt inamici ai Românilor şi ai românismului, trădători vânduţi“... *Fatuitatea* (înfumurarea — n.n.) *facţioşilor* (cârdăşiţilor — n.n.) *şi a demagogilor, a albilor şi a roşilor, este atât de mare şi-i orbeşte pe unii şi pe alţii până într'atâta, încât îşi atribue lor şi numai lor evenimentele care au rezultat din cauze mari şi complexe, la care ei au fost cu totul străini.“ (Liberalii de altădată,* Noembrie 1880.)

Aparenta contradicţie dintre cele două partide politice reacţionare, contradicţie ce se reducea în realitate la o simplă concurenţă în spolierea poporului, este denunţată de Ghica în 1881, cum o va face în chip strălucit, cu mijloacele artei literare, peste trei ani, Caragiale în *O scrisoare pierdută* : *„...până când nu vom învăţa, lovindu-ne cu capul de pragul şi de sus şi de jos, a nu mai crede pe acei care, ca să ne exploateze, ne făgăduesc câte în lume şi în soare, cai pe pereţi : libertate absolută, împuţinare de dări, instrucţiune cu chila, guvern eftin — până atunci n'o să vedem altă decât două sau trei partide politice vrăjmăşindu-se între dânsele şi strigând, fiecare la rândul lor : „Sculaţi voi, ca să ne punem noi“. (Libertatea)*

Fireşte, atunci când meditează asupra căilor de îndreptare a relelor care-l nemulţumesc, scriitorul nu poate depăşi limitele gândirii sale burgheze. Astfel, subliniind, în *Introducţiune,* necesitatea unor reforme care să ducă la însănătoşirea vieţii publice, el propune ca acestea să fie iniţiate şi conduse de *„clasele de sus“,* pe care le considera *„luminate“.* Aici iese la iveală spaima trezită de mişcarea maselor, de *„clasa numeroasă“,* teama de revoluţie. De altfel, în cuprinsul scrisorilor, limitele gândirii lui Ghica se arată şi în alte locuri. In considerarea trecutului, autorul nu pătrunde temeinic relaţiile de clasă şi nu arată cu suficientă tărie caracterul odios al exploatării exercitate

de boierime și domni. Referindu-se deasemenea la trecut (de pildă, la domnii fanarioți), dar mai ales apreciind prezentul. lasă să se strecoare unele aluzii naționalist-șovine.

Dar scriitorul, deși se leagănă încă în iluzia că sistemul parlamentar burghez ar putea fi „perfecționat", își dă seama de ticăloșia vieții politice din vremea sa și denunță acele coterii care *„se unesc sau se coalizează, dau asalt guvernului, căutând să răstoarne ministerul care se agață de putere, își fabrică o majoritate cu pumnul, cu bâta, cum pot, și urmează înainte târîș-grăpiș, fără voia poporului"*. (*Două călătorii în vis*, 1889). Ghica desvălue aici realități pe care le va înfiera necruțător Caragiale, în pamfletul publicat la 1907.

Libertatea și egalitatea au devenit vorbe goale. *„Sunt încă puțini* — constată Ghica în Iunie 1881 — *acei care înțeleg că fericirea unui popor stă în libertatea tuturor, iar nu în protecțiunea unora și în apăsarea altora."* (*Libertatea*). Mulți înțeleg libertatea, glumește cu amărăciune scriitorul, în aceeași scrisoare, întocmai ca acea cucoană care, după ce plătise „ștraf" (amendă — n.n.) la Viena pentrucă-și bătea slujnica, *„a salutat patria cu o pereche de palme pe obrazul bietei Oprichii, exclamând: „Te salut, o patrie de libertate, unde pot bate când voi!"*

Cât privește egalitatea, ea a rămas, afirmă Ghica, obiectul discuțiilor și discursurilor demagogice. In fond, însă, *„egalitatea, deși e dorită de toți, dar foarte puțini o înțeleg, și mulți o înțeleg ca tinerii noștri dela Rașca*[1]*, cum le vine mai bine la socoteală; mai toți o voiesc, cum zice poetul nostru Alexandrescu: cu leii, iar nu cu cățeii, cu cei de sus, iar nu cu cei de jos"*. (*Egalitatea*, Iulie 1881.)

Valoarea scrisorilor lui Ghica constă nu numai în desvăluirea anumitor aspecte sociale din jurul lui 1880, ci și în arta cu care, luând o atitudine critică, scriitorul reușește să reînvie momente și figuri din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

---

[1] Vestită grădină de petrecere, pe timpul acela, în București.

„La noi cum să te luminezi asupra celor petrecute pe la începutul secolului?... Inainte vreme tot se mai găsea din timp în timp câte un boier, câte un logofăt, un Ureche, un Costin, un Neculcea, un Greceanu, uricari, letopiseţi şi cronicari istoriografi, care înregistrau zi cu zi, oră cu oră cele ce se petreceau“... notează Ghica în scrisoarea din Septembrie 1880, gândindu-se că multe din evenimentele şi figurile dela începutul veacului al XIX-lea vor rămânea neştiute, căci nu le-a consemnat nimeni. Aceasta îşi propune s'o facă el. Intr'adevăr, scrisorile către Alecsandri alcătuesc, în bună măsură, un pitoresc „letopiseţ“ al vremii. Cu multe note realiste, cu o mare putere de a evoca oamenii şi întâmplările, Ghica dă genului epistolar un conţinut, un colorit şi un farmec cu totul nou. Inainte de el, scrisori literare a mai alcătuit şi Costache Negruzzi. Vasile Alecsandri a încercat şi el astfel de scrieri. Nici unul, nici celălalt, nu au reuşit, însă, să însufleţească, cu atâta relief, epoca.

Fără să respecte — chiar atunci când şi-o propune — vreun plan, scriitorul se lasă răpit de firul amintirilor. O împrejurare, o figură de care îşi aduce aminte, îi dau prilejul unei lungi digresiuni, astfel că, până la sfârşit, scrisoarea ia caracterul unei convorbiri prieteneşti fără pretenţii, dar cu atât mai sinceră, mai caldă, mai pitorească. Şi astfel, în fuga condeiului nestânjenit de piedica vreunei cerinţe riguroase de tehnică literară, întâmplările se desfăşoară parcă aevea, oamenii capătă contururi şi viaţă. Descriind înfăţişarea poetului Grigore Alexandrescu, aşa cum l-a cunoscut în clasa lui Vaillant, scriitorul exclamă: *„Parcă-l văd!“* Iată-l pe Grigore Alexandrescu recitând scene întregi din Sofocle şi Euripid, poezii din Anacreon — acestea din urmă împreună cu poetul Iancu Văcărescu — sau iată-l refuzând cu demnitate invitaţia doamnei lui Bibescu de a deveni poet al Curţii: *„...dar să fiu poet de porunceală, văd că măria ta n'ai citit o satiră ce am făcut acum*

vreo câțiva ani unui poet de curte, de atunci, pe care-l povățuiam cu versurile:

Ia-ți nădragii de atlas,
De-ți fă steagul la Parnas!

Apoi ce fac eu cu acele versuri, când voi îmbrăca nădragii de atlas?"

Numeroase și tot atât de vii sunt și amănuntele pe care ni le dă Ghica asupra lui Iancu Văcărescu, Anton Pann, N. Filimon, Eliade, Alecsandri. Cu câtă dragoste ne vorbește el despre Nicu Bălcescu, școlarul harnic, tânărul preocupat numai de soarta patriei sale, sufletul mișcării dela 1848. Scrisoarea despre Bălcescu este bogată în relatări despre organizarea revoluției ca și despre stările de lucruri care au precedat-o și urmat-o. Din viața oamenilor pe care-i evocă — în cazul de față, Bălcescu — scriitorul știe să aleagă momentele cele mai semnificative, care întregesc admirabil efigia. Lupta elevului pirpiriu dar aprig cu găliganul Sotea, detențiunea în închisoare, scena lecturii manuscrisului *Cântarea României* și alte asemenea momente, ne apropie, ca într'o reprezentare scenică, chipul marelui luptător revoluționar și democrat. Plină de emoție este evocarea acelui ceas din zori de zi când Bălcescu, Ghica și Tell pun, după o plimbare nocturnă pe ulițele Bucureștilor, bazele societății revoluționare *Frăția.* Creionând figurile, scriitorul nu le privește cu indiferență, ci ia o atitudine fățișă, de admirație sau de reprobare ironică și satirică. Atitudinea lui critică lovește atât insul, cât și societatea care l-a produs. Iată-l pe logofătul Fănică, slujbaș la hătmănie, care *„într'o dimineață, după ce se răsese bine pe obraz și pe cap și se spălase, ieșise în curte, legase un căpătâi al taclitului de clanța ușii și se încingea peste antiriu, învârtindu-se și strângându-se în brâu".* Ceaușul îi aduce doi împricinați dintre care unul îl

acuza cu înverşunare pe celălalt că-i furase cizmele. Acuzatul se apără cu tot atâta îndârjire. După un dialog pe care Ghica îl reproduce cu aceeaşi precizie şi cu acelaş humor cu care ne-a prezentat toaleta de dimineaţă a logofătului, urmează sentinţa dregătorului, mai interesat de câştigul său decât de dorinţa de a face dreptate: *„Ai! Ia-i ceauş! Am înţeles pricina. Inchide-i pe amândoi la gros, să dea fiecare câte cinci lei; şi dacă nu au parale, să le iei epingelele"*. *(Introducţiune.)*

Tipuri de felul logofătului Fănică abundă în paginile scrisorilor. Alături de mărunţi dregători necinstiţi de felul acestuia sau al clucerului Alecu Gheorghiescu, se înşirue o galerie întreagă de dascăli, cămătari, căpitani de poştă, boieri mari şi domnitori. Un tip de înalt dregător din epoca feudalităţii e banul Tudorache Văcărescu *(Moravuri de altădată)*, prin mijlocirea căruia scriitorul demască setea nepotolită de avere a marii boierimi. Adevărat Hagi Tudose din prima jumătate a veacului trecut, marele ban Văcărescu este conturat de scriitor în toată hidoşenia lui, deşi, în aparenţă, îl priveşte binevoitor. Evlavios ca şi Hagi Tudose, boierul Furtună (porecla dată marelui ban) este tot aşa de nesăţios în adunarea grămezilor de galbeni. Ghica îl surprinde în gesturile lui specifice, în izbucnirea lui de nemulţumire că *„legea la noi nu permite dobândă la dobândă"*, în răbdarea cu care, timp de 6 ore, numără galbenii aduşi de datornic, îi cântăreşte cu ochii, cu degetele şi cu cumpăna, pentru ca, până la urmă, să înapoieze 216 bucăţi care nu-i erau pe plac.

In caracterizarea personagiilor, scriitorul foloseşte cu multă iscusinţă artistică portretul şi dialogul. Cu conciziunea specifică artei de portretişti a marilor cronicari — al căror continuator şi-a propus să fie — Ghica desvălue în trăsături sigure înfăţişarea fizică şi însuşirile morale ale oamenilor: *„Grigore Vodă-Ghica era un om măruntel, barba potrivită în apărătoare şi cănită, mai mult roşie decât galbenă, mustăţile roşii trase în jos despărţite sub nas prin două-trei muchi de brici, ras*

pe obraz pe lângă barbă; ochi vii, glas răstit și gros; el era un om cu foarte puțină învățătură și trecea între boieri ca unul dintre cei mai neînsemnați, deși fusese de mai multe ori agă, spătar, și chiar vistier și ban mare". (Clucerul Alecu Gheorghiescu.)

Ghica nu și-a propus să facă literatură propriu zisă, dar scrisorile lui capătă uneori aspectul unor nuvele în care fazele acțiunii se desfășoară dramatic ca, de exemplu, în *Clucerul Alecu Gheorghiescu,* în *O călătorie dela București la Iași înainte de 1848.* De cele mai multe ori, însă, după cum am văzut, moravurile epocii sunt puse în lumină prin mici anecdote, colorate de humor și pitoresc, dar nu mai puțin ascuțite prin note de satiră. Amănuntele anecdotice parcurg, însă, o gamă bogată dela comic la tragic, contribuind în egală măsură la întregirea unei admirabile fresce a epocii. Scriitorul este ironic când vorbește despre acele „coconițe“ ce disprețuiau limba română pentru ca *„să îndruge franțuzește cu: Bonju, cheschevu, parle franse, munsiu, bonsoa, alivoa",* dar gluma lui devine amară și dureroasă când desvălue înapoiata stare sanitară a țării și purtarea de șacali prădalnici a vătășeilor din timpul ciumei lui Caragea.

Deși se lasă uneori răpit de pitorescul unor momente din trecut, Ghica nu învălue, totuși, în general, evocările sale, în culoarea trandafirie a nostalgiei după ceeace a fost odinioară. Spiritul critic îl ajută adesea, așa cum am văzut, să dea multora dintre paginile sale un caracter realist. In aceasta constă valoarea artistică a scrisorilor către Alecsandri.

De cele mai multe ori evocarea trecutului mărturisește satisfacția scriitorului că epoca în care au trăit oamenii și au fost posibile faptele povestite aparține trecutului. Dar, acelaș spirit critic îl împiedică pe Ghica să devină un apologet al prezentului. Dacă, evocând chipul dascălului Chiosea, care atunci când nu ajungea pe elev cu nuiaua asvârlea după el cu imineul, înjurându-l, scriitorul își arată desaprobarea față de metodele barbare folosite în școala mai veche, el nu se declară încântat

nici de şcoala din anii când şi-a compus scrisorile, căci, în timp ce dăscălaşii de odinioară *„duceau o viaţă sdruncinată, plină de privaţiuni şi de coate sparte, fără benemerenti şi fără recompense naţionale"*, fiind devotaţi profesiunii lor, dascălii mai noi consideră şcoala o chiverniseală şi se gândesc: *„Treci zi, treci noapte, apropie-te leafă"*.

Notele realiste ale scrisorilor fac din acestea nu numai o operă literară valoroasă, ci şi o foarte utilă sursă de documentare, atât pentru istoria literară cât şi pentru cea politică.

Pentru cunoaşterea situaţiei învăţământului din primele decenii ale veacului trecut, scrisorile *Şcoala acum 50 de ani, Dascăli greci şi dascăli români* conţin amănunte preţioase. Inceputurile teatrului la Bucureşti, viaţa culturală a vremii, felul cum se călătorea înainte de 1848, chipul cum se acordau slujbele şi se strângeau birurile, relaţiile dintre Ţara Românească şi Imperiul Otoman, unele raporturi dintre clasele sociale, toate acestea sunt numai câteva dintre capitolele cu importanţă istorică. Totodată scrisorile ne informează asupra obiceiurilor şi datinelor, asupra modei vestimentare, asupra monedelor, ca şi asupra aspectelor Bucureştilor de altădată.

Alăturând diversele descrieri şi referinţe la înfăţişarea cartierelor, străzilor, clădirilor capitalei din prima jumătate a secolului trecut, înmănunchind episoadele adesea tragice din viaţa bucureştenilor, obţinem un adevărat ghid ilustrat şi animat al oraşului plin de noroi, învăluit în miasme, decimat de ciumă, batjocorit de beizadele. Este un Bucureşti al mizeriei oamenilor simpli şi al huzurului „balurilor dela curte", al umilinţei în faţa iataganului turcesc care reteza capete, pentru a le expune în pieţe. Dar, totodată, este oraşul temerar al anului 1821 şi, mai ales, al frământatului 1848, oraşul în care a luat fiinţă *Frăţia*, în care tabacii şi ceilalţi oameni ai uliţelor mărginaşe au impus Constituţia şi au înfruntat vitejeşte reacţiunea boierească sau oştile turceşti primite cu gloanţe în Dealul Spirei. Printre sur-

sele de documentare ale istoriei Bucureştilor, *Scrisorile* lui Ghica se află la loc de frunte.

Nu lipsesc din fresca epocii pe care o zugrăveşte Ghica în scrisorile sale nici aspecte din viața țărănimii. Despre țărani scriitorul ne vorbeşte într'un rând cu prilejul descrierii unei vânători boiereşti *(Tunsu şi Jianu)*. In altă parte ne înfățişează un moment dramatic în legătură cu asuprirea țărănimii *(Dascăli greci şi dascăli români)*. Devenind clăcaşi ai boierului Manolache Băleanu, țăranii de pe moşia oraşului Târgovişte s'au ridicat *„cu mic, cu mare şi au venit la Divan la București, cu rogojini aprinse în cap şi cu jalba în proțap, s'au dus la biserică la Sfântul Nicolae cel Sărac din strada Victoriei şi, după liturghie, ieşind în curtea bisericii toți cu făclii de ceară galbene aprinse, le stingea într'un butoi cu smoală aprinsă strigând : — Afurisit să fie vornicul... şi aşa să se topească casa lui !"*

Stilul scrisorilor ca şi compoziția acestora, este unul firesc şi simplu, lipsit de orice urmă de pedanterie ; reuşind, mai întotdeauna, să se mențină în situația celui ce povesteşte la gura sobei, ca în ceasul în care a izvorît gândul ce a rodit în scrisori, Ghica ştie să dea valoare literară limbii vorbite. Exprimarea este uneori lapidară şi evocatoare, alteori largă, în fraze bogate dar limpezi, în care propozițiile scurte se succed în grabă, redând într'un ritm dramatic faptele povestite : *„Atunci luai fiarele din mâna stegarului, mă plecai şi le pusei clucerului de picioare ; în cinci minute eram pe drum cu două cărucioare de poştă, într'una eu cu ispravnicul în fiare şi în cealaltă doi arnăuți cu pistoalele încărcate, cărora li se dedese porunca să dea să-l omoare, dacă o căuta cumva să scape"*. *(Clucerul Alecu Gheorghiescu.)*

Lexicul folosit aparține graiului muntenesc şi este colorat cu numeroase arhaisme ce contribue la reconstituirea realistă a epocii. In ceeace priveşte limba, scriitorul este consecvent, deci, cu acele păreri juste pe care le exprimă în *Şcoala acum 50 de ani,* când, combătând aberațiile etimologiştilor şi fonetiştilor,

subliniază că *„scrisul... trebue să fie reproducțiunea exactă a vorbirii"*.

In cadrul mişcării culturale din veacul trecut, Ion Ghica ocupă un loc aparte.

Alături de ceilalţi reprezentanţi ai forţelor progresiste, a contribuit şi el la pregătirea mişcării revoluţionare dela 1848. După această primă etapă a vieţii lui a devenit, însă, un apărător al regimului burghezo-moşieresc.

A fost preţuit de critica şi istoria literară burgheză pentru tot ce a fost mai înapoiat în atitudinile şi părerile lui. De toate acestea trebue să ţinem seamă în reconsiderarea operei sale.

Ceeace apreciem noi în această operă este, în primul rând, atitudinea critică pe care o ia scriitorul atunci când denunţă moravuri condamnabile ale clasei exploatatoare, imoralitatea, demagogia, făţărnicia, lipsa de patriotism a politicienilor şi a partidelor politice burghezo-moşiereşti. Este deosebit de convingătoare imaginea aceasta desgustătoare a politicianismului burghez, creionată în trăsături atât de precise.

In al doilea rând preţuim în opera lui Ghica realismul cu care a ştiut să evoce fapte şi oameni din vremea sa, informându-ne şi totodată îndemnându-ne să preţuim atitudini de înaltă ţinută morală, de dragoste de patrie, ca acelea ale lui Bălcescu şi Grigore Alexandrescu, sau să urîm o societate bazată pe corupţie, jaf şi desfrâu.

Rostul ediţiei de faţă este de a pune în lumină aceste laturi pozitive ale operei lui Ion Ghica. Tipărind cele mai bune dintre scrierile lui, revalorificăm o importantă sursă de documentare şi o valoroasă operă literară.

ION MANOLE

NOTA

Scrisorile alese reproduse în volumul de față au la bază textul ediției din 1887 a Scrisorilor către V. Alexandri, *a doua și ultima publicată de Ion Ghica.*

Pentru transcrierea scrisorilor : Un bal la curte, Un boier cum a dat Dumnezeu, Moravuri de altădată, *apărute ulterior, s'a folosit textul din* Revista Nouă.

Ortografia a fost modernizată.

Inafară de notele lui Ion Ghica, menținute întocmai și însemnate (I. G.), s'au adăugat, unde era necesar, altele, pentru explicarea cuvintelor și a unora din numele proprii, titlurilor, etc.

Bibliografia însumează scrierile publicate de Ion Ghica în periodice și volume, deasemenea unele contribuții de oarecare interes asupra scriitorului și operei.

INTRODUCŢIUNE

Când am început a înţelege cele ce se petrec în lume, intrase de curând, în cursul timpului, un secol nou, secolul al XIX-lea, secol mare şi luminos între toate, menit a schimba faţa lucrurilor pe pământ, dela apus la răsărit; secol care a adus cu dânsul o civilizaţiune cu totul şi cu totul nouă, nebănuită şi nevisată de timpii anteriori, civilizaţiune ieşită din descoperirile ştiinţifice datorite geniului omenesc, care a dat râurilor, mărilor şi oceanelor vapoarele, a înzestrat continentele cu drumuri de fier, a luminat pământul cu gaz şi cu scânteia electrică, ne-a dăruit telegrafia, telefonia şi fotografia; prin mecanică şi prin chimie a transformat toate artele şi măiestriile, a însutit şi înmiit producţiunea şi a rădicat pe om din robie şi din apăsare, la egalitate şi libertate; a văzut renăscând, ca din cenuşe, state nouă ca Grecia, ca Belgia, România, Serbia şi Bulgaria. Secolul acesta a văzut la lucru atâţia oameni de geniu, care s'au ilustrat în ştiinţe, în arte şi în litere, pe Humboldt, pe Cuvier şi pe Arago; pe Goethe, pe Byron şi pe Victor Hugo; pe Beethoven, pe Meyerbeer, pe Rossini şi Wagner; pe Watt, pe Franklin şi pe Pasteur.

Pe la anul 1821 tunul încetase d'a răsuna în Europa; el îşi produsese efectul : deşteptase naţionalităţile, una

câte una, din amorţeala în care erau căzute de secoli, şi România scăpa din ghiarele fanarioţilor. Grigorie Ghica, nepot de frate lui Grigorie-Vodă Ghica al Moldovei... şi Ioniţă Sturdza, numiţi de Poartă domni ai Principatelor, erau amândoi Români cu naşterea şi cu inima. Boierii începuse a se zice Români, a vorbi şi a scrie româneşte şi a se desbăra de morfologia cuvintelor de felul lui : *pliroforisi* [1], *metachirisi* [2], *plictisi,* care se întinsese chiar asupra cuvintelor ca *regularisi* şi *pursuivarisi* [3].

Şcoale româneşti de învăţământ secundar se deschisese în Sfântu Sava şi în Trisfetitele, şi mai mulţi tineri erau trimişi să studieze în Francia, în Germania şi în Italia, destinaţi ca, la întoarcerea lor în ţară, să predea ştiinţele înalte: filosofia, dreptul, matematicile, ştiinţele naturale şi fizice în limba română.

Dela zaveră rămaseră în ţară trupe turceşti, un beşli-aga [4] cu câţiva neferi [5] în fiecare judeţ, şi doi baş-beşli-aga [6], unul cu reşedinţa în Bucureşti şi altul în Iaşi. Beilicul [7] după malul stâng al Dâmboviţei dela Jicniţa şi beilicul de lângă Sfânta Vineri din Iaşi erau cazărmi turceşti.

Mai tot malul stâng al Dunării, pe o depărtare de mai mulţi kilometri de râu, era ray [8] al fortăreţelor Bră-

---

1 *pliroforisi* — a lămuri.
2 *metachirisi* — a întrebuinţa.
3 *pursuivarisi* — verbul francez *poursuivre* (a urmări) grecizat.
4 *beşli-aga* — căpitan de beşlii (corp de călăreţi turci aduşi în ţările româneşti pentru poliţie).
5 *nefer* — soldat.
6 *baş-beşli-aga* — comandant de beşlii.
7 *beilic* — casă în care erau găzduiţi trimişii sultanului.
8 *ray* — pământ supus sau sub ocrotire. (I.G.)

ila, Giurgiu, Turnu, Calafat și altor pozițiuni întărite. Dup'atunci a rămas unor sate riverane numele de Vizir, Mola-Scorțaru, Muftiu, Nazâru și altele. Acele sate erau sub imediata protecțiune a unor Turci din cetăți; nici proprietarii, nici autoritatea domnească nu îndrăzneau să calce acele pământuri, domenii întinse, care astăzi se arendează fiecare cu sute de mii de franci pe an, precum sunt domeniurile Brăilei și Giurgiu, Moșia Mare a Ipsilantoaei, Paraipanu lui Arsake, și multe altele pe care proprietarii lor le părăsise, sau se vindeau pe nimica ca și bălțile, stuhăriile și pădurile din insule, dela care Românii nu puteau trage niciun venit și se foloseau numai Turcii.

Silistra-Valesi, begler-beiul[1] Rumeliei, avea mai mare putere în principate decât domnii. Pe un singur ordin al lui Gavanozoglu către baș-beșli-aga din Iași, a sburat capul boierului moldovan Hasanache, luat fără voia lui vodă, ziua în amiaza mare din curtea domnească, unde ocupa funcțiune militară. Grigorie Vodă Ghica a trebuit, după cererea lui kehaia-beg[2] să aresteze pe boierul Alecache Vilara, care îi era nepot de soră prin căsătoria cu fata lui Rallet, să-l dea pe mâna pașei dela Giurgiu, să-l trimită surghiun la Eski-zagra, unde a fost deținut mai mulți ani la Zindan.

Până la 1826, Cârjaliii[3] făceau incursiuni prin țară și veneau până la barierele Bucureștilor tăind și pârjolind.

Principatele erau cu numele și cu faptul grânarul sultanului. Niciun product nu putea să iasă din țară, până mai întâi nu se aproviziona toate serhaturile[4] cu

1 *begler-bei* — guvernator.
2 *kehaia-beg* — mareșal al palatului.
3 *cârjalii* — aci cete de tâlhari turci.
4 *serhat* — fortăreață turcească de graniță.

trebuincioasele garnizoanelor şi locuitorilor cetăţilor dunărene, cu oi, grâu, orz, ovăz, unt, miere, cerviş, seu, etc., care se luau de capanlii [1] dela săteni români, cu voie, fără voie, pe preţurile ce se fixau, pe fiecare an, de marele capan din Ţarigrad: pe şase lei kila de orz, zece parale ocaua de unt, douăsprezece parale mierea, etc.

Guvernorii provinciilor din apropierea Dunării și mai ales paşii Silistrei, Rusciucului şi Vidinului erau aleşi totdeauna dintre Turcii cei mai viteji, cei mai ispitiţi în războaie şi mai dârji, tot viţă de dere-beghi[2], de cei de care tremura chiar saraiul împărătesc, ca Pasvantoglu, Caraosmanoglu, Mustafa Bairactaru, Hussein Paşa, Said Mirza, Tahir Bosnali, Gavanozoglu. Ei tractau pe domnii noştri ca pe nişte zapcii [3], le trimiteau ordine scrise şi verbale şi-apoi pas să nu le fi urmat. Pentru a sbura capul unui domn era destul să vie în Bucureşti sau în Iaşi un capugiu [4] cu un gialat [5], să arate arzul [6] sultanului, şi capul domnului era luat în traistă şi dus la Ţarigrad. Astfel a căzut capul lui Grigorie-Vodă al Moldovei, al lui Hangerliu, domn al Valahiei.

Intr'o călătorie ce am făcut în munţi cu poetul Alexandrescu, am găsit la Cloșani, în Mehedinţi, pe unul *Banul Nicolae,* ţăran cu iţari şi cu cojoc, dar cu barba mare şi ras la cap, ceeace-i da un aer de boier. El ne-a

---

[1] *capanlii* — furnizorii armatei turceşti. (I. G.)
[2] *dere-beghi* — mic principe turc.
[3] *zapciu* — funcţionar ce strângea birurile.
[4] *capugiu* — aprod împărătesc. (I. G.)
[5] *gialat* — gâde. (I. G.)
[6] *arz* — ordin împărătesc. (I. G.)

povestit cu multă vervă cum ajunsese deodată *ban mare.*

Badea Niculae, clăcaş din satul Băileşti din Dolj, fusese scăunaş, adică comisionarul unui Turc din Vidin, anume Mustafa, pe seama căruia strângea zaherea [1] de prin satele vecine, pe preţurile capanului. Intr'o zi Mustafa dispare din Vidin şi bietul Niculae, după ce alergă vreo trei ani căutându-l în toate părţile cu răboajele contabilităţii legate la brâu, află, în sfârşit, că acel Mustafa se găsea în Ţarigrad. Turcu, în vestita răsculare a ienicerilor contra lui sultan Selim III, ajunsese tare şi mare, devenise acel fioros vizir Mustafa Bairactaru, spaima ienicerilor.

Badea Niculae, oltean cutezător, cum îi află de ştire, îşi ia răboajele ş'o pleacă să-l găsească ca să-şi încheie socotelile. Ajuns la Ţarigrad, nu se sperie nici de cavaşi [2], nici de capugii, care îi opreau intrarea conacului vizirial, împinge, răstoarnă şi dă năvală drept în odaia lui Mustafa Bairactaru.

Fostul său amic şi asociat cum îl vede i s'aruncă în braţe, zicându-i:

— Bre, Niculae, bine ai venit! A sosit vremea să te procopseşti şi tu după urma mea. Rămâi aici, să zic să-ţi dea tainuri. Voi să te fac om.

— Cum vrei tu, Mustafa — îi răspunde Niculae — să-mi las eu ţara, cuprinsul meu unde m'am născut şi unde voi să mi se odihnească oasele când oi muri?

— Dacă e aşa — îi zice vizirul — spune-mi ce este mai mare acolo, la voi? Aceea voi să fii.

— Apoi, deh! mai mare decât toţi la noi este vodă, răspunde Nicolae.

---

[1] *zaherea* — provizii.
[2] *cavaş* — agent de poliţie, jandarm turc.

Turcu, la aceste cuvinte, stă niţel pe gânduri, cu mâna pe barbă, ş'apoi îi zice:

— Vezi, asta o să fie cam cu greu, pentrucă la numirile astea de Bogdan-beg [1] şi de Iflak-beg [2] se amestecă totdeauna diavolii ceia de elcii [3], scot la maidan [4] fiecare pe câte-un cirac [5], aleargă pe capete, ei şi dragomanii [6] lor, în sus şi'n jos, pe la toate regealele [7]; fac fel de fel de intrigi, strigă de-ţi ia auzul, şi aduc mare supărare şi năduf sultanului. Dar spune-mi, după domn ce vine ?

— Cine să vie ? Vine mitropolitul, răspunde Niculae.

— Ei bine, mitropolit să fii ! şi ia condeiul să scrie. Niculae, speriat că vrea Turcul să-l facă mitropolit, sare strigând:

— Stai, Mustafa, nu scrie ! că eu am nevastă şi copii, păcatele mele ! Acolo nu e ca la voi, mitropolitul trebue să fie călugăr şi arhiereu. Cum o să-mi las eu nevasta, să mă duc să mă călugăresc ? Nu fac una ca asta odată cu capu.

— Dar după mitropolit ce vine ? întrebă iar Mustafa.

— După mitropolit, boier mai mare este banul cel mare.

— Ban mare fii, dar !

Porunceşte de-i aduce îndată un caftan şi-l îmbracă, îi dă şi o scrisoare vizirială către domnul Valahiei.

---

[1] *Bogdan-beg* — numele dat de Turci domnului Moldovei.

[2] *Iflak-beg* — numele dat de Turci domnului Ţării Româneşti.

[3] *elciu* — consul pe lângă Poartă.

[4] scot la iveală.

[5] *cirac* — protejat. (I. G.)

[6] *dragoman* — tălmaci.

[7] *regea* — mare demnitar.

Niculae ia scrisoarea, o bagă în sân și pleacă cu dânsa la București, drept la vodă care, citind-o, rămâne pe gânduri, că nu era de glumă cu Mustafa Bairactaru. Să nu facă pe Niculae ban mare, își găsea beleaua cu viziru; să-l facă, își aprindea paie în cap cu boierii țării. Așa s'a hotărît să intre la tocmeală, crezând că doar l-o împăca cu un zapcilâc [1], o vătășie de plai, cu o isprăvnicie, cel mult; dar badea Niculae, la toate propunerile lui vodă, răspundea, ținând-o una și bună cu vorba:

— Cum a zis Mustafa!

Vodă, dac'a văzut ș'a văzut că n'o scoate la căpătâi, poruncește de-i aduce o cărucioară de poștie, chiamă pe un edecliu [2] și-i dă pe Niculae în seamă, să-l ducă în munte, la Cloșani, cu ordinul către vătaful de plai d'acolo, că nici pasăre măiastră să nu-i afle de știre.

Când l-am văzut, bietul om trăia de vreo treizeci de ani în Cloșani, uitat cu totul de ai lui, dar iubit și stimat de locuitorii plaiului, care toți i se închina cu respect și-i zicea Banul Niculae.

Vodă a avut noroc că vizirul Mustafa Bairactaru, strimtorat de aproape de ieniceri, apărând pe sultan Mahmud II, nepotul nenorocitului Selim, a preferit mai bine să puie foc prăfăriei [3], să saie în aer cu palat cu tot, decât să cadă pe mânile ienicerilor. Așa n'a apucat să afle de renghiul jucat amicului său Niculae, pe care, până la moarte, îl credea ban mare în Țara Românească.

---

[1] *zapcilâc* — strângerea dărilor.
[2] *edecliu* — slujitor domnesc.
[3] *prăfărie* — pulberărie.

Dealtfel, înăuntru țării, domnii erau stăpâni și stăpâni absoluți; tăiau și spânzurau; rar, însă, foarte rar, uzau de această prerogativă; se mulțumeau a trage supușilor lor, din vreme în vreme, câte-o falangă[1] bună, având, bine înțeles, precauțiunea de a așterne postav roșu când tălpile erau viță de boier cu caftan.

Pe hoții de cai și pe omorîtori îi trimiteau la Telega, la Slănic sau la Ocnele Mari, sau îi aruncau în câte-o ocnă părăsită.

Pe borfași îi da prin târg, bătându-i la spate.

Pe măcelari și pe brutari, când îi prindea cu ocaua mică, îi țintuia d'o ureche în mijlocul târgului.

Femeile vinovate le expunea în piață legate de un stâlp, cu capul ras.

Pe feciorii de boier, când făceau vreo neorânduială sau vreo necuviință, îi poftea la cafea, în odaie la cămăraș[2], la tufecci-bașa[3] sau la bașciohodar[4] și acolo li se trăgea câteva nuiele la tălpi, ca să le vie mintea la cap, ș'apoi surghiun la vreo mănăstire.

Dacă vreun boier prindea prea multă poftă de vorbă, se bănuia sau se dovedea că ținea corespondență cu Țarigradu, se pomenea pe la miezul nopții cu vizita unui edecliu domnesc care-l scula din somn, îl lua în căruța de poștie și-l ducea surghiun la Mărgineni, la Snagov sau la Poiana Mărului; sau cel puțin îl mărginea în casă sau la moșie cu pază, ca să nu comunice cu nimeni. Când vina era mai grea, edecliu îl pecetluia ca să nu se poată primeni cât ținea osânda.

Grigorie-Vodă Ghica, când s'a dus la Țarigrad să primească domnia dela sultan, luase cu dânsul pe un

---

[1] *falangă* — bătaie la tălpi.
[2] *cămăraș* — boier ce se îngrijea de cămara domnului.
[3] *tufecci-bașa* — șeful gărzii domnești.
[4] *bașciohodar* — vătaf de slujitori.

boier anume Filip, fiul unui marsiliez pribegit, venit cu Ipsilant. Acel Filip făcuse cunoştinţă cu un impiegat al Porţii, şi la întoarcerea sa în ţară scria Turcului cele ce se petreceau la domnie, ceeace aflând Grigorie Ghica a pus şi l-a pecetluit şi l-a surghiunit.

Deşi domnii aveau fiecare un postelnic pentru relaţiunile cu consilii, dar acţiunea acelor funcţionari se mărginea mai mult în cele ce priveau interesele sudiţilor străini; iar chestiunile adevărat politice şi internaţionale erau tratate mai totdeauna la Ţarigrad de reis-efendele[1] Porţii cu elciii puterilor interesate. Lucrurile se petreceau totdeauna cam în modul următor:

Mihai-Vodă Sturdza, pe la anul 1842, ducându-se în voiaj în străinătate, încredinţase trebile domniei vărului şi ministrului său favorit, logofătul Costache Sturdza. Tot p'atunci consulul grecesc, lipsind şi el în concediu, lăsase cancelaria consulatului în seama unui dăscăluş anume Căminarache, om de casă şi de masă boierului Sturdza. Grecu, îngâmfat să se vadă el reprezentant de putere europeană, îmbracă haine cusute cu fir, îşi trânteşte în cap o şleapă cu pene, îşi pune spanga la brâu şi o pleacă să facă vizită oficială locotenentului de domn. Glumeţul Costache Sturdza, când îl vede gătit astfel, îl apucă râsul şi-l primeşte cu: „Ce e asta, caraghiosule?"

Grecuşorul, nemulţumit de o asemenea primire, se supără; părăseşte salonul ministrului, se duce la consulat, dă bandiera elinească jos şi rupe relaţiunile cu guvernul Moldovei, declarând că s'a făcut ofensă regelui Oton în persoana reprezentantului său.

---

[1] *reis-efendi* — mare cancelar

Afacerea ajunge la Constantinopol, unde ministrul Greciei aleargă în toate părţile, cerând reparaţie dela Poartă, şi după trei luni de negocieri şi intervenire a mai multor puteri amice se hotărăşte ca postelnicul cel mare al Moldovei să se ducă în plină uniformă la consulatul elinesc din Iaşi, să exprime părerea sa de rău pentru neînţelegerea urmată şi după aceea să asiste la ridicarea steagului grecesc, care să se facă cu muzică şi cu onoruri militare.

După îndeplinirea acelor formalităţi, Grecu, îmbrăcat iar cu uniforma ştiută, se duce să facă vizita locotenentului domnesc, şi atunci marele logofăt îl primeşte cu mâna întinsă, răsturnat într'un fotoliu, zicându-i: „Na, mascara, vino de sărută mâna". Grecu i-a sărutat mâna şi astfel s'a închis incidentul. Căminarache a făcut chef mare în ziua aceea, că de trei luni fusese înţărcat dela masa bogată în mâncări bune şi vinuri alese a măreţului boier Costache Sturdza...

...Până pe vremea Regulamentului, locuitorii ţării erau împărţiţi în mai multe categorii sau clase:

1. Clasa ţăranilor dela sate, talpa casei, cum s'ar zice, care plătea dări şi ducea toate sarcinile statului, se deosibea în:

Clăcaşi, aşezaţi pe moşii boiereşti, mănăstireşti sau domneşti. Ei clăcuiau, adică plăteau proprietarului în muncă chiria pământului pe care locuiau şi în care se hrăneau; şi în:

Moşneni sau *rezaşi,* adică proprietari mici, şezători la ţară în pământurile lor.

2. Câteva mii de Ţigani, robi ai boierilor, ai mănăstirilor sau ai statului.

Aceştia se deosibeau în:

Netoţi, oameni fără casă şi fără şatră, nomazi, umblau în cârduri, cu capul gol, netunşi, despletiţi şi

nepieptănați, înveliți în câte-o otreapă, o rogojină sau un țol vechi, rupt și soios, ca într'o manta, ducând copiii în cârcă sau în glugă; furau ce puteau și mâncau ce găseau, hoituri împuțite, câni, pisici și mortăciune; când apăreau undeva, era spaimă. Armașul Manolache Florescu a căutat să-i stabilească, împărțindu-i ca robi pe la proprietarii care au voit să-i primească pe moșiile lor; a luat chiar el, pe moșia sa din județul Dâmbovița, Vizurești, mai multe familii de le-a așezat acolo. Știu că mulți au murit de inimă rea, văzându-se deveniți stătători; dar cei care au rămas muncesc pământ.

Țigani de laie, nomazi și ei, dar aveau șatre sau corturi; ei se deosibeau, după meseriile ce exersau, în rudari, ursari, cărămidari, fierari, spoitori și salahori la zidiri. In vremi mai vechi unii erau aurari și își plăteau birul către vistierie din aurul ce găseau în râurile dela munte.

Armașul cel mare avea toată autoritatea asupra robilor statului, strângea birul dela ei și uneori profita de salahoria lor ca să-și facă pe ieftin o căscioară la țară sau la București.

Țigani de vatră, mai toți robi boierești sau mănăstirești, erau meseriași sau servitori pe la casele stăpânilor și proprietarilor lor, unde slujeau zi și noapte, îmbrăcați sau despoiați, mâncați sau nemâncați, dar totdeauna desculți și bătuți.

Robii boierilor și mănăstirilor nu plăteau nimica la stat, erau proprietatea absolută a stăpânilor, puteau să-i vânză cum voiau, în familii sau izolați.

3. Boierănașii, neamurile și mazâlii [1] sau nobilimea cea dela țară, în care se aflau mulți din urmașii dom-

[1] *mazâl* — boier scos din slujbă.

nilor şi boierilor vechi cei mai iluştri, erau scutiţi de dări către stat, dar nu aveau alte prerogative, nici privilegiuri.

4. Populaţiunea oraşelor se compunea de meseriaşi şi neguţători, împărţiţi în isnafuri [1] sau corporaţii: croitori, cavafi [2], işlicari, curelari, ceaprazari, tabaci, braşoveni, gabroveni [3], bogasieri [4], lipscani [5], şi zarafi; fiecare corporaţie cu starostele său.

5. Câteva sute de boieri mici, fără barbă, zişi starea a doua şi a treia, între care se prenumărau: edecliii domneşti, başciohodaru, tufecci-başa, divictaru, cafegi-başa, stolnici, şătrari, slugeri, medelniceri, cluceri de arie, etc., până la serdari, căminari şi cluceri mari.

6. Boieri zişi din starea întâia, boieri cu barbă, ale căror ranguri începea dela agă şi spătar până la logofăt al credinţei, treizeci sau patruzeci la număr; dintre aceştia se luau slujbaşii cei înalţi administrativi şi judecătoreşti.

Dela logofăt al credinţei în sus, rangurile de logofeţi de ţara de sus şi de ţara de jos, de vornic de ţara de sus şi de ţara de jos, până la ban mare inclusiv, zece sau doisprezece cel mult, formau ceeace se numea protipendada.

Boierii cei mari purtau contoş [6] şi pe cap, gugiuman [7] de samur. Cei halea [8] ţineau dinaintea lui vodă, la

---

[1] *isnaf* — breaslă.
[2] *cavaf* — cizmar.
[3] *gabrovean* — meşter de cuţite.
[4] *bogasier* — negustor de mărunţişuri.
[5] *lipscan* — negustor ce vindea mărfuri aduse din Lipsca.
[6] *contoş* — manta lungă, îmblănită.
[7] *gugiuman* — căciulă îmblănită, purtată de boieri şi domnitor.
[8] *halea* — în funcţiune.

ceremonii, bastoane lungi de abanos cu mânerul de fildeș. In ziua când cineva îmbrăca caftan de boier mare, era trimis acasă cu alai, călare pe cal domnesc. Acolo îl aștepta berber-bașa [1] al curții, care-l rădea, însemnând cu briciu pe unde să lase să-i crească barba. In tot timpul acestei ceremonii îi bătea în curte meterhaneaua [2] cu surle, cu tobe și tumbelechiuri [3].

In vârful piramidei de clase era domnul cu cabaniță [4] și cucă [5], sabie, topuz [6] și tui [7].

Boierii mari și mici, nu numai că nu plăteau nicio dare către stat, dar aveau și privilegiul de a scuti un număr de dajnici, dela trei până la optzeci, după importanța rangului la care era ajuns; acești scutiți erau scutelnici și poslușnici [8] boierilor și, în loc de a plăti dările lor către stat, le plăteau patronilor boieri, în bani sau în muncă. Regulamentul Organic a desființat acest privilegiu pentru viitor, conservând acelor ce-l aveau la 1831 o rentă viageră în bani, pe care-i primeau dela vistierie, rentă care astăzi este, cred, cu totul stinsă.

Birul către stat se făcea în lude [9]. Marele vistier întocmea tabele pe județe, pe plăși și pe sate, după trebuințele țăranului. Acea tabelă cum ajungea la sat, obștea se aduna duminica în sobor la ușa bisericii și

---

[1] *berber-bașa* — șeful bărbierilor.
[2] *meterhanea* — muzică instrumentală turcească.
[3] *tumbelechiu* — tobă mică.
[4] *cabaniță* — mantie domnească, bogat împodobită.
[5] *cucă* — căciulă înaltă, împodobită cu pene de struț.
[6] *topuz* — sceptru.
[7] *tui* — steag făcut din cozi albe de cai, prinse de o lance cu semiluna în vârf.
[8] *poslușnic* — slugă boierească.
[9] *lude* — bir pe obște (nu pe individ).

făcea cislă [1], puind asupra fiecărui sătean o dare potrivită cu starea şi cu puterea sa.

Veniturile celelalte, otcupurile [2] sau huzmeturile [3], precum oieritul, vinariciul, vămile, ocnele şi altele, se vindeau la mezat de marele vistier şi se adjudecau acelor care ofereau preţurile cele mai favorabile. Acei antreprenori sau otcupcii erau cei mai mulţi Armeni şi Greci, oameni veniţi cu domnii fanarioţi, din părţile Turciei: un Becer sau Cuparu Manolache, un Polisache, un Manuc sau un Privilegiu; aceştia, întinzând bine sfoara, se îmbogăţeau în doi-trei ani. Mulţi din pretinşii noştri nobili de astăzi, cărora nu le ajungi cu strămurarea la nas, datoresc celebritatea şi averea lor otcupurilor.

Erau unele funcţiuni publice fără leafă ; remuneraţia titularului era lăsată în seama vredniciei sale, s'o facă cât putea mai lucrativă.

Logofătul Fănică, impiegat al hatmaniei, care era unul din amploiaţii de această categorie, într'o dimineaţă, după ce se răsese bine, pe obraz şi pe cap, şi se spălase, ieşise în curte, legase un căpătâi al taclitului [4] de clanţa uşii şi se încingea peste antiriu, învârtindu-se şi strângându-se în brâu, când un ceauş îi aduce înainte doi împricinaţi să-i judece. Unul se jăluia că, tras în gazdă la un han dela capul podului Mogoşoaiei, când s'a sculat a doua zi, nu şi-a mai găsit cizmele, furt despre care acuza pe un alt călător care dormise într'o odaie cu dânsul.

— Ai auzit tu, mă ? zice logofătul Fănică, adresându-se către pârît, dece-ai furat cizmele ? Să le dai omului înapoi, că te ia dracu !

---

[1] *cislă* — lista celor ce trebuiau să plătească birul.
[2] *otcup* — arendă către stat.
[3] *huzmet* — venit al ţării, care se vindea la mezat.
[4] *taclit* — brâu.

Pârîtul se apăra, tăgăduind ; atunci logofătul Fănică se întoarse către pârîş şi-i zice :

— Auzi, că de unde să ţi le dea, dacă nu ţi le-a furat el ?

Şi, după ce unul repetează de vreo trei-patru ori că acela îi furase cizmele, şi celălalt tăgădueşte, logofătul Fănică închide desbaterile, zicând ceauşului :

— Ai ! i-ai ceauş ! am înţeles pricina, închide-i pe amândoi la gros, să dea fiecare câte cinci lei, şi dacă nu au parale, să le iei epingelele[1].

Dreptatea s'a făcut într'un minut, dar nici până azi nu se ştie cine a furat cizmele călătorului.

Pe vremile acelea, şi până mai încoace, nu existau în ţară nici şosele, nici poduri peste gârle ; la cea mai mică viitură de ape, comunicaţiunile încetau, la malurile vadurilor stau carăle şi căruţele adunate ca la bâlci, câte-o săptămână, aşteptând să scază apa să poată trece. Vara, când era uscat, şi iarna pe pârtie, caii de poştie mici şi slabi ca nişte pisici, sburau cu trăsura după ei, cu o iuţeală de douăzeci şi douăzeci şi cinci de kilometri pe oră, pe când toamna şi primăvara, când era pământul desfundat de ploi, d'abia puteau lua o poştă într'o zi, şi aceea cu vai, cu chiu, cu gură multă şi cu bice bune. Cine-şi mai aduce aminte, astăzi, de noroiul adânc de un cot din zăvoiul Orbului, sau de vestitul Codru-Herţii în care pocneau picioarele cailor şi lăsau tipar la fiecare pas !

Mulţi ieşeni poate că n'au uitat timpii dintâi ai Unirii Principatelor, când, pentru a veni toamna la Cameră, la Bucureşti, luau mai bine drumul pe la Cernăuţi, Lemberg, Viena şi Pesta, de unde se puneau

[1] *epingea* — manta cu glugă, fără mâneci.

în vapor şi veneau pe la Giurgiu, decât a veni deadreptul pe la Focşani şi Buzău.

A călători noaptea nici vorbă, căci trebuia să tragi la gazdă când era încă soarele de-o suliţă sus pe cer, dacă nu voiai să faci cunoştinţă cu vreun Grozea, un Petraru, un Tunsu sau Belivacă.

. . . .

Am asistat la înfiinţarea *Societăţii Literare* şi a *Societăţii Frăţia* şi la răscularea dela 1848.

Am văzut îndoita alegere a lui Cuza-Vodă, proclamarea Unirii Principatelor şi lovitura de stat [1].

Am asistat la noaptea de 11 Fevruarie, la plebiscitul lui Vodă Carol de Hohenzollern, apoi la declararea independenţei României şi regatului şi la încoronarea regelui Carol I.

In epoca de tranziţie prin care a trebuit să trecem ca să ieşim din starea de umilinţă în care eram căzuţi şi să ne rădicăm la o viaţă civilă şi politică, am putut avea multe şi mari decepţiuni, am putut întâlni în cale fel de fel de caractere: oameni, unii slabi de înger, care, la momentul chemării, au lipsit dela datoria lor, alţii, regretând o stare de lucruri în care trăise, care le convenea şi le profita poate, se uita cu dor la trecutul ţării; pe alţii, îngrijaţi de repegiunea cu care se succedau aspiraţiunile şi exigenţele naţionale, rămâneau înapoi; pe mulţi îngâmfaţi de succesele naţiunii, la care nici cu gândul nu gândise, îşi atribuiau lor tot meritul, fără a voi să recunoască cea mai mică participare nici mersului natural al lucrurilor, nici împrejurărilor dinafară. Am putut vedea oameni orbiţi de invidie sau de ambiţie care nu au cruţat nici intriga, nici clevetirea, pentru

[1] Detronarea lui Cuza.

a ajunge sau pentru a se susține la putere sau la favoare, sau pentru a-și face o popularitate.

Dar numărul tuturor acestora se pierde în negura mulțimii, ș'apoi chiar lor nu li se poate imputa lipsa de patriotism, pentrucă la timpi de cumpănă grea i-am văzut pe toți unindu-se cu trupul și cu sufletul la glasul țării.

„Fericiți sânteți voi, tinerilor Români, ne zicea Michelet; în țara voastră e totul de făcut, fiecare din voi se poate distinge și chiar ilustra prin fapte patriotice și mărețe."

Pe când Michelet rostea aceste cuvinte, numele de Român nu trecea însă dincolo de Carpați și de Dunăre; mulți din tinerii noștri aflați la studii în Viena, în Mũnich sau în Paris, se credeau umiliți d'a aparține unei naționalități necunoscute în lumea europeană. Le era rușine chiar de numele lor de familie și de botez; fiii lui Ion, lui Gheorghe sau lui Ilie se poreclеau Ioanidi, Gheorghiadi sau Iliadi. Astăzi își zic românește Ionescu, Gheorghescu și Iliescu... Chiar Francezii, în mijlocul cărora trăia sute de tineri Români, ne numea până acum vreo douăzeci de ani Valac și Moldav sau Valav și Moldac sau, cu un singur cuvânt, Moldovalac, iar țării îi zicea Moldavie, Valachie, Moldaquie, Valavie și, cu un singur cuvânt, Moldovalachie.

Astăzi numele de Român și de România, ca națiune și ca stat, sunt cunoscute în toate colțurile lumii civilizate, și orice fiu al patriei îl poartă cu mândrie.

Din natura lui, Românul este modest, chiar sfiicios, aș putea zice; și de i se poate imputa ceva, ar fi că nu are destulă încredere într'însul. El prețuește mai mult decât pare; nu este nici lăudăros nici preten-

ţios. Oridecâteori am văzut la noi în ţară un fanfaron, un om care se crede mai mult decât este, un om care să pretinză că le ştie şi le poate toate, am avut ocazie să mă conving că era viţă de străin.

Când era vorba d'a se înfiinţa Curtea de Casaţie, mulţi din oamenii noştri politici se întrebau, unde o să găsim douăzeci de legişti învăţaţi şi ispitiţi cu care să se poată pune în mişcare o asemenea înaltă instituţiune; şi mai toţi deputaţii sta la gânduri dinaintea acelui argument. Nevoia ne-a silit să îndrăznim, şi Curtea noastră de Casaţie nu este mai jos în lumini şi capacitate decât instituţiunile de acelaş ordin din ţările cele mai înaintate în ştiinţa dreptului.

A fost un timp, şi nu prea demult, când corespondenţa în străinătate se făcea prin cancelaria rusească şi austriacă, care lua scrisorile şi pachetele noastre de le expeduia cu o expediţiune organizată în toată forma la noi în ţară, cu biurouri în toate oraşele. Reprezentanţii puterilor străine se împotriveau la ideea de a se trece acest serviciu la poşta română. „Unde vă sunt — îmi zicea unul din consuli — oamenii speciali, capabili şi experimentaţi, cărora să le putem încredinţa corespondenţa noastră diplomatică şi interesele supuşilor noştri?" Am răspuns acelui diplomat că, precum am putut învăţa calculul diferenţial şi integral, aşa că manipulăm funcţiunile $\frac{dx}{dy}$ şi $\int \frac{dx}{dy}$, tot aşa de bine ca şi Delaunay şi Puiseux, nu mai puţin eram siguri a învăţa, dacă nu în câteva săptămâni, dar în câteva luni, a manipula primirea, expeduirea şi distribuirea scrisorilor şi pachetelor ca şi impiegaţii poştei ruseşti şi austriace. Nevoia ne-a silit să luăm asupră-ne acest serviciu, şi chiar dela început el s'a făcut într'un mod satisfăcător;

și astăzi nimeni nu-i poate nega dreptul de a se compara și rivaliza cu serviciile telegrafo-poștale cele mai bine organizate.

„Voiți să rescumpărați drumurile de fer — zicea un senator — dar unde vi sunt oamenii care să știe a le administra, unde o să găsiți impiegați capabili să le pue în mișcare, unde vă sunt inginerii care să le poată repara la trebuință?“ Dinaintea unor asemenea argumente mulți stau pe gânduri să voteze alb sau negru. Dar nevoia ne-a silit să luăm pe seama statului resoul cel mai lung; și putem zice că chiar din ziua dintâi serviciul s'a făcut în toată regula și în toată securitatea, cu impiegați români; și nimeni nu poate tăgădui că liniile au fost totdeauna în bună stare, fără a regreta administrațiunile anterioare ale lui Strussberg, Bleichöder sau Staat's Bahn.

Nu voi pretinde că tot ce s'a făcut în țara noastră de un sfert de secol încoace este perfect, dar îmi permit a observa pesimiștilor și impacienților că nicio țară din lume n'a progresat așa de mult ca țara noastră într'un așa de scurt timp, și că orice progres începe printr'o stare neguroasă și plină de nedomiriri; stare de care unii dibaci știu a se folosi, aceasta mai ales când progresul se operează de jos în sus; deaceea este totdeauna bine ca impulsiunea și conducerea reformelor prin care trece o națiune să vie dela clasele de sus, dela clasele luminate; dela acelea să proceadă spiritul de inovațiune, să nu aștepte ca inițiativa reformelor necesare să pornească de jos, căci atunci clasa numeroasă pierde spiritul de conservațiune care trebue să domine totdeauna la bază, și societatea intră într'o perioadă de agitațiune care anevoie se poate astâmpăra.

Oamenii pe care instituțiunile, împrejurările sau

educaţiunea i-a pus în fruntea unei naţiuni sunt datori să fie înainte-mergătorii ei, să nu caute niciodată să împiedice mersul progresului, ci să lase toată latitudinea şi toată libertatea iniţiativei individuale, mai ales în ceeace priveşte industria şi comerţul, căci ele nu se pot conduce decât numai de luminile ştiinţei care singure pot arăta drumul care conduce pe om a deveni folositor şi necesar societăţii în care trăieşte.

Nimeni nu are dreptul d'a opri omenirea din mersul ei progresiv care este tras de natura fizică şi morală a omului ; nimeni nu are dreptul d'a-i impune sisteme oricât de geniale ar fi acele combinaţiuni. Să te ferească Dumnezeu de omul care n'a citit decât o carte ; acela ajunge, mai curând sau mai târziu, la o sistemă absolută, merge până a voi să prefacă societatea după capul său, după ideile ce şi-a format ; uită adevărurile sociale cele mai fundamentale, uită că progresul moral este libertatea şi că progresul material este de a produce cât se poate mai ieftin, d'a pune pe om în stare bună şi a-i crea timp d'a-şi rădica gândirea mai sus de mulţumiri materiale.

Omul la tinereţe trăieşte cu speranţe şi la bătrâneţe trăieşte cu suveniri.

Plăcută este tinereţea cu cortegiul ei luminos şi înflorit de cugetări înalte şi iluziuni plăcute, şi frumoasă a fost tinereţea oamenilor generaţiunii din care am făcut parte, generaţie care a trăit cu mintea aţintită la fapte mari şi patriotice, plină de speranţe, de credinţă în Dumnezeu şi în viitorul României ; hrănită cu aspiraţiuni înalte, din care multe, graţie împrejurărilor şi stăruinţei oamenilor de bine, am putut a le vedea realizate una după alta ; izbânde care au lăsat bătrâneţelor noastre suveniri plăcute, şi au deschis generaţiilor celor tinere un câmp întins şi luminos

de speranțe și mai mărețe și mai glorioase; generație care a urmat de aproape după deșteptarea românismului din letargia în care îl afundase grecismul fanariot ce începuse a prinde coajă, și năbușa naționalitatea noastră, precum apasă astăzi asupra Românilor din Tesalia, din Epir, din Macedonia și asupra Albanezilor.

Cât îmi place în orele mele de izolare să-mi aduc aminte de unii din oamenii cu care am trăit alături, pe care i-am văzut luptând cu abnegație și curaj pentru redobândirea drepturilor țării și pentru libertate! Găsesc și mulțumirea nespusă a-mi rememora faptele și cuvintele lor și a le binecuvânta numele și memoria.

Intr'o seară lungă de iarnă, pe când ninsoarea bătea în geamuri, așezați pe jățuri la gura sobei dinaintea unei flacări dulci și luminoase, am petrecut ore întregi și plăcute cu amicul Vasile Alecsandri, povestindu-ne unul altuia suvenirile noastre din tinerețe. Se apropia de ziuă, când ne-am adus aminte de camerele noastre de culcat, și ne-am despărțit, găsindu-ne amândoi la un gând, zicându-ne:

„Dece nu ne-am scrie unul altuia, sub formă de epistole intime, cele ce ne-am povestit într'astă seară; poate că unele din istorioarele noastre ar interesa pe unii dintr'acei care n'au trăit p'acele vremi?"

Și astfel am început o corespondență, deși adesea întreruptă, dar pe care am reînnoit-o de câte ori ocupațiunile ne-au permis: corespondență în care ne-am ferit de orice invective, fără însă a ne abate niciodată a spune adevărul.

ION GHICA

CLUCERUL ALECU GHEORGHIESCU

București, Mai 1879

Iubite amice,

Alaltăseară, pornind dela gara ta [1], adormisem adânc, legănat de valurile ascuțite ale liniilor de fier Strussberg ; trei locuri de o parte a vagonului erau la dispoziția capului și picioarelor mele ; când, pe la miezul nopții, mă simții scuturat de o mână viguroasă : era conductorul care intervenea în favorul dreptului bine plătit al unui călător îmbarcat la Mărășești ; recunoscui dreptatea invocată și mă ghemuiam în limitele tichetului meu, căutând să apuc de picior somnul ce fugea, când aud un glas care se îngâna în scuze pentru supărarea ce-mi adusese și mă silea să răspund, ca om bine crescut, la asemenea politeță prin cuvintele banale: „Nu face nimica domnule, — eram deștept, — sunt foarte bine, — nu dormeam, — erai în dreptul dumitale“ — etc.

Dar noul venit începu o conversație :

— Știi, cucoane Iancule, că nu te mai cunoșteam ? Ai albit de tot, de când nu te-am mai văzut.

La aceste cuvinte, simțindu-mă cam atins la amorul meu propriu, îi răspunsei cu oarecare amărăciune :

— Dar îmi pare, domnule, că barba dumitale nu are nicidecum dreptul d'a invidia pe a mea, că este, mi se pare, și mai lungă și mai albă.

[1] Gara Mircești.

— Ce are a face! îmi ripostă el, dar dumneata eşti un copil pe lângă mine.

Noul venit în vagon era un bătrân bine conservat, grăscian şi rumen la obraz, căruia nu i-aş fi dat nici şasezeci de ani.

— Eu te-am sculat odată din somn; eram tânăr atunci şi d-ta erai copil ca de vr'o opt-nouă anişori. Cuconul Tache, răposatul tatăl dumitale, era ispravnic la Focşani; eu am fost trimis de am ridicat în fiare pe clucerul Alecu Gheorghiescu, tovarăşul dumnealui la isprăvnicie. P'atunci erau câte doi ispravnici de fiecare judeţ, unul pentru partea administrativă şi celalalt pentru partea judecătorească, şi amândoi ispravnicii în pricini grele judecau împreună, formând un fel de tribunal. Ce vremuri erau pe atunci! Clucerul Alecu făcuse mâncătorii, abuzuri sau prevaricaţiuni, cum se zice astăzi...

Inţelegi, amice, la aceste cuvinte, somnul meu, dulcele meu somn, a sburat în fuga mare şi nici nu m'am mai gândit a-l prinde. Şi, în loc de a închide pleoapele, am dat drumul limbii, începând la întrebări:

— Ia spune-mi, mă rog, cum ai ridicat în fiare pe acel ispravnic?

— Eram edecliu şi aveam odaie în curtea domnească alături cu odaia lui tufecci-başa, lângă ogeacul[1] neferilor; la stânga, sub scară, şedea răposatul Măciucă, Dumnezeu să-l ierte, başciohodar şi mâna dreaptă a lui vodă, cum s'ar zice astăzi întâiul aghiotant domnesc, om drept şi plin de bun simţ.

[1] *ogeac* — aci, camera corpului de gardă.

Intr'o noapte, după slujba curţii, mă aşezasem pe somn, când numai ce aud ciocănind la uşă şi un glas care-mi striga : „Te chiamă vodă". Nu ştiu nici cum am sărit din pat, nici când m'am îmbrăcat ; într'o clipă îmi trântisem cizmele cele galbene, binişul [1], legătura la cap şi hangerul la brâu, şi eram la uşa iatacului domnesc. Başciohodarul tocmai ieşea din odaie dela vodă şi-mi zise repede : „Ai mai iute, că te chiamă vodă, şi să te văd Niculae !"

Răposatul Măciucă era oltean ca şi mine şi puţintel cam rudă după mamă.

Când am intrat în iatac la vodă, era şapte ceasuri, sau, cum s'ar zice astăzi, o oră după miezul nopţii. Vodă era cu ghicelic de noapte pe cap şi cu o scurteică lungă de pambriu verde îmblănită cu pacia de samur ; o făclie galbenă ardea într'un sfeşnic mare de argint dinaintea icoanelor. Cum intru în odaie, vodă se întoarce către mine şi-mi zice cu un glas gros şi răstit :

— Tu eşti Niculae Păunel ?

— Eu, măria ta.

— Demult eşti la curte ?

— Numai de un an, măria ta.

— Măciucă mi-a spus că eşti harnic şi cinstit. Ce slujbă ai îndeplinit pân'acum ?

— Niciuna, măria ta, decât că acum trei luni am întovărăşit pe nenea Negreanu tufecci-başa, când a prins pe Ghiţă Cuţui.

— Ia plicul de pe mescioară, pecetlueşte-l cu pecetea de pe tăviţa cu călimările şi să pleci îndată la Focşani, să-l dai în mâna nepotu-meu Tache, ispravnicul, fără să te simţă nici pasărea măiastră. Bagă de seamă

---

[1] *biniş* — haină boierească lungă, cu mânecile despicate şi îmblănite pe margini.

că ai să-mi aduci pe clucerul Alecu Gheorghiescu în fiare; poimâne pe vremea asta să fii cu el la scara domnească. De cumva ți-o scăpa, mai bine să te duci să te înneci, decât să dai ochi cu mine.

Grigorie-Vodă Ghica era un om mărunțel; barba potrivită în apărătoare[1] și cănită, mai mult roșie decât galbenă, mustățile roșii trase în jos și despărțite sub nas prin două-trei muchi de brici; ras pe obraz pe lângă barbă; ochii vii, glas răstit și gros; el era un om cu foarte puțină învățătură și trecea între boieri ca unul din cei mai neînsemnați deși fusese de mai multe ori agă, spătar și chiar vistier și ban mare.

El s'a suit pe scaunul domniei la 6 Octombrie anul 1822, trei ani după vestitul Caragea și îndată după zaveră, după uciderea slugerului Tudor, eroul care, indignat de jafurile oamenilor lui Ispilant — care, din insurgenți în contra Turcilor, se prefăcuseră în cete de hoți, prădând drumurile și moșiile — intrase în corespondență cu Silistra-Valesi prin cancelarul consulatului nemțesc, bătrânul Udriski, arătând Turcilor că răzvrătirea din Țara Românească nu era în contra Turcilor, ci în contra fanarioților, care sărăciseră pe bieții locuitori. Atunci chehaia-beg, care și intrase în București cu oștire turcească, a invitat pe boierii care mai rămăsese în țară să trimită pe câțiva dintr'înșii la Poartă, ca să arate sultanului păsurile țării. Adunându-se între dânșii, ei au ales pentru această misiune pe banul Barbu Văcărescu, pe logofătul Mihăiță Filipescu și pe banul Grigorie Ghica, care, ajungând la Țarigrad și expunând starea țării și trebuințele ei, sultanul a numit pe banul Grigorie Ghica domn, deodată cu Ioniță Sturdza în

[1] în evantai.

Moldova. Poarta nu mai avea încredere în fanarioţi. Ghica Grigorie, viind la domnie, a găsit ţara secată cu totul în belşugul ei, înnecată în datorii; boierii şi negustorii pribegiţi în toate părţile, şi răscoale pretutindeni: în sate, în oraşe şi pe drumuri.

Ghica Grigorie, care-şi iubea ţara, a luat sarcina de-a stârpi jafurile boierilor şi ale ciocoilor, care dela Caragea ajunsese fără frâu; capul nu-l tăia prea mult, dar când avea câte-o pricină grea, chema de se sfătuia cu trei oameni, cu vornicul Costache Câmpineanu, clucerul Chiriac şi cu başciohodarul Măciucă. După ce-i auzea pe fiecare în parte, se culca, dormea un somn bun şi, pe la miezul nopţii, se scula, aprindea la candelă făclia din Vinerea Paştilor dela epitaf, cădea în genunchi dinaintea iconostasului şi se ruga lui Dumnezeu ca să-l lumineze. Astfel a domnit el şapte ani şi ajunsese să tremure boierii cei răi şi ciocoii. Cât a domnit el, a fost bine pentru toţi, liniştea domnea în ţară; pânea şi carnea bună, ieftină; toată lumea, negustor, meseriaş şi ţăran, mânca, bea şi chiuia; veselie pretutindeni. El a deschis şcoalele româneşti şi a gonit pe egumenii greci.

In noaptea când m'a chemat vodă, mi se făcea ziuă la poştă, la Şindrilita, în căruciorara care se schimba din poştă în poştă şi care ajungea totdeauna numai în trei roate. Pe la aprinsul lumânărilor, în ziua de patruzeci de mucenici, îmbrăcat tiptil, eram introdus ca călugăr în odaia răposatului cuconu Tache, tatăl dumitale; parcă-l văz pe marginea patului, lângă scaunul cu două lumânări de seu în două sfeşnice de alamă cu mucări[1]. Condicaru în picioare îi citea jăl-

[1] *mucari* — foarfeci cu care se curăţă mucul lumânărilor.

bile, întingând, din vreme în vreme, condeiul de peană de gâscă în călimările dela brâu, ca să scrie hotărîrea ispravnicului; îndată ce condicarul Nicolae Sprâncenatu, cum îi zicea lui Ipătescu, mai în urmă bărbatul eroinei dela 1848, scrise hotărîrea ispravnicului, cuconu Tache se uită la mine întrebându-mă:

— Dela schit eşti, părinţele?

— Sunt dela Poiana Mărului, am o jalbă.

Şi mă apropiai de mescioara cu lumânările şi-i pusei plicul domnesc în poală, cu pecetea în sus, potrivind să nu o zărească condicarul. Ispravnicul, îndată ce văzu pecetea, o şi recunoscu, dar îmi zise:

— Ha, este dela părintele egumen!

Şi dete ordin condicarului şi stegarului, care mă băgase în casă, să ne lase singuri.

Despecetlui plicul cu grabă, îl citi şi văzui că i se înveseli obrazul şi-mi zise:

— Vezi, numai aşa dacă nu s'or stârpi mâncătoriile şi angaralele, să se înveţe minte ciocoii; până n'o băga câţiva în ocna părăsită, ei tot cred că vodă glumeşte. Clucerul Alecu nu este acum în oraş; s'a dus după lude în plasa Tohani, dar trebue să vie astăseară; du-te de te odihneşte, că te chem eu la vreme.

Bătu în palme şi porunci feciorului să-mi aştearnă în odaia copiilor; m'am dus de m'am culcat în odaia d-voastre. Sunt d'atunci 55 ani, cucoane Iancule! D'abia mă furase somnul, când auzii trăsnete şi pleosnete şi doi surugii bătăioşi, care urlau de ţi se părea că cântă; peste un minut auzii şi glasul lui cuconu Tache:

— Ai, scoală, c'a venit cluceru.

Pornirăm amândoi pe jos spre casa clucerului, la care, în urma noastră, ciauşul de slujitori înşiruia

oameni de jur-împrejur; când ajunserăm în pridvor, cuconu Tache intră în casă zicându-mi:

— Aşteaptă aci până te-oi chema eu, şi atunci să intri în odaie cu doi stegari.

Din pridvor se vedea pe fereastră foarte bine în odaia clucerului, luminată cu trei părechi de lumânări; o grămadă de mosafiri se şi aşezaseră la ghiordum[1] cu cluceru în mijloc răsturnat pe sofa. Când intră cuconu Tache, se sculară toţi în sus, dar dumnealui luă pe cluceru de mână şi-l trase în odaia d'alături; după vr'o cinci minute auzii că mă chiamă, mă luai îndată după glas şi intrai în iatacul boierului. Cluceru ţinea porunca domnească în mână, şi dinţii îi clănţăneau în gură. Cum intrai, cuconu Tache îmi zise:

— Indeplineşte porunca lui vodă.

Atunci luai fiarele din mâna stegarului, mă plecai şi le pusei clucerului de picioare; în cinci minute eram pe drum cu două cărucioare de poştă, într'una eu cu ispravnicul în fiare şi în cealaltă doi arnăuţi cu pistoalele încărcate, cărora li se dedese porunca să dea să-l omoare, dacă o căuta cumva să scape.

Când ieşeam din Focşani, răsărea luna; nici gură de surugiu, nici plesnitură de bici, dar cărucioarele mele fugeau ca năluca cu umbra după ele, şi seara, când bătea meterhaneaua, mă dam jos din cărucioară şi intram cu ispravnicul meu în odaia lui Măciucă, unde am aşteptat până s'a sculat vodă dela masă, până s'au culcat beizadelele, s'a osteiat lumea din curte şi au ieşit una după alta caleştile cu masalale[1]: a spătarului, a aghii şi a ispravnicului de

---

[1] *ghiordum* — joc de cărţi.
[2] *masala* — torţă.

curte; atunci intră răposatul Măciucă şi-mi zise: „Ai sus".

Când am intrat în odaia lui vodă, Măciucă înainte, după el cluceru cu fiarele de picioare şi eu după dânsul, vodă, care sta răsturnat pe sofa cu mânile încrucişate sub cap şi cu picioarele unul peste altul, grămădit, se sculă drept în picioare şi, adresându-se răstit şi necăjit către cluceru:

— Nu ţi-e ruşine, slugă necredincioasă şi boier zăcaş[1]!

Şi întorcându-se către mine, îmi zise:

— Te fac divictar[2].

Măciucă îmi făcu semn să ies; şi, când trecui pe lângă dânsul, îmi zise încet:

— Trimite-mi sus patru ciohodari.

Ce s'o mai fi petrecut după aceea nu ştiu, dar după ce m'am culcat, pare că auzeam prin somn un glas care se văita strigând: „Iartă-mă, măria ta! Cine o mai face ca mine, ca mine să paţă".

A doua zi până în ziuă, cluceru era pornit surghiun la Snagov cu cămaşa pecetluită[3] pe el...

ION GHICA

---

[1] *zăcaş* — rău, pornit pe jaf.

[2] *divictar* — funcţie la curte ce consta în îngrijirea călimărilor şi celor necesare scrisului.

[3] Cămaşa era prinsă cu peceţi, pentru ca osânditul să nu o poată schimba.

DIN VREMEA LUI CARAGEA

Bucureşti, Noembre 1879

Amice,

Mazilia lui Ipsilant şi a lui Moruz, unul din domnia Valahiei şi celălalt din scaunul Moldovii, înainte de împlinirea celor şapte ani stipulaţi în tractatul dela Kuciuc-Kainargi, adăogându-se la alte pricini de gâlceavă ce împăratul Alexandru căuta sultanului, a adus războiul dela 1806; şi după şase ani de luptă crâncenă în care victoriile se precumpăneau, puterile Europei, căşunând asupra Porţii, au silit-o să încheie pace numai şi numai ca să lase Muscalului mâinile slobode în lupta cu Napoleon...

...Iar după încheierea păcii de Bucureşti, contele Metternich, profitând de încurcătura în care se găsea Rusia pe malurile Moscovei, a împins la domnia Ţării Româneşti pe Iancu Caragea, amicul şi protejatul cavalerului de Gentz. Dar, cu toată stăruinţa internunciului la Constantinopole, sultanul nu a voit să-i dea domnia până ce mai întâi nu l-a asigurat Caragea că-şi va da demisia după trei ani. Pe de o parte suzeranul căta să eludeze stipulaţiunea de domnie pe şapte ani, şi pe de alta voia să aibă pe Grec la mână. După mai multe străgăneli cu *inşaala,* cu *pekei* şi cu *bacalum,* pe la sfârşitul lui Octombre, Caragea a putut ieşi din Constantinopol şi, în ziua de Sf. Spiridon al anului 1812, el şi-a făcut intrarea în Bucu-

rești cu alai domnesc, călare pe *tabla-bașa*[1], în sunetul clopotelor, al surlelor și tobelor. După ce a descălecat la Sfântul Spiridon cel Nou din podul Beilicului (astăzi calea Șerban-Vodă), s'a dus de s'a miruit în biserica Curtea-Veche, după obicei.

Sosirea acestui domn în București a fost semnalul a mari calamități pentru țară! Chiar în noaptea instalării sale, palatul domnesc dela Mihai-Vodă din dealul Spirii a ars până în temelie și *Curtea domnească* a devenit *Curtea arsă,* până în ziua de astăzi; iar a doua zi, la 13 Decembre, s'a ivit ciuma între oamenii curții veniți cu vodă dela Țarigrad.

A fost în multe rânduri ciumă în țară, dar analele României nu pomenesc de o boală mai grozavă decât *Ciuma lui Caragea!* Niciodată acest flagel n'a făcut atâtea victime! A murit până la 300 oameni pe zi și se crede că numărul morților în toată țara a fost mai mare de 90.000. Contagiunea era așa de primejdioasă, încât cel mai mic contact cu o casă molipsită ducea moartea într'o familie întreagă și violența era așa de mare, încât un om lovit de ciumă era un om mort.

Spaima intrase în toate inimile și făcuse să dispară orice simțemânt de iubire și de devotament. Muma își părăsea copiii, și bărbatul soția pe mânile cioclilor, niște oameni fără cuget și fără frică de Dumnezeu. Toți bețivii, toți destrămații își atârnau un șervet roșu de gât, se urcau într'un car cu boi, și porneau pe hoție din casă în casă, din curte în curte. Ei se introduceau ziua și noaptea prin locuințele

[1] *tabla-bașa* — cal de paradă, bogat împodobit, primit de noul domn ca dar din partea sultanului.

oamenilor şi puneau mâna pe ce găseau, luau bani, argintării, ceasornice, scule[1], şaluri, etc., fără ca nimeni să îndrăznească a li se împotrivi. Fugea lumea de dânşii ca de moarte, căci ei luau pe bolnavi sau pe morţi în spinare, îi trânteau în car, claie peste grămadă, şi porneau cu carul plin spre Dudeşti sau spre Cioplea, unde erau ordiile[2] ciumaţilor. Se încreţea carnea pe trup, auzindu-se grozăviile şi cruzimile făcute de aceşti tâlhari asupra bieţilor creştini căzuţi în ghiarele lor.

Rareori bolnavul ajungea cu viaţă la câmpul ciumaţilor. De multe ori o măciucă peste cap făcea într'o clipă ceeace era să facă boala în două-trei zile!... Şi poate că acei ucişi astfel erau mai puţin de plâns, căci mai mult erau de jale acei aruncaţi vii în câmp, fără aşternut şi fără acoperământ, pe pământ ud şi îngheţat. Cale de jumătate de ceas se auzeau ţipetele şi vaetele nenorociţilor din câmpul Dudeştilor!...

In urma mai multor scene oribile, neomenoase şi bestiale, petrecute la ordie, unde unul din aceşti mizerabili fusese rupt cu dinţii de un tânăr care apăra cinstea soţiei sale lovită de ciumă chiar în ziua nunţii, şi în urma revoltei ciumaţilor, care au sărit cu parul şi au omorît zece cioclii, autoritatea în sfârşit a luat măsură de a organiza un fel de serviciu sanitar. Ea înfiinţase câţiva vătăşei însărcinaţi de a întovărăşi pe ciocli din casă în casă, şi aceştia strigau dela poartă: „Sănătoşi copii!“ Unul din ei, într'un raport către şeful său, zicea:

---

1 *scule* — bijuterii.

2 *ordie* — aci tabără. Vezi în textele lui Ghica şi sensul de „oaste“.

„Azi am adunat 15 morţi, dar n'am putut îngropa decât 14, fiindcă unul a fugit şi nu l-am putut prinde."

D'asupra oraşului se ridica un fum galben şi acru, fumul băligarului care ardea în curţile boiereşti, şi oraşul răsuna de urletul jalnic al cânilor rămaşi fără stăpân.

La fiecare poartă era câte o şandrama, un fel de gheretă, în care se adăpostea câte un servitor pus acolo *pazarghidan* (comisar pentru târguielile de pâne, de carne şi de zarzavaturi). Nimic nu intra în curte, decât după ce se purifica la fum şi trecea prin hărdăul cu apă sau prin strachina cu oţet.

Cioclii, când treceau pe lângă o casă bogată, nu lipseau de-a arunca sdrenţe rupte dela ciumaţi, ca să răspândească contagiunea. Ei nu se temeau de molipsirea boalei, căci mai toţi erau dintre acei care zăcuseră de câte două-trei ori de acea grozavă epidemie. Ciuma, ca toate boalele mortale şi lipicioase, ca vărsatul, ca tifosul, ca lungoarea neagră, foarte periculoasă întâia oară, devine puţin violentă la acei care au mai fost loviţi de ea.

Jafurile şi tâlhăriile oamenilor, direct sau indirect prepuşi la serviciul ciumaţilor, au fost nepomenite. Multe averi şi case mari s'au ridicat în Bucureşti, după ciuma lui Caragea, din sculele şi banii bieţilor bolnavi.

După un an, cam pe la Decembre, boala a început a se domoli şi lumea s'a readunat, încetul cu încetul, în oraş. Acei care se regăseau, se îmbrăţişau, dedeau o lacrimă celor pierduţi pe câmpia dela Dudeşti şi porneau cu viaţa înainte, uitând suferinţele şi însetaţi de plăceri.

Totdeauna după o epidemie, ca şi după un război, omenirea caută a-şi recăpăta nivelul; în aparenţă

viaţa devine mai lesne, averile flăcăilor şi zestrele fetelor sporesc prin moşteniri şi prin moartea fraţilor şi a surorilor cu care ar fi avut să împartă averea părintească, dacă ar fi trăit ei. Când este o mortalitate mare, poporul zice că se *ieftineşte pânea,* şi această credinţă avea pe atunci oarecare temei, căci ţara fiind pe atunci lipsită de export, grâul nu avea altă căutare decât pentru consumaţia interioară. Şi în asemenea împrejurări căsătoriile trebuiau să devie numeroase, cu atât mai mult numeroase, cu cât răul a săcerat mai multe fiinţe. Deci, îndată după încetarea boalei, lumea s'a pornit pe nunţi.

Pe atunci, nunta nu vrea să zică un petec de hârtie velină, tipărit frumos la Socec sau la Weiss, din partea D-lui X sau a d-nei Z., anunţând celebrarea cununiilor fiului sau fiicei lor în ziua cutare, la biserica Sărindar sau la Domniţa Balaşa, şi-apoi... pe uşă afară! Pe atunci nunta era dandana mare!

Mai întâi peţitorii şi colăcerii cu aldamaş ; după ei logodnă cu arhiereu, cu diaconi, cu preoţi, cu cântăreţi, cu lăutari şi cu ziafet toată noaptea până la luceafărul de zi. Cu câteva zile înainte de nuntă, dacă mirele şi mireasa erau de neam de boieri, se făcea *cherofilima* (sărutare de mână) la curte, unde tinerii cu toate rudele lor erau duşi cu alai spre a săruta mâna lui vodă şi a doamnei, cerându-le binecuvântarea.

Când se apropia ziua nunţii, mahalaua se împodobea cu brazi dela casa ginerului până la casa miresei. In ajunul nunţii, cam după amiazi, porneau *călţunăresele,* tot cucoane alese dintre rudele cele mai frumoase ale ginerului, în trăsuri înhămate cu armăsari de preţ. Intâia călţunăreasă intra la mireasă pur-

tând o căţie de argint cu flori suflate în aur, din care ieşea fum de udagaciu[1] şi de curse[2]; ea mai purta şi o stropitoare din care arunca apă de trandafir, semnul curăţeniei, şi ura miresei să fie totdeauna spălată şi parfumată. O a doua călţunăreasă ducea pe tava de argint florile cu care se împodobeau cununiile. A treia călţunăreasă aducea o tavă cu peteală, semnul bogăţiei. Veneau în urmă celelalte călţunărese cu zece, douăsprezece tave încărcate cu tot felul de daruri: şaluri, giuvaere, stofe scumpe, bani, cofeturi, etc. Mulţime de fete înconjurau pe mireasă şi lăutarii ziceau din vioare şi din gură cântecul vechi:

Astăzi cu fetele,
Mâne cu nevestele...

După ce fetele deschideau boccelele şi admirau darurile, ele tăbărau pe tavele cu peteală şi pe flori; unele împleteau cununiile: cruce întreagă pentru ginere şi cruce jumătate pentru mireasă. Celelalte desfăşurau jurubiţele de peteală, le depănau şi făceau urzeală lungă de trei coţi, podoaba miresei, un râu de aur în care se putea ascunde copila logodită, din cap până'n picioare. Din vreme în vreme, fetele trăgeau cu coada ochiului şi aruncau flori sau noduri de peteală în partea flăcăilor; aceştia le ridicau şi le aninau de fermenele[3]; pe când fetele, ca unele ce împărţeau, îşi făceau şi ele parte, agăţându-şi la piept, în dreptul inimii, snopuri de peteală.

După clacă se puneau cu toţii la jocuri: de-a ineluş-învârteguş, de-a baba mija, de-a gaia, de-a

1 *udagaciu* — substanţă plăcut mirositoare.
2 *curse* — pastilă parfumată.
3 *fermenea* — scurteică.

cârpa, şi acestea se încheiau printr'o horă mare. Astfel mireasa îşi *lua ziua bună* dela fete şi surate; iar bătrânii şi babele, bărbaţii şi nevestele petreceau toată noaptea pe ziafet, pe bere şi pe mâncare, în sunetul necurmat al lăutarilor.

Dar a doua zi, mai cu seamă, era ce era! Nunta începea chiar din zori; nuntaşii nu mai osteneau întruna dela casa ginerului la casa miresei. Cununia se celebra la amiazi la biserica enoriei, de unde apoi mireasa nu se mai întorcea la căminul părintesc. Ea, împreună cu mirele, se punea în trăsură cu cei care purtau gevrele [1], şi luau la trăsură lumânările aprinse, înfipte într'o pâne. Iar dacă cununia era a se face acasă la ginere, una din rudele cele mai de aproape ale acestuia, mama, sora sau mătuşa, pleca de lua pe mireasă şi o aducea acasă la mirele ei, cu aşternut, cu zestre cu tot. Trăsura era înconjurată de toţi flăcăii, rude şi amici ai ginerului, care încurau caii lor, aducând ştire că soseşte mireasa.

Momentul despărţeniei de părinţi era solemn pentru mireasă, însă ea, când păşea pragul casei părinteşti, trebuia să tragă din picior, pentru ca să se mărite şi celelalte fete. Obiceiul cerea ca să o podidească plânsul în acel moment şi lăutarii cântau:

Taci mireasă, nu mai plânge,
Căci la mă-ta mi te-i duce
Când a face plopul pere
Şi răchita vişinele... etc.

După cununie, masă mare cu zaharicale dela becerul [2] Manolachi şi cu cofeturi dela vestitul Pascu;

---

1 *gevrea* — batistă brodată.
2 *becer* — plăcintar.

cu vin de Drăgăşani, cu pelin de Dealu Mare şi cu vutcă de vanilie şi de cursă. Lăutari şi horă toată noaptea, iar în ziuă se trimiteau nunii, socrii şi nuntaşii pe la casele lor, cu lăutari.

Acest chef, la cei de jos, ţinea trei zile, iar la boieri ţinea şapte zile şi şapte nopţi, *după legea domnilor şi a împăraţilor*. O nuntă se isprăvea şi zece începeau, încât Bucureştii într'o sărbătoare o duceau. Doliul se schimbase în veselie!

Viaţa aceasta îi pria lui Caragea, căci popor şi boieri, cufundaţi în ziafeturi, nu băgau în seamă jafurile domneşti; ş'apoi caftanele după care alergau însurăţeii îl ajutau mult la sporirea pungii. Imbulzeala la ranguri era atât de mare, că se umpluse din scoarţă în scoarţă condica pitacului [1] domnesc, şi se spune că, în ziua fugii lui Caragea, postelnicul deabia a pridedit să citească numele celor din protipendadă şi câteva din starea a doua. Chemat de vodă ca să plece, el a trântit pitacul jos, strigând cu glas tare: *iar voi ceilalţi, pitari şi serdari!* [2]

Caragea se urcase în trăsură, zicând că merge să se primble la Băneasa, dar acolo îl aşteptau trăsurile înhămate, care l-au dus la Braşov, chiar în ziua când sosea în Bucureşti capugiul ce venea să-i taie capul, fiindcă şezuse pe scaunul domniei şase ani în loc de trei, precum se legase către sultanul.

Venit domn pe puţini ani, Caragea căuta să adune cât mai curând o avere cu care să poată trăi măreţ în străinătate. Prin urmare, el a lăsat un mare nume în felul jafurilor. Se zicea în ţară, până mai dăunăzi, că *se fură ca în vremea lui Caragea.*

---

1 *pitac* — aci diplomă de boierie; în general: *decret.*
2 *pitar, serdar* — mărunte ranguri de boierie.

In domnia lui, toate slujbele şi caftanele se dau pe parale. El a suit birurile într'un mod nemaipomenit, dela 1.500.000 lei (115,385 galbeni) la suma de 3.700.000 lei (284,848 galbeni), afară de ocne şi de vămi, pe care le vindea cu preţ de zece ori mai mare decât înainte, lăsând pe *taxidari* [1] să rupă cât puteau; apoi pecetluituri [2], mazilii, neamuri şi câte şi mai câte!...

Când i se părea că punga nu i se umplea destul de repede, avea şi alte coarde la arc. Scotea pe aga în târg cu cântarul şi cu falanga; acesta *prindea cu ocaua mică* pe vreun brutar, pe vreun cârciumar, pe vreun măcelar, îi trântea câte o sută de nuiele la tălpi, sau îl ţintuia de ureche în mijlocul pieţei. Vodă era sigur că *isnaful* avea să alerge dela unul la altul ca să facă *curamà* [3], iar pedeapsa înceta îndată ce starostele venea la curte cu un *porcoi de mahmudele*. Un alt şurup ce găsise fântânii de aur era porunca straşnică, din vreme în vreme, ca toţi negustorii să se răfuiască între dânşii, ca să nu fie datori unii altora. Pe atunci se lua zeciuială dela împlinirile de bani. Bieţii oameni, spăriaţi de ruina ce ar fi urmat unei asemenea răfueli pripite, se adunau, făceau cislă şi astfel mai dobândeau o amânare, căci suma cislei curgea în punga domnească.

Caragea avea multă imaginaţie în asemenea materie, dar şi găsise câţiva oameni sdraveni care îl ajuta la desăvârşirea tertipurilor lui. Vorba mergea în ţară că:

---

[1] *taxidar* — perceptor.
[2] *pecetluitură* — impunere.
[3] *curamà* — chetă, colectă.

Belu beleşte,
Golescu goleşte,
Manu jupueşte!

După şase ani de domnie, el a dus cu dânsul la Pisa o avere de milioane, cu care a trăit în belşug şi a ajutat Eteria şi revoluţia grecească. Era violent şi înfiorător! Un poet linguşitor îi adresă o odă, în care îl făcea să zică în limba grecească:

Εχω σπάδι καὶ τοποῦζι
σὲ σκοτόνω μιπρε δομοῦζι[1]

Un boier pe care-l dojenea pentru nişte hoţii din care nu-i dăduse o parte îndestulătoare, îi răspunse:

κλέπτω, κλέπτεις κλέπτει[2]

iar Caragea, în loc de a-l pedepsi pentru atâta îndrăzneală, l-a îmbrăcat în caftan de *boier cu barbă.*

Acest domn însă era neîmpăcat cu boierii care, nevoind a fi instrumentele hrăpirii lui, îi făcea vreo împotrivire sau chiar vreo simplă observaţie. Astfel, pe banul Constantin Filipescu l-a ţinut doi ani la moşie, la Bucov, cu pază de arnăuţi; pe banul Grigorie Ghica l-a ţinut doi ani închis în casă, oprit de a vedea faţă de om; pe vornicul Constantin Bălăceanu, de care se temea fiindcă acesta avea relaţiuni de familie la Viena, l-a trimis surghiun la Castoria.

[1] *Am sabie şi buzdugan,*
[2] *Fur, furi, fură. (I.G.). Te omor ca pe un porc. (I.G.).*

Lui Caragea îi plăceau femeile. Intr'această privinţă, purtarea lui şi a fiului său beizadea Costachi era un scandal de toate zilele. Când punea ochiul pe câte o nevastă, trimitea pe bărbatul ei într'o slujbă depărtată, la trebuinţă îl şi surghiunea şi atunci lua cu dânsul câţiva arnăuţi şi se introducea la femeia pacientului cu voie fără voie.

Beizadea Costachi, tânăr, frumos, nu avea altă ocupaţie decât să cate să scoată din fire pe cucoanele cele tinere şi plăcute. El se înhăitase cu câţiva feciori de boieri şi băteau mahalalele ziua şi noaptea. Odată, fiind urmărit de bărbatul uneia din conchistele[1] sale, cu care se primbla în trăsură, şi văzându-se strimtorat de aproape, scoate pistolul şi trage să împuşte pe soţul trădat ; glonţul însă nimereşte pe unul din caii lui, calul cade din ham şi beizadeaua scapă cu chica topor. A doua zi femeia adulteră era izgonită de sub streaşina conjugală şi lăutarii improvizară cântecul :

C... ai fost, c... ai să fii,
La mine să nu mai vii.

Pe vremea aceea nu era lucru lesne de a fi galant şi nu fiecine îndrăznea a face curte. Când un tânăr punea gând rău pe o fată, el putea să dea cu ochii de tatăl său, de fratele ei, şi atunci, nici una, nici două, popa îi cânta *Isaiia dănţueşte* şi căsătoria, deşi silită, era valabilă. Dacă bietul tânăr avea a face cu o muiere măritată, treaba devenea mai serioasă, pentrucă răsplata depindea mult de breasla la care aparţinea bărbatul ultragiat. Măcelarii luaseră obiceiul să umfle pe galanţi cu ţeava, ca pe berbeci, şi-i trimitea acasă

[1] *conchistă* — cucerire.

în căruţă. Croitorii se serveau de foarfecele cele mari de tejghea. Un băcan, ce găsise pe un cuconaş sub scară, la nevasta lui, după ce l-a despuiat în pielea goală, l-a uns cu catran din creştet până în tălpi, i-a pus o pereche de coarne pe cap, l-a legat răstignit de mâni pe un drug, i-a băgat un căluş în gură şi l-a luat în şfichiul biciului pe pod, de fugea lumea de dânsul ca de ucigă-l toaca, încât nici chiar slugile lui nu au voit să-l primească în casă. A doua zi l-a găsit vizitiul ascuns în ieslele din grajd. Pe un alt cuconaş, bărbatul l-a uns cu miere pe piele şi l-a lăsat o zi întreagă pradă muştelor şi a viespelor.

Unde se pomenea trotuar sau bulevard pe acel timp !... Femeile erau înconjurate de toate precauţiunile profilactice, ferestrele aveau zăbrele ca puşcăriile ; porţile se deschideau greu, căci erau înarmate cu broaşte tari, iar când o nevastă se ducea la o rudă, la o prietenă, sau la baie, ea era întovărăşită de două-trei jupânese bătrâne şi credincioase. Fetele erau ţinute şi mai aspru ; deabia aveau voie să iasă în grădină şi grădina era înconjurată cu zid înalt, sau uluci de scândură de stejar.

Nici măcar peţitorii nu le vedeau, până nu se isprăvea vorba de căsătorie, încât ginerele nu era totdeauna sigur că a văzut bine faţa logodnicei sale.

O fată de boier mare, întoarsă dintr'un clauster [1] dela Viena, unde fusese crescută şi unde dobândise un talent muzical extraordinar pe clavir, a adus cu dânsa în casa bărbatu-său preţiosul instrument. Intr'o seară, boierul, zărind câţiva inşi care se pitulaseră lângă uluci ca să asculte frumoasele melodii ale junei diletante, s'a sbârlit de gelozie şi când a doua zi tânăra

---

1 *clauster (Kloster)* — mânăstire, pension.

femeie s'a trezit, nenorocita!... a găsit clavirul spart cu toporul în mii de bucăţi. Mâhnirea ei a fost atât de mare, încât peste câteva săptămâni o duse la groapă. Ea lăsase cu limbă de moarte să-i facă coştiugul din scândurile clavirului, dar popa s'a împotrivit, zicând că fusese *vasul necuratului.*

Arta era lucru necunoscut. In tot Bucureştiul nu se aflau decât un singur piano şi o harpă. Muzica aparţinea lăutarilor şi cântăreţilor dela biserică.

Persoană cu inspiraţii artistice era numai domniţa Ralu, fata cea mai mică a lui Caragea, natură aleasă, posedând gustul frumosului în cel mai mare grad, admiratoare a muzicii lui Mozart şi a lui Beethoven, hrănită cu scrierile lui Schiller şi Goethe. Ea găsise în câţiva tineri greci, rude şi amici din şcoala grecească dela Măgureanu, studenţi admiratori ai tragediilor lui Euripide şi Sofocle, un element pentru a pune în scenă câteva piese de teatru. Cu niţică pânză croită şi cu hârtie poleită, domniţa organizase în apartamentele sale o mică scenă, pe care se juca în limba elenă *Oreste, Moartea fiilor lui Brutus* şi câteva idile ca *Daphnis şi Chloe.*

Mai târziu a zidit un teatru la *Cişmeaua roşie* în colţul stradei Victoriei şi a Fântânei, pe locul unde se vede astăzi un felinar ascuns după o perdea de fier; un teatru în toată forma, cu parter, cu stale, cu scenă şi cu mai multe rânduri de loje. Ruinele acelui edificiu, ars la 1825, se mai vedeau până pe la 1840, când s'a mistuit în zidurile lui Ioan Cărătaşul.

Domniţa Ralu visa ridicarea teatrului grecesc. Pentru acest scop ea a trimis pe Aristia la Paris, ca să studieze pe vestitul Talma. Ea a şi adus dela Viena o trupă de artişti nemţi care reprezentau opere şi drame.

Din acea trupă făcea parte vestita Dilly, cântăreaţă şi tragediană de un mare merit, ce venise la Bucureşti numai pentru o iarnă. Iar îndrăgindu-se de unul dintre tinerii noştri boieri, a rămas în capitala noastră până când a murit, dând naştere unuia dintre bătrânii noştri generali.

Avântul dat de domniţa Ralu artei dramatice a încetat cu fuga lui Caragea, dar, mai în urmă, a găsit o slabă imitătoare în Smaranda Ghica din Gorgan, în casa căreia, după zaveră, Aristia intrase ca institutor de copii. Acolo Iancu Văcărescu a căutat să puie limba românească pe scenă ; a încercat să joace pe *Britanicus* şi pe *Sgârcitul* lui Molière, dar surghiunele, războiul şi câte şi mai câte calamităţi au amânat lucrul până la 1833, când Câmpineanu a înfiinţat *Societatea filarmonică.*

Turburările de pe'mprejurul ţării, precum răscularea lui Caragheorghe şi a lui Pasvantoglu, incursiunile cârjaliilor, Eteria grecească şi revoluţia dela 1821, făcuseră să sbârnâe, în tinerii români, coarda vitejiei. Lor începu să le placă armele, vânătoarea şi călăria ; feciorii de boieri luară un fel de aer de *cabadaii,* termen adoptat de dânşii şi care avea semnificarea de voinici.

In timpul lui Grigorie Ghica-Vodă, pe la 1823-24, cuconaşii nu lăsau să le scape niciun prilej de a se îmbrăca cu poturi [1], cu mintean şi cu cepchen [2] ; a se lega la cap cu *tarabolus* [3] şi a-şi încărca *sileahul* [4]

---

[1] *poturi* — nădragi largi purtaţi mai ales de haiduci.
[2] *cepchen* — haină scurtă, purtată de boieri.
[3] *tarabolus* — acoperământ format dintr'un şal înfăşurat în jurul capului.
[4] *sileah* — seleaf, brâu pentru arme.

dela brâu cu pistoale şi cu iatagan, precum şi a-şi atârna pala de gât. Pentru cel mai mic lucru, ei se serveau cu armele, încât din paşnici ce erau mai înainte, deveniseră arţăgoşi şi turburători. Intre toţi se deosibeau mai cu seamă Iancu, feciorul lui beizadea Costachi Caragea şi al Raliţei Moruzoaei, fraţii Bărcăneşti, Bărbucică, nepot de fată al banului Barbu Văcărescu, şi câţiva alţii, care se ţineau de ştrengării şi ajunseseră a fi spaima mahalalelor. Ei petreceau ziua în Cişmegiu, cu lăutari, pe iarbă verde şi, cum răsărea luna, plecau cu ghitare şi cu flaute la serenade, pe sub ferestrele fetelor şi nevestelor frumoase. Până'n ziuă vuiau mahalalele de cântece, de gâlcevi, de bătăi şi de lătrări de câni.

Intr'o noapte, tânărul Palama, voind să gonească pe Don Juanul Bărbucică Catargiu dela ferestrele logodnicei lui, s'a pomenit cu un cuţit în pântece. Nenorocitul, scăldat în sânge, a putut deabia profera numele celui care-l lovise; şi muma lui, în disperare a alergat la palat şi a sculat pe vodă cu ţipetele sale. Grigorie Ghica porneşte pe başciohodar Măciucă, care şi aduce la curte pe Bărbucică, îl trânteşte la pământ şi, din porunca domnească, îi trage o falangă, apoi îl trimite surghiu la mănăstire. De acolo bietul Don Juan păţit a pornit la Paris cu gândul să studieze pictura, artă pentru care credea că are o mare vocaţiune.

Anarhia domnea în toate, şi lesnirea de a da cu pistolul în oameni devenise la modă, astfel că, ucisul fiind totdeauna presupus că s'ar fi împuşcat la vânătoare, ucigaşul rămânea nepedepsit.

In una din petrecerile la care luau parte mai mulţi tineri, pe când se întorceau în Bucureşti, într'o căruţă cu patru cai, se găseau trei tineri: Iancu Caragea,

Dimitrachi Bărcănescu şi Iancu Creţulescu, poreclit Ursu mai târziu, pentrucă o ursoaică îi desmierdase obrazul cu labele ei. Cei doi dintâi luându-se la ceartă, trag cu pistoalele unul într'altul şi căruţa intră în curtea Moruzoaiei ducând pe fiul ei şi pe nepotul ei înnecaţi în sânge. Peste trei zile, două dricuri se urmau unul după altul, ducând la locaşul cel veşnic pe doi din tinerii cei mai eleganţi şi mai frumoşi ai Bucureştilor.

Stranie epocă!... Numai venirea Muscalilor la 1828 a pus capăt acestei vieţi svăpăiate a tinerilor cuconaşi, luându-i ca comisari (mehmendari), pe lângă generalii ruşi, pentru înlesnirea aprovizionării oştirilor cu proviant şi cu cară. La 1831 cei mai mulţi au încins sabia, scriindu-se în miliţia naţională.

ION GHICA

ŞCOALA ACUM 50 DE ANI

Bucureşti, Fevruarie 1880.

Iubite amice,

Pe când în şcoala dela Măgureanu vestiţii elinişti Lambru, Comita, Vardalah şi Neofit, emulii lui Corai, predau tinerilor greci şi feciorilor noştri de boier *Memorabiile lui Socrate* [1], *Phedon* [2] şi *Metafizica* lui Aristot ; pe când banul Brâncoveanu discuta cu puristul Duca în limba lui Tucidid *Apophtegmele* lui Hypocrat şi *Ariometria* lui Arhimed, şi se munceau să izgonească din limba greacă toate cuvintele câte nu erau curat atice, precum unii din învăţaţii noştri caută să cureţe limba română de tot ce nu se termină în ciune [3], la biserică la Udricani, la Sfântul Gheorghe şi la Colţea se auzea glasul ascuţit a câtorva copii care strigau în gălăgie pe :

*o*n, *m*islete, *u*cu : *omu*
*p*ocoi, *o*n, *m*islete, *u*cu : *pomu.*

Băieţii mai înaintaţi la învăţătură, când voiau să-şi zică ceva care să nu fie înţeles de profani, comunicau între dânşii astfel :

---

[1] Ζενοφῶντος 'Απομνημονεύματα Σωκρατους (I. G.) *Memorabilia* este opera lui Xenofon. (n.r.)

[2] Φαίδον Πλàτόνος (I. G.) — operă filosofică a lui Platon. (n.r.)

[3] Aluzie la fonetiştii din şcoala lui Aron Pumnul.

az, iotă, lude, az, pocoi, râţă, ucu, naş, est[1]

şi celalt îi răspundea:

naş, est, buche, az, tferdo, est, pocoi, on, pocoi, az[2]

Cei dela bucoavnă râvneau la dânşii cum vorbeau păsăreşte.

Dascălul Chiosea, bătrân cu antereu de calemcheriu[3], la cap cu cauc de taclit[4] vărgat cu cearşaf alb, se primbla pe dinaintea băieţilor înarmat c'o vargă lungă, arzând când pe unul, când pe altul, după cum i se părea; se oprea dinaintea fiecăruia, la unii le ascultă lecţia, la alţii le mai adăoga câte un *ucu scurt* pe ici, pe colea, sau câte o aruncătură, două pe deasupra, ca să fie slova mai ciocoiască. Apoi să fi dus sfântul pe vreunul să nu ştie lecţia, că, dacă nu-l ajungea cu nuiaua, apoi scotea imineu[5] din picior şi-l asvârlea după dânsul cu un:

„Fir'ai al dracului cu tat'to şi cu mă-ta, că n'ai învăţat *matima*[6]".

Dascălul Chiosea nu era om rău, dar se necăjea pentrucă-l durea inima când vedea că nu se silesc copiii la învăţătură. El nu era civilizat, ca să nu-i pese dacă elevii învaţă sau nu. Pentru el şcoala nu era o chiverniseală, nu se gândea la: treci zi, treci noapte, apropie-te leafă. Nu sta cu ceasornicul deschis pe catedră, ca nu cumva minutarul să treacă peste semn.

---

1 Ai la prune. (I. G.)
2 Ne bate popa. (I. G.)
3 *calemcheriu* — postav fin.
4 Drept căciulă *(cauc)*, avea capul înfăşurat cu un brâu *(taclit)*
5 *imineu* — papuc.
6 *matima* — lecţia.

La Chiosea, ca la Chiriță, ca la Stan, lucrurile mergeau altfel; viața lor era cu copiii din școală, nu știa nici șosea, nici cafe-șantan, nici deputăție. Dimineața buchile, oftoicu și psaltirea, după prânz psaltichia. Chiosea avea un:

pa, vu, ga, di[1]

care-i ieșea pe nas cale de o poștă.

De pe la de-alde Chiosea ieșeau dieci de vistierie și calemgii[2]; la de-alde el au învățat să scrie românește logofătul Greceanu, Văcăreștii, Anton Pan, Nănescu, Paris Momuleanu etc.

Acei bieți dăscălași, care au fost depozitari limbii și naționalității noastre, duceau o viață sdruncinată, plină de privațiuni și de coate sparte, fără *bene merenti* și fără recompense naționale, fără pensii și parapensii; plătiți ca vai de ei cu un codru de pâne; trăiau și mureau necunoscuți; fără să bănuiască măcar că erau patrioți, împinși numai de un instinct bun și generos, își făceau cu sfințenie datoria, fără să aibă conștiință de binele ce făceau țării lor.

Ei se delectau mai mult cu citirea întâmplărilor lui Alexandru Machedon, care s'a bătut cu furnicile și cu păserile cu ciocu de fier, decât cu citirea mâniei fiului lui Peleu. Oile, cânii și fluierul păstorului întristat al lui Văcărescu le erau mai dragi decât Afrodita și Bacus a lui Anacreon. Se pomenise dela tată și dela mamă Români neaoși din moși-strămoși. Limba și urechea le spunea că nu era nici Tătari, nici Greci, nici Slavi; purtau noblețea neamului în inima și în spiritul lor, fără să se preocupe de arborele genealogic, nici de făr-

---

[1] Gama în muzica bisericească veche.
[2] *calemgiu* — copist.

talele[1] de nobleţă. Scriau româneşte fără filologie şi fără *morfologie,* fără să ştie dacă sunt etimologişti, fonetişti sau eclectici[2]; dar scriau cum vorbeau şi scrisul îl numeau „icoană“, crezând că el trebue să fie reproducţiunea exactă a vorbei; puneau cât mai puţine buchi, ba pe unele le mai aruncau şi pe deasupra ca să facă economie de timp şi de hârtie. Unde să le dea lor prin gând că avem două limbi, una în gură şi alta pe hârtie, şi că trebue să vorbim într'un fel şi să scriem într'altfel; vorbeau toţi aceeaşi limbă. Acum lumea s'a subţiat, fiecare vorbeşte şi scrie limba sa proprie şi ştie că suntem strănepoţi ai lui Traian. Dar mulţi cred că dela venirea acestui împărat în ţară până la sosirea lor în viaţă, nu s'a mai petrecut nimica pe pământul românesc; nu încep însă a socoti toţi dela aceeaşi epocă. Unii numără existenţa ţării dela Regulamentul Organic, la care cred că au colaborat, fiindcă au fost chemaţi de l-au iscălit; alţii, morţi, tăieţi, nu vor să convie ca să fi mai fost ceva pe lumea asta înainte de patruzeci şi opt; spun şi scriu întruna că s'au plimbat pe uliţile Bucureştilor cu steaguri şi cu masalale strigând pe: *„Trăiască guvernul provizoriu“,* şi că erau cei mai de dimineaţă pe câmpul Filaretului. Pentru alţii, iar, călendarul Românilor începe dela îndoita alegere a colonelului Cuza, sau din noaptea lui 11 Februarie; îşi închipuesc că ei au suit pe Alexandru Ioan I, că ei l-au dat jos, şi că tot ei au adus pe Carol I. Cei mai înfocaţi astăzi, nu recunosc de adevăraţi patrioţi decât pe acei care au strigat: *„Moarte Turcului!“* şi cred că, deşi n'au fost la bătălie, dar că, fără vitejia lor cea

[1] *fărtale* — sferturile, părţile unui blazon.
[2] Aluzie la diferitele sisteme ortografice ce se propuneau în vremea lui Ghica.

civică, țara românească era pierdută, umilită, batjocorită, tăiată de Turci...

Pentru mulți politica este intrigă și minciună, nu cred în sinceritate și adevăr, disprețuesc cunoștința lucrurilor petrecute și cercetarea evenimentelor ce se pregătesc. Nu lasă nimica trecutului, cred că ei au făcut cerul și pământul românesc, că ei sunt începutul și sfârșitul, alfa și omega. Dar apoi creatorii străini ! unul se compara cu Lafayette, deși nu făcuse pentru România nimica care să semene cu ceeace făcuse generalul francez pentru America ; altul, care vânduse participiuri pe patru galbeni ora și înregistrase zece ani dearândul colorile și garniturile cocoanelor la baluri, așezându-le în ziarul său după ordinul coloarei dela putere și după importanța subvențiunii, crede că el a scos pe Români la lumină ; altul crede că ne-a inventat limba și istoria Românilor, dându-se de un fel de Columb, fiindcă critică și batjocorește gloriile noastre naționale. Acești *fructe seci* din țările străine, se cred genii, luceferi luminători, îndată ce găsesc un adăpost sub cerul României, și ei, sărmanii, nu văd zâmbirea ce inspiră Românilor care în vorbirea lor sarcastică i-au poreclit : *Locuste oloage.*

Dar să ne întoarcem la școala noastră dela Udricani, școală sub albastrul cerului, pe prispa bisericii, unde, când ploua, copiii se înghesuiau în odaia țârcovnicului, jos pe cărămizi, sau în clopotniță ; citeau și scriau pe genunchi și pe brânci.

Prinprejurul bisericii, în mahala, printre livezile de meri, de peri și de duzi, se zăreau vreo zece-cincisprezece învălișuri cu streașină ieșită ca o umbrelă, sub care locuia câțiva cavafi, croitori, ișlicari și cojocari ; aceștia, când plecau la prăvălie, își trimiteau copiii la das-

călul Chiosea, ca să nu ştrengărească pe uliţă şi ca să înveţe să cananarhisească, să ţie ison cântăreţilor din strană, să citească apostolul, să zică *Tatăl nostru* şi *Crezul* şi să meargă de-a'ndarătele, cu sfeşnicul într'o mână şi cu cădelniţa în cealaltă, dinaintea preotului când ieşea cu sfintele daruri. Le plătea ce pe apă nu curge; dascălul Stan, de exemplu, cel mai bine plătit din toţi, avea câte douăzeci de parale [1] de copil pe lună, şi mai avea şi dela biserică tain de mălai, de fasole şi de lemne.

Din acele şcoli îşi recrutau bisericile preoţi şi cântăreţi, acolo boierii căutau băieţi pe care îi luau în casă pe procopseală, de acolo a ieşit Chiru dela biserica Enii, Dumitrache Bondoliu, tata răposatului vlădică Calistrat, Unghiurliu dela Sărindar, Costache Ştirbu dela Sf. Ion de lângă puşcărie şi Petre Efesiu, care mai în urmă a ajuns cântăreţ în strana din dreapta la patriarhie. Acolo au fost daţi la învăţătură Anton Pan, Petrache Nănescu, Nicolae Alexandrescu, Paris Momuleanu, Marin Serghiescu etc.

Pe Nicolae Alexandrescu, cum l-a văzut Grigorie Ghica, l-a luat în casă, îl primbla cu dânsul noaptea în butcă dinainte, de-i cânta cântece de lume. Când Grigorie Ghica s'a făcut domn, Nicolae Alexandrescu a ajuns cafegi-başa.

Pe Marin Serghiescu l-a luat Alecache Villara cântăreţ la biserica Negustorilor, l-a primblat cu dânsul pe la Petersburg, cu Regulamentul; dar mai pe urmă, molipsindu-se de boala patriotismului, a fost arestat cu Mitică Filipescu, cu Nicolae Bălcescu şi cu Telegescu, trimis la Ocnă, unde şi-a spăşit păcatele opt ani, până când a venit de l-a scos revoluţia din patruzeci şi opt,

[1] 40 bani, sau 4 lei 80 bani pe an. (I. G.)

ca să-i procure dulcile fericiri ale unei proscripţiuni de zece ani. El a fost cunoscut mai mult sub numele de *Marin Naţionalu*. Vodă Cuza îl iubea, îl avea adesea la masă şi-l mângâia cu numele de Moş Marin.

Când a venit în Bucureşti dascălul Lazăr, băieţii dela Udricani, dela Sfântu Gheorghe, dela Colţea şi dela toate bisericile au golit acele şcoli şi au alergat la Sfântu Sava cu Petrache Poenaru, cu Eufrosin Poteca, cu Simion Marcovici, cu Pandele, cu Costache Moroiu şi cu mulţi alţi tineri din şcoala grecească; mai în urmă, unii au fost trimişi în străinătate la Pisa, la Viena, la Paris şi s'au ilustrat ca profesori şi ca înalţi funcţionari, alţii s'au făcut cântăreţi; Anton Pan a devenit Anton Pan, şi cei mai mulţi s'au adăpostit prin curţile boiereşti ca grămătici, vătafi de curte, stolnici, trăind pe bere şi pe mâncare, fără grijă de ziua de mâne; când puneau mâna pe câte o para, o băteau la tălpi pe must, pe cârnaţi, cu lăutari la Filaret. Ziua aveau, n'aveau de lucru, dar seara când era lună, răsuna mahalalele de serenade; învăţau fetele să cânte din ghitară marşul lui Napoleon şi din gură pe *Şeine-Minca*.

Anton Pan, Nănescu şi Chiosea-fiul erau veselia grădinilor lui Deşliu, lui Pană Breslea şi lui Giafer; Iancu al Raliţii Muruzoaei, Bărbucică al Tiţii Văcăreaschii, fraţii Bărcăneşti, Costache Faca şi alţi tineri din lumea mare nu putea fără dânşii.

Nănescu, crescut de Ghiculeşti, a fost vătaf de curte, vătaf de spătărie, judecător de tribunal şi a murit îngrijitor la spitalul Brâncovenesc. Cânta bine din vioară; elev al lui Dimitrache, el compunea cântecele lăutarilor din Scaune.

Lui îi datorim pe:

Ah! iubito, cale bună,
Dar te rog nu mă uita

. . . .

Raţa ici, raţa colea,
Raţa paşte papura.

. . . .

Inima mea multe are
Culese după'ntâmplare.

. . . .

Pom eram eu, pom

. . . .

Ardă-ţi rochiţa pe tine,
Cum arde inima'n mine.

. . . .

Jupâne povarnagiu

. . . .

Ah! amor, amoraş,
Vede-te-aş călugăraş.

. . . .

Fă-te om de lume nouă
Să furi cloşca de pe ouă.

. . . .

Piatră de-ai fi, te-ai desface
Şi la mine te-ai întoarce.

. . . .

Frunză verde ş'o lalea,
N'am cuţit că m'aş junghia.

. . . .

Cine la amor nu crede,
N'ar mai călca iarbă verde.

. . . .

Când coconițele începuse să îndruge franțozește cu:
Bonju[1],
Cheschevu parle franse munsiu[2]
Bonsua[3] și
A livoa[4],
Nănescu, în colaborare cu Costache Faca și Costache Bălăcescu au făcut satira:

Ah, ma șer, să-mi vezi mantela,
Mai sublim, mai lucru fen,
C'o dublură'nfricoșată
Și fața amur san fen.[5]

Unghiurliu și Chiosea-fiul au fost cei mai mari cântăreți ai bisericilor din București. Venirea unei trupe de operă i-a făcut să vadă în arta muzicală orizonturi despre care nu aveau nicio idee pân'aci; impresiunea produsă asupra lor de operele lui Mozart și ale lui Rossini a fost atât de mare, încât n'au mai putut să cânte nici cheruvic, nici chinonic, fără să o dea pe:

La ci darem la mano din *Don Juan* și
Una voce poco fa din *Bărbierul.*

Intr'o duminică, la liturghie, scandal mare la Sărindar. Epitropul, om evlavios, recunoscuse în:

Domnul Domn Savaoth
aria *Voyez sur cette roche!* din *Fra Diavolo.*

Pe lângă grupul Anton Pan, Nănescu, Chiosea și Unghiurliu, unul și nedespărțit, se lipise un copilandru

1 *Bonjour.* (I. G.)
2 *Est-ce que vous parlez français, monsieur?* (I. G.)
3 *Bonsoir.* (I. G.)
4 *Au revoir.* (I. G.)
5 *Amour sans fin* (dragoste fără sfârșit).

nalt, rumen, sprintenel, cu plete de ţârcovnic ; se introdusese în societatea acelor diletanţi făcându-le tot felul de misiuni ; ştia unde se găsea pelinul cel mai bun şi unde se frigea *trandafirii*[1] cei mai gustoşi ; îl făceau haz fiindcă era plin de originalitate, de duh şi de veselie. Acela era tânărul Filimon, care, deşi aspirant la preoţie, dar ştia pe *Arghir*[2] pe derost, din scoarţă până'n scoarţă. Indată ce Iancu Văcărescu, Eliad, Alexandrescu sau Anton Pan făceau o poezie, a doua zi el o ştia pe dinafară ; cânta din memorie, şi foarte bine, toate ariile operelor italiene jucate în Sala Slătineanu. Intr'o vreme a izbutit chiar să fie admis corist în trupa Madamei Carl ; mai în urmă l-am găsit flautist în orchestră şi când Papa Nicola, după nobilul obicei al impresarilor, încetase plăţile artiştilor şi-i lăsase muritori de foame pe strade, Filimon a trebuit să-şi caute existenţa într'un alt izvor ; şi-a pus altă coardă la arc, a părăsit flautul şi a apucat condeiul, s'a făcut foiletonist la ziarul *Naţionalul*. In colecţiunea acelui jurnal, în numerele 2, 3, 4 şi 5 din anul 1858, în numerele 8, 14, 16, 30, 74 şi 91 din 1859, şi în numerele 11, 14, 79, 82, 85, 89, 90, 94, 96, 97, 98 din 1860, găseşti o serie de articole teatrale, care dovedesc un spirit cultivat, analitic şi serios şi o cunoştinţă adâncă de ştiinţă muzicală.

Critica lui era plină de dreaptă judecată şi de bunăvoinţă ; el critica fără patimă, fără interes şi fără venin; critica ca să îndrepteze, iar nu pentru ca să descurajeze ; articolii lui erau plini de învăţătură şi de poveţe bune şi folositoare ; scopul lui era să îndemne pe artişti şi să formeze gustul publicului.

---

[1] cârnaţi cu usturoi. (I. G.)

[2] *Istoria prea frumosului Arghir şi a prea frumoasei Elena.*

In acelaş ziar poţi citi în anul 1859, în numerele 77, 78, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109 şi, din 1860, numerele 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21 22 şi 23, seria interesantelor foiletoane intitulate: *Trei luni în străinătate*[1], o descriere de călătorie plină de spirit şi de impresiuni juste. In numerele 43, 46, 52, 80, 81 şi 84 din acelaş an, se găsesc, de dânsul, mai multe nuvele foarte bine alese; dar el a îmbogăţit literatura română cu două scrieri de un adevărat merit: *Slujnicarii*[2] şi *Ciocoii*[3].

Aceste două opere ale lui Filimon nu sunt nişte romanţuri în care să se desfăşoare peripeţiile unei intrigi; ele sunt mai mult o colecţiune de tablouri adevărate şi vii ale obiceiurilor şi moravurilor noastre din epoca de tranziţiune.

Prologul cu care începe cartea intitulată *Ciocoii* este un studiu psihologic, şi scrierea, în totalitatea ei o psihologie de care s'ar mândri un La Bruyère şi un Théophile Gauthier.

Filimon ne spune că s'a primblat mult timp cu această din urmă a lui scriere în buzunar, căutând un Mecena să i-o dedice; s'a uitat la boier şi nu l-a găsit demn, a trecut pe lângă negustorul cămătar şi nu l-a băgat în seamă; dar când s'a lovit piept în piept cu ciocoiul, a strigat fără voia lui: *Iată omul!* şi-l salută astfel:

„Acestor luceferi ai viţiului, care au mâncat starea stăpânului şi s'au ridicat pe ruinele acelora care nu

---

[1] Tipărite şi în volum (1860), sub titlul *Escursiuni în Germania meridională.*

[2] *Nenorocirile unui slujnicar sau Gentilomii de mahala,* Buc., 1861.

[3] *Ciocoii vechi şi noi — romanţ original,* Buc., 1863.

i-au lăsat să moară de mizerie, acelora care sunt putregaiul şi mucegaiul ce sapă temelia casei, care au furat cu sfanțul din funcțiunile cele mici și cu miile de galbeni din cele mari, care acum și-au cumpărat moşii și palaturi și stropesc cu noroi pe făcătorii lor de bine, dedic scrierea mea."

Filimon, care a cunoscut toate celebritățile curților boiereşti: pe Tudor Ciolănescu, vătaful de curte al banului Grigorie Băleanu, pe Gheorghiță Mațegoale dela Filipescu Buzatu, pe Neagu Chioftea al banului Constantin Bălăceanu, pe Stănică Găvan din curtea dela Modroganu, pe Zamfir Ploscă dela Isac Ralet, pe Gheorghiță dela armaşu Manu, pe Ilie Sgabercea dela Vulpe şi pe stolnicul Nadă dela Brâncoveanu; el care a studiat și a urmat desvoltarea ciocoiului și a cercetat sub toate fazele această clasă cu scalpelul spiritului său investigator, ne zice că: *„Nimic nu este mai periculos pentru un stat, decât de a da frânele guvernului în mâinile acestor parveniți, care, din etatea de douăzeci de ani, știu cum să fure cloșca de pe ouă, fără ca ea să cârâe"*.

Şi, mai la vale: *„Ciocoiul își crește copiii cu slugile până îi aduce în gradul cel mai înalt de corupțiune și atunci îi trimite în Francia. Ciocoiul și puiul de ciocoi nu se pronunță definitiv pentru nicio doctrină politică, ca să poată exploata toate doctrinele. Patriotismul, libertatea, egalitatea, devotamentul și toate virtuțile cetățeneşti sunt vorbele care-i servă de trepte ale scării pe care se sue"*.

Dar scopul acestei epistole nu este de a face analiza însemnatelor scrieri ce ne-a lăsat Filimon, nici de-a explica pe eroii săi. Cine voieşte să-i cunoască n'are decât să citească vol. II şi vol. III al *Revistei Române* şi să se uite la călăreții cei mândri şi la cuconaşii răs-

turnați în droști și în calești la șosea, și va recunoaște și pe vătafu Dinu Păturică, și pe postelnicu Tuzluc, și pe Costea Chioru cu toate progeniturile lor. Cât pentru cucoana Duduca, de-o fi și mai trăind, dar n'o mai cunoști. Alifia vânătă cu care se ungea seara, albușul de ou, abuzul de cărămidă arsă stropită cu apă de salcâm și apă de pelin cu care-și întindea pielița, buretele muiat în apă de castraveți cu care-și scotea petele, dresul, sulimanul și rumeneala cu care se văpsea, gogoșile de ristic și plasturii negri cu care-și îmbina sprâncenele și-și punea murse[1] și sbenghiuri au tras largi și adânci brazde pe obrajii ei; sbârciturile cad una peste alta, ca valurile unei mări turburate, și pleoapele vinete, care-i încadrează ochii cei roșii, n'ar mai face pe bietul Iordache Calemgiu, fiul căpitanului Gheorghe Basma dela dorobănție, să cânte pe:

ῥιφον... φῶς μου βλέμα ἱλαρὸν[2]

ba cred că de-ar mai trăi i-ar striga:

Retro Satana! [3]

Lui Filimon îi plăcea traiul bun; amicii săi îl porecliseră *mălai mare,* fiindcă mânca bine. Când vorbea de bucate, i se umplea gura și defectul ce avea la vorbă dispărea, când pronunța:

Icre proaspete cu lămâie de Mesina,
Măsline dulci de Tesalia,
Icre de chefal,
Marinată de stacoji.

---

[1] *mursă* — benghi, aluniță.
[2] *Aruncă... lumina mea, o privire veselă.*
[3] *Inapoi, Satano!*

Ii plăcea cu deosebire ciorba de ştiucă fiartă în zeamă de varză acră cu hrean, iacniile şi plachiile, crap umplut cu stafide, curcan cu varză umplut cu castane, şi purcel fript, dacă era întreg.

Când era la câte un ziafet, îşi sufleca mânecile şi iată cum frigea mielul : îl înjunghia, îl spinteca, îi scotea pântecele, îl cosea la loc şi-l acoperea cu pielea ; după aceea îl băga într'o groapă plină de jeratec cu curpeni de viţă sălbatică, unde-l lăsa până când pocnea ca un tun ; atunci îl scotea, îl învălea într'o pânză şi-l ungea c'un fel de salţă[1] inventată de dânsul, făcută cu vin amestecat cu usturoi pisat şi cu băcănii, cu lămâie şi cu sare, şi te poftea la masă fără cuţit şi fără furculiţă, ş'apoi să nu-şi fi lins degetele! Nici repausatul Homer, bucătarul bucătarilor, nu ştia să dea o friptură mai bună.

Filimon aveá un caracter blând, vesel, plăcut şi nepăsător ; întristarea nu s'a lipit de dânsul decât o singură dată, atunci când şi-a închipuit că bunul şi scumpul său amic Milo a voit să-l parodieze în rolul paracliserului din Florica[2] lui Alecsandri.

Intr'o zi, îl întâlnesc pe stradă ; din vorbă în vorbă îmi spune că sufere de piept ; eu, având dinaintea mea un om cât un munte, nalt, gros şi rumen la faţă, mi-a venit să râz şi l-am tratat de ipocondru ; dar peste trei săptămâni, nemaivăzându-l pe la mine, trimit să-l întrebe de sănătate şi mi se răspunde că era greu bolnav în aşternut ; m'am dus să-l văd, dar, când am intrat în camera unde zăcea, nu l-am mai cunoscut, atât era de schimbat. Peste trei zile aveam durerea a-i întovărăşi rămăşiţele la ultimul locaş.

---

[1] *salţă* — sos.
[2] *Florin şi Florica*, vodevilul lui Alecsandri.

Acei care l-au cunoscut pierdeau un amic sincer, leal, îndatoritor, totdeauna vesel şi voios, totdeauna mulţămit cu puţinul ce câştiga prin munca şi talentul său; caracter independent, nu s'a căciulit niciodată la nimeni; ura şi dispreţuia lipsa de demnitate şi linguşirea; modest până a roşi când auzea laude pentru scrierile lui, n'a bănuit niciodată că era un scriitor de mare merit.

Literatura a pierdut în el pe unul din luceferii săi.

ION GHICA

LIBERALII DE ALTADATA

Ghergani, Noembre 1880

Iubite amice,

Tu ştii, ca şi mine, că a fost un timp când trebuia mare îndrăzneală şi abnegaţiune unui Român, ca să cugete naţionalitate şi libertate ; pentru aceasta îi trebuia mai întâi să renunţe la orice favoare, la orice solicitudine, la orice dreptate chiar din partea guvernului, să încheie pact cu persecuţiunile, cu exilul şi cu proscripţiunea ; să lase orice speranţă. Fericit acela care-şi putea conserva afecţiunile familiei, căci până acolo mergea goana în contra acelor care îndrăzneau să iasă din rânduri. Acei care se hotărau să vorbească sau să scrie despre drepturile Românilor, despre viitorul şi despre speranţele lor ; să pomenească măcar de desfiinţarea robiei, de împroprietărirea clăcaşilor, ...de recuperarea autonomiei, de unirea Moldovei cu Valahia ; să critice nedreptăţile şi prevaricaţiunile în justiţie şi în administraţie, trebuiau să se ducă peste ţări şi peste mări, să se ascundă şi să-şi schimbe numele, căci altfel se expuneau să-şi spăşească sentimentele şi îndrăzneala în vreo temniţă, sau cel puţin în vreo mănăstire. Noi am apucat timpuri grele, pe când Câmpineanu, Mitică Filipescu, Nicolae Bălcescu se pocăiau la Plumbuita, la Snagov, la Mărgineni şi în Ocnele dela Telega, topindu-şi sănătatea şi averea.

Acum lucrurile s'au schimbat. A striga pe toate tonurile, cu vreme şi fără vreme, din gură şi din condei: *patrie, libertate, egalitate, independenţă;* a încrimina şi a batjocori pe acei care nu trec peste marginile moderaţiunii, a bunei-cuviinţe şi a modestiei, a acuza de trădători pe oamenii cei mai devotaţi binelui ţării a-i trata în mod ireverenţios, a-i lovi şi a-i insulta, nu numai că nu este periculos, dar este glorios şi chiar bănos. Apoi când învăpăiarea patriotică trece peste fruntarii, peste Carpaţi sau peste Hem [1], ea dă drepturi netăgăduite la sinecuri bine plătite, la misiuni cunoscute sau necunoscute în buget.

Ceeace era pagubă odinioară, a devenit speculă şi profit, şi numărul înfocaţilor creşte în proporţiune cu încurajarea ce găsesc şi dela public şi dela guvern. „Lac să fie, broaşte multe“, zice proverbul. Persecutările şi invectivele au rămas partea acelora care nu se suie pe streaşină, ca să strige la patriotism, sau care nu se asociază cu acei care practică calomnia şi injuria în favoarea vreunui partid colorat [2], şi asupra acelora care s'ar mulţămi cu mai puţină ostentaţiune, cu mai puţină fanfaronadă şi cu ceva mai multă încurajare dată literelor, ştiinţei şi artelor, ceeace ne-ar face să aducem şi noi contingentul nostru la opera cea mare a civilizaţiunii şi ne-ar da dreptul la recunoştinţa naţiunilor celor mari, mai mult poate decât vitejia soldaţilor noştri, şi sporiri de teritoriu.

Peste douăzeci, cincizeci, o sută de ani poate că s'or găsi publicişti şi istorici care să arate generaţiilor viitoare în ce parte a fost mai multă şi mai adevărată iubire de ţară şi să le indice drumul cel adevărat ce

---

1 *Hem* — munţii Pindului.
2 Conservatorii erau numiţi *albi*, iar liberalii, *roşii*.

trebue să urmeze; până atunci, însă, meritul şi gloria vor fi partea sbierătorilor şi dibacilor, şi primejdia este mare.

Patrioţii înfocaţi nu aşteaptă judecata istoriei; tari de sprijinul ce găsesc în opinia publică cea ameţită şi rătăcită şi în partizanii ce-şi fac prin fel de fel de mijloace, îşi apropriază toate faptele cele mari şi frumoase ale naţiunii, se proclamă oameni mari, îşi pun lauri pe frunte şi cer să fie adoraţi.

„Revoluţia bărbată-mio!" zicea o cocoană, când vorbea de revoluţia din 1848. Eroul cu mantaua albă [1] nu voia să recunoască că acea răsculare, acel strigăt de durere şi de indignare al naţiunii era opera unei lucrări stăruitoare de mai multe generaţiuni. In îngâmfarea lui, credea că înainte de dânsul nimic nu fusese, şi data România şi românismul numai dela venirea sa pe pământ. Inainte de dânsul, nici limbă, nici naţiune nu exista într'acest colţ al lumii; el, lumina şi patriotismul; afară de el, numai întuneric şi trădare! Işi atribuia şi-şi apropria toate evenimentele politice în general, şi revoluţia dela 1848 în special; dar, în elasticitatea sa de convicţiuni, trata acel mare şi generos act al Românilor de uneltire diavolească oridecâteori trebile nu-i mergeau bine, şi pe unii din articolii programei naţiunii îi atribuia unei negre trădări şi unei ţesături infernale, în care încurca şi incrimina pe Românii cei mai ageri, pe aceia a căror viaţă fusese un şir neîntrerupt de sacrificii şi de devotament.

Astăzi, partidele strigă în gura mare şi fără ruşine: „Noi şi numai noi ne iubim ţara!"

---

1 Ion Eliade Rădulescu.

„Noi şi numai noi i-am dat libertate, egalitate, unire, principe străin şi poziţiune politică şi independentă!"

„Noi şi numai noi am salvat-o de cei răi şi de cei vicleni!"

„Acei care nu cred ca şi noi şi nu sunt cu noi, sunt inimici ai Românilor şi ai românismului, trădători, vânduţi Turcului, Ungurului şi Englezului!"

„Când guvernul nu este în mâna noastră, toate merg rău; îndată, însă, ce norocul ne dă pe mână frânele statului, atunci, într'o clipă, ca prin farmec, lucrurile se schimbă!

Increderea în viitor renaşte, spiritele se liniştesc!

Securitatea şi justiţia domnesc pretutindeni!

Tot Românul trăieşte bine, la ţară şi în oraş, nesupărat şi nebântuit, petrece cu porţile şi cu uşile deschise ziua şi noaptea, fără zăvoare la uşi şi la ferestre, fără puşcă, fără pistol, fără temere de foc la clăi, la magazii şi la case!

Caii şi boii nu se mai îmbolnăvesc, nu se mai fură din coşare, nici de pe câmp; epizootia intră în gaură de şarpe, lăcustele fug peste Dunăre, sau sboară pe deasupra Carpaţilor; spicul grâului creşte lung de o palmă şi des ca păsderea, proştilor şi beţivilor le creşte mintea, de poţi să-i faci şi miniştri dacă vrei; copiilor le cresc condeiele, ca să ne cânte nouă osanele şi, celor care nu vin în numele nostru, să asvârle imprecaţiuni şi injurii.

Românii se înarmează, datoria flotantă se stinge, finanţele prosperă şi, mai presus de toate, demnitatea ţării şi drapelul naţional se ridică din umilinţa în care au fost târîte de toţi acei care nu erau cu noi. Lumea

se linişteşte îndată ce Agenţia Havas şi reporterii anunţă Europei că ne-am suit iar noi la putere.

Iscălituri de oameni de toată vârsta, cu sutele şi cu miile mărturisesc, prin poşte şi prin telegraf, aceste fericiri, dând graţie cerului că iar i-a învrednicit Dumnezeu să vază la putere pe oamenii de geniu şi pe patrioţii cei mai mari care realizează aspiraţiunile naţiunii."

„Tot ce s'a făcut mare şi patriotic s'a făcut de mine şi prin mine, zicea mai deunăzi o individualitate dibace; tot ce s'a făcut fără mine, s'a făcut rău şi trebue desfăcut !"

Fatuitatea facţioşilor şi a demagogilor, a albilor şi a roşilor, este atât de mare şi-i orbeşte pe unii şi pe alţii până într'atâta, încât îşi atribue lor şi numai lor evenimentele care au rezultat din cauze mari şi complexe, la care ei au fost cu totul străini.

Publicul, crezător şi uimit, se închină când unora, când altora; răii şi trădătorii de ieri devin geniuri bune şi patrioţii devotaţi de a doua zi, până ce iar se întoarce sfera, de ies ceilalţi d'asupra, încât Românul, nemaiştiind la ce sfânt să se închine, îşi dă numele tuturor admiraţiunilor şi recunoştinţelor telegrafice.

Dorinţa ce are fiecare de a face să se crează despre sine că el şi numai el a făcut tot ce este bine, tot ce este mare, trage după dânsa necesitatea de a defăima pe ceilalţi, de a înnegri în ochii naţiunii tot ce nu este el, şi a se pune ca singurul capabil, curat şi bun. De-aici s'a născut şcoala calomniei şi a injuriei, care a adus zizania, ura şi desbinarea, o şcoală ai cărei adepţi, pentru a populariza neadevărul şi

eroarea, nu-şi cruţă niciun sacrificiu, expresiunile cele mai batjocoritoare curg ca din izvor.

Dacă cineva are nenorocirea de a consilia moderaţiunea şi modestia, de a pomeni de economii în finanţe, de a zice că progresul şi civilizaţiunea nu stă în instituţiuni care nu au alt scop şi alt rezultat decât de a satisface vanitatea, dacă denunţă vreo abatere, sau nu aprobă persecuţiuni nedrepte, conspiraţii inventate, presupuneri şi acuzaţiuni infamante, îndată o sută de condeie şi mii de limbi tăbăresc pe dânsul, îl denunţă opiniunii publice ca vândut străinului, ca om cu inima neagră, inimic al măririi şi al gloriei naţionale; de va zice cuiva că s'a abătut dela principiile adevărate, dela principiile acele pe care le susţinea ieri cu tărie şi cu talent şi că apără reteveiul lui P.T., lui K. şi I.G., de unde-l combătea, când era în mâna arhiereului N.S. şi a lui T.D.; că astăzi aprobă influenţa morală în alegeri, influenţă în contra căreia a tunat şi a fulgerat când era practicată de alţii, îndată i se răspunde că e paraponisit, nebun, că vânează minister, că voieşte răsturnarea stării de lucruri existentă; i se atribue gratuit infamii şi fapte nedemne; şi, graţie bogăţiei de oameni de toate specialităţile, se găsesc îndestui care să ateste prin grai şi prin scris că au auzit şi au văzut ceeace n'a existat.

Eu, din parte-mi, convins că, în tot ce s'a făcut bun şi bine în ţară, fiecare la rândul său nu a fost decât un instrument zelos şi devotat voinţei naţionale şi că propriul libertăţii este de a nu se închina la prezumpţiunile nedrepte, nici a urma orbeşte rătăcirilor opiniunii, nu am putut fi admiratorul dibacilor şi şarlatanilor, nu m'am putut alipi de acei zeificaţi şi de acei care se pun dinaintea poporului ca eroi, pentrucă

nu am putut da stima şi afecţiunea decât acelora care o merită; condeiele cele agere, consacrate partidelor şi facţiunilor au fost şi sunt totdeauna dispuse a mă lovi, scriitorii de asemenea fel abuză de libertatea de care se bucură presa; ceeace ei afecţionează mai mult, în polemica lor, este de a zice acelor pe care-i atacă că au trădat şi că au furat; educaţiunea şi retorica lor se învoieşte foarte bine cu asemenea acuzaţiuni, căci ele convin politicii şi aspiraţiunilor de care sunt conduşi; însă, glorie luminilor secolului! Nu mai suntem în timpul lui Basilio [1], pe când calomnia putea omorî, ea nu mai are acea putere; astăzi, un om învăluit în onorabilitatea sa poate foarte bine nesocoti acele lovituri; de multe ori ele cad pe capul acelora care se servesc de dânsele.

Starea noastră morală e de îngrijit, dar eu încă tot cred că mai sunt oameni care cugetă şi care nu sunt molipsiţi de suflarea ciumoasă a corupţiunii şi a invidiei; că ei vor ajunge, cu timpul, la o comunitate de idei politice bazate pe principii adevărat salutare; am credinţa că Românii nu pot întârzia de a se grupa unul câte unul în jurul principiilor libertăţii şi ale constituţionalismului sincer aplicate; cred în triumful luminii şi adevărului. Vine o zi când simţul moral se revoltă, văzând capacitatea, ştiinţa şi probitatea insultate, principiile moralei şi justiţiei nesocotite şi călcate în picioare; vine o zi când se indignează văzând pe guvern că face din administraţie şi din justiţie un instrument al patimilor şi al luptelor politice, pe favoriţii miniştrilor impunând încrederea în guvern cu reteveiul, aci în numele libertăţii şi al

[1] Don Basilio — personaj din *Nunta lui Figaro*, comedia lui Beaumarchais — este tipul făţarnicului. Deviza lui era: „Calomniază, calomniază, totdeauna va mai rămâne ceva!“

democraţiei, aci în numele autorităţii şi al bunei ordine.

Credinţa mea este că va veni curând timpul când Românii vor înţelege că nici libertatea nu este o anarhie, nici legalitatea nu este despotism; şi că autoritatea, cu cât este indispensabilă societăţilor, cu atât ea trebue să fie mai întărită, făcând-o să derive dela lege, a cărei suveranitate este singurul principiu care poate conduce societăţile moderne; şi că libertatea, cu cât este mai necesară, cu atât trebue să fie subordinată raţiunii şi ştiinţei. Simţul moral nu poate răbda mult timp a vedea pe acei care trebue să fie auxiliarii cei mai puternici ai civilizaţiunii, pe preot, pe învăţător şi pe învăţătoare, pe judecător şi pe soldat, întrebuinţaţi ca instrumente politice, ca agenţi electorali şi de corupţiune; nu poate răbda mult timp să vadă urmându-se înafară o politică reprobată de naţiune prin mai multe acte solemne, şi să vadă că, sub cuvântul de a ţine sus drapelul naţional, se alege jocul periculos al întâmplărilor, să ne ducem să compromitem demnitatea noastră, expunându-ne la umilinţe şi să dăm pe toată ziua ocaziune străinilor de a se amesteca în afacerile noastre dinlăuntru şi astfel să se inaugureze o eră de ingerenţă a streinului.

Intr'o societate bine echilibrată, deosebitele ramuri ale trebuinţelor naţionale trebue să meargă mână în mână, trebue ca nici politica să nu fie sacrificată comerţului şi industriei, nici literatura şi artele să nu fie sacrificate ambiţiunii politice şi vitejiei. A sacrifica toate interesele politicii şi vitejiei, nu poate fi, nici măcar în condiţiunile cele mai norocite, decât un succes trecător, de care peste câţiva ani deabia mai aduce aminte o inscripţiune săpată în piatră.

Iată o profesiune de credinţă; aud strigându-se: Dar dece să nu-mi fie şi mie permis a avea ambiţiunea să contribuesc cu slabele mele mijloace la ceeace se poate face bun şi frumos în ţară; nu văd pentruce m'aş apăra de o pretenţiune care nu ar avea nimic de reprehensibil, dar cu toate aceste liniştească-se temerile de îndată. Dacă o asemenea ambiţiune nu se lipeşte astăzi de mine, cauza este că eu ştiu că pentru a guverna aşa cum cred eu că ar trebui guvernată România, pentru a urma cu succes politica pe care o cred eu salutară pentru ţară, ar trebui să pot găsi o putere pe care să mă pot răzema. Nu sunt nici destul de naiv, nici atât de prezumţios, ca, la vârsta la care am ajuns şi cu experienţa ce am putut dobândi, să-mi permit a-mi face iluziuni. Nu mi-ar fi iertat a crede că un om care nu se bucură de bunăvoinţa celor care dispun de încrederea publică, şi în contra căruia s'au coalizat totdeauna albii cu roşii, poate fi chemat la trebile statului, sau că, chemat fiind, ar putea să se ţie îndestul, ca să vadă fructul cugetărilor şi ostenelilor sale realizate.

A fi ministru, fără a putea face ceeace trebue făcut, ar fi numai satisfacţiunea unei vanităţi copilăreşti, care nu poate sătura ambiţiunea mea.

Partidele care conduc opinia ştiu bine că eu nu pot nici linguşi patimile şi hrăni urile, nici încuraja eresurile şi prejudiţiele mulţimii, fiindcă ştiu că, oridecâteori am avut puterea, nu m'am servit de dânsa ca de un instrument de favoare sau de persecuţiune şi că nu am căutat a mări acţiunea vreunui partid, ci am lăsat opiniunile să se formeze şi să se manifesteze într'un mod liber, sub acţiunea raţiunii. Ştiu că eu nu mi-am făcut din guvernare un ideal strâmt şi tiranic,

pe care să-l impun în profitul vreunei secte sau vreunei coterii, nu am promis nici acordat favoruri vreunei coterii, nici n'am persecutat pe vreun partid. Tendinţele şi aspiraţiunile mele au fost totdeauna de a vedea pe oamenii capabili uniţi sub drapelul constituţiunii, bine hotărîţi a practica şi a apăra principiile de politică, de ordine, de libertate şi de justiţie. Doresc din toate puterile inimii şi spiritului meu ca oamenii oneşti şi învăţaţi să se grupeze în jurul ideilor celor bune şi raţionale, să le susţie cu tărie şi să le propage prin cuvânt, prin scrieri şi prin fapte, căci numai astfel s'ar putea forma conştiinţa poporului, singurul frâu ce poate opri pe guvernanţi de a se abate dela prescripţiunile adevăratelor principii şi a nu lăsa loc la credinţe greşite şi stricate prin ură şi prin patimi. Dorinţa mea a fost totdeauna de a vedea pe acei care-şi iubesc ţara legaţi între dânşii printr'o comunitate de idei şi de principii, iar nu prin interese de partid, prin cabale care nu pot avea alt rezultat decât a face pe Români să păşească din decepţiune în decepţiune şi a-i arunca într'un scepticism politic care poate avea cele mai fatale consecinţe.

Condus de aceste dorinţe, cred că fac bine adresându-ţi această epistolă urmată de câteva altele, în care îmi propun a trata câteva din principiile care ar trebui să conducă societatea noastră. Le voi trata astfel precum ele sunt înţelese de publiciştii cei mai eminenţi ai Europei şi asupra cărora astăzi nu mai există între oamenii de ştiinţă politică mai multe feluri de a vedea.

ION GHICA

GENERALUL COLETTI LA 1835

Ghergani, Ghenarie 1881

Iubite amice,

Iţi aduci aminte de întâia noastră întâlnire, sunt acum vreo 45 de ani, la Paris, cam pe la anul 1835? Cinci sau şase Români munteni din Valahia, cum se zicea pe-atunci, locuiam în *rue St. Hyacinthe* cu Niculae Cantacuzino Paşcanu şi cu Iancu Filipescu Vulpache. Voi, alţi atâţia Români moldoveni, între care şi fostul domn Alecu Cuza, locuiaţi cu un profesor anume Furnarache în *rue Notre-Dame des Champs.*

Intr'o duminică, micile noastre cârduri se întâlniră pe Quai Voltaire, şi noi şi voi mergeam tot spre Champs Elysées. Mentorii noştri se opriră un minut la vorbă. Nu ştiu cum, în ce fel, dar ne-am pomenit deodată amestecaţi şi la braţ un Muntean c'un Moldovean; vorbeam fiecare limbagiul provinciei noastre şi ne înţelegeam, parc'am fi vorbit aceeaşi limbă. Ce revelaţiune! Dintr'acel moment nu am mai fost nici Munteni, nici Moldoveni. Eram toţi Români!

Mie mi-a căzut parte la braţ un tânăr mărunţel, cam de talia mea, muchelef [1] la haine: venghercă de postav negru cu brandebururi şi cu chiostecuri [2], pan-

---

[1] *muchelef* — elegant.

[2] *chiostec* — şiret gros, cusut sau atârnat ca podoabă la haină, găitan.

taloni nohutii largi de se vedea numai vârful botinei de lac; jiletca de catifea vişinie, cu găitan de fir de jur-împrejur şi mai multe lanţuri de aur la ceasornic. Mi-a spus îndată că era bogat, foarte bogat, şi că era conte; observându-i eu că la noi nu existau asemenea titluri de nobilime, el mi-a explicat că se afla într'un caz cu totul şi cu totul excepţional, că M. S. Vodă îl îmbrăcase în caftan, dându-i rangul de comis, când era încă în leagăn, şi că de când învăţa carte se convinsese că rangul de comis este latinescul *Comes, comitis*... Şi, ca să-mi dovedească şi mai bine dreptul său la acest titlu, mi-a dat cartea sa de vizită, pe care era scris în litere majuscule

MONSIEUR LE COMTE DE...

Lipsea însă armoriile; această lacună provenea numai dintr'un *qui-pro-quo* [1], fiindcă, scriind acasă să i se trimiţă armoriile familiei, se crezuse că cerea puşca de vânătoare a bătrânului său tată. Explicându-se însă mai bine în urmă, glumeţul său frate i-a trimis un desen reprezentând doi morcovi degeraţi şi întrulocaţi sub o coroană de pătlăgele.

Tot mergând spre arcul de triumf şi discutând cu camaradul meu de braţ, căci nu ne prea înţelegeam în istorie, mai ales asupra dimensiunilor zidurilor Babilonului — camaradul pretindea că erau destul de largi ca să poată trece în rând cinci care în fuga mare, eu ţineam la trei — ajunsesem dinaintea palatului după Quai d'Orsay, fosta casă a Consiliului de stat din timpul lui Napoleon al III-lea, devenită, prin ajutorul petrolului, un trist suvenir al domniei Co-

[1] lat *quid pro quod* — a lua pe unul drept altul (neînţelegere, încurcătură).

munei din 1871. Acea zidire, înfăşurată încă în feşele schelelor pe care lucrau meşteri pietrari, părea şi mai mare, dominând toată mahalaua ca o namilă. Camaradul, văzându-mă în uimire, cu ochii în sus şi cu gura căscată dinaintea acestei zidiri atât de mărețe, îmi zise râzând :

— Ce ? N'ai mai văzut astfel de case ? Cum ? Voi n'aveți în Bucureşti zidiri aşa de mari ?

— Dar cred că nici voi nu aveți astfel de palate la Iaşi, replicai eu.

— Aşa ! să vezi tu casa tată-meu ; e mult mai mare !

Această iluziune a camaradului m'a costat mai târziu doi sorocoveți şi o oară de rătăcire pe stradele capitalei Moldovei, căci, voind să-i fac vizită, m'am suit într'o birjă, zicând birjarului să mă ducă la comitele de...

— Dar unde şade ? mă întrebă birjarul.

— Casa cea mai mare din Iaşi, îi răspund.

— Las'că ştiu ; la vistiernicu Rosnovanu, îmi zise birjarul.

— Nu ! O casă mare, mare, mult mai mare.

La aceste cuvinte, birjarul îşi întoarce capul, uitându-se la mine cu un fel de milă :

— Dar unde ai mai pomenit mata casă mai mare decât a conului Niculachi Rosnovanu ?

Ştiu că tată-tău voia să te facă medic şi tu te puseseşi pe chimie ; ne întâlneam adeseori sub castanii Luxemburgului şi vorbeam de oxigen şi hidrogen, dar observasem că de câte ori îți vorbeam de plantele marine din care se scoate iodul, sau de oasele cele mai bogate în fosfor, căscai din toată puterea fălcilor ;

mai observasem că, vorbindu-ţi într'o zi de poeziile lui Văcărescu şi recitindu-ţi una din poeziile iubitului nostru amic Gr. Alexandrescu:

Culcat p'aste ruine sub care adâncită
E slava strămoşească...

ai deschis ochii mari şi m'ai întrebat dacă mai ştiu şi altele. Din ziua aceea mi-am zis că n'o să te faci medic.

Câte lucruri s'au petrecut de-atunci pe lume şi mai ales într'acest colţişor de pământ, care poartă astăzi numele de România, pe care pe-atunci nimeni nu-l cunoştea în străinătate nici de nume măcar! Puteam să strigăm cât ne-ar fi luat gura că suntem Români, strănepoţi de-ai lui Traian, că nimeni nu ne credea, nu ne asculta, nu ne înţelegea; surda le ziceam că noi eram Valahi şi că voi eraţi Moldoveni; ni se răspundea:

„Vasăzică sunteţi Muscali? sunteţi Turci?“ şi prin urmare hotărau că eram Greci, de vreme ce eram schismatici şi ne închinam la răsărit; şi mai cu ajutorul lui Lichiardopulo, lui Picolo, lui Furnarache, lui Ventura, şi voi şi noi nu ne puteam cotorosi de numele de Greci. A trecut mult, până când unii din Francezi au consimţit să ne zică *Moldovalacs* şi prin abreviaţie *Moldac,* şi să numească Principatele *Moldachie* sau *Valavie.* Nu demult, încă prin timpul domniei lui Alexandru Cuza-Vodă, o damă italiană la Turin zicea de un tânăr român care-i era prezentat de filoromânul Vegezzi Ruscalla ca Moldovalac: „Come? così giovane e gia Moldovalaco[1]!“ Credea că acest nume era un rang, un cin, paşă sau mamamuşi!

[1] Cum? aşa tânăr şi deja Moldovalah!

Intr'o seară, doctorul Mihailidi, fostul meu dascăl de elineşte în Bucureşti, un elev al învăţatului Neofit Duca, devenit doctor în medicină pe când eu dobândeam gradul de bacalaureat, mă duce într'o serată la vestita filelenă d-na de Champy, sora colonelului Favier, unul din cei mai mari luptători pentru independenţa Greciei. Acolo am întâlnit pe academicianul Patin, profesor la Sorbona, care cu câteva zile mai înainte mă examinase de limba elină şi-mi dedese o bilă albă numai şi numai pentrucă, citind pasajul ce-mi indicase din Xenofon, pronunţasem :

ἐπεὶ δὲ ἤρηντο ἡμέρα δέ σχεδοί ιπεφαινε καὶ εις...[1]

în loc de a citi :

Epeï dè erentò emerà te schedou ipefaînè caî eïs...[2]

Cu toată ardoarea ce am pus, explicându-i că nu sunt Grec şi că eram de neam latin, spunându-i de Traian, de colonii aduşi de el în Dacia etc., nu am putut face să înţeleagă că nu eram nici Turc, nici Muscal, nici să priceapă cum de nu mă simţeam prea onorat de a mă numi Grec... Şi cred că a rămas, cât a mai trăit, tot încurcat despre naţionalitatea noastră.

In salonul doamnei de Champy se aduna odată pe săptămână tot ce Parisul conţinea elin, elinist şi filelin ; toţi Francezii care luaseră parte la luptele dela Misolonghi, Arta şi Navarin, toţi câţi scriseseră o carte, o broşurică sau un articul de ziar, sau care ziseseră două cuvinte în Camera Deputaţilor în favoarea Grecilor ; câţiva studenţi : fraţii George şi Nicachi Mavrocordat, Coromila, Scalistira, etc. erau pri-

---

1 Ca în greaca modernă.
2 Ca în elină.

miţi în acel salon ca pogorîtori direcţi din eroii cântaţi de Omer.

Intr'una din seri, d-na de Champy era într'o stare de mare agitaţiune; sta cu ochii ţintuiţi spre uşă, şi de câte ori lacheul anunţa un musafir, dumneaei sălta din loc, parcă aştepta pe cineva; când deodată se deschid amândouă uşile salonului şi un glas mândru şi răsunător anunţă: „Son Excellence le Général Coletti, envoyé extraordinaire de Sa Majesté le roi des Grecs" [1], şi îndată apare un om înalt, trupeş, frumos îmbrăcat, cu fustanelă, cu mintean şi cepchen alb, cusut cu găitanuri albastre. Toate căutăturile s'au întors spre noul venit; asistenţii îşi şopteau unul altuia: „C'est l'ambassadeur du roi Othon [2]!" Toţi şi toate îl înconjoară, i se închină.

Mentorul meu, doctorul Mihailidi, profită de un moment, se apropie de ilustrul oaspe şi-i zice: „Αρχιγέ" (generale), permite-mi să-ţi prezint pe tânărul Ghica din Bucureşti".

Generalul Coletti, după ce m'a întrebat despre familia Ghiculeştilor, mi-a zis:

„Şi dumneavoastră sunteţi tot Greci"; dar când, în marea displăcere a mentorului meu, am început a protesta în contra numelui de grec, explicându-i cu căldură originea Românilor, Coletti mă asculta din ce în ce cu mai multă atenţiune şi, spre marea mirare a doctorului Mihailidi, îmi zice:

— Şi eu sborescu arămâneşte, dar sunt Grecos...

Deşi n'am înţeles bine deodată cuvintele *sboresc* şi

---

[1] „Excelenţa sa generalul Coletti, trimis extraordinar al majestăţii sale regelui Grecilor."

[2] „Este ambasadorul regelui Othon!"

arămăneşte, dar fraza fiind românească, am luat îndrăzneala şi i-am zis cu limba mea:

— Excelenţă, poţi fi Grec prin sentimente şi prin religie, dar după vorbă şi după chip eşti Român.

Coletti avea figura cea mai românească ce se poate vedea, ai fi zis un Mocan dela Braşov.

Se uita cu drag la mine când vorbeam româneşte, şi cu un suspin în glas mi-a zis:

— Parintili a mei sboresc maşi arămăneşte, şi mi pare ghine că tini la miletea a noastră: him simpatrioti [1].

Stăruinţa de a nu voi să fiu de alt neam decât Român, l-a făcut să uite toate preveninţele de care era înconjurat, s'a pus la vorbă cu mine şi mi-a povestit viaţa lui la curtea lui Ali-Paşa Tebedelen dela Ianina, unde petrecuse anii copilăriei împreună cu alţi tineri creştini, între care un fiu al dibaciului Voia, un nepot al crudului Naţu şi un tricaliot [2], fiul unui ciorbagiu [3] cu care Coletti locuia într'o odaie.

Odată paşa era foarte supărat, tuna şi fulgera; nimeni nu-i mai putea intra în voie. Furia lui provenea din cauză că fugise tânărul Marco Bozzari, pe care-l avea otagiu [4] dela tată-său Kiciu Bozzari, beiul de Sulli; îl ţinea la Ianina ca o garanţie de pace din partea vitejilor Sulioţi. Ali-Paşa bănuia că tânărul tricaliot, tovarăşul de cameră al lui Coletti, înlesnise fuga lui Bozzari, şi într'o dimineaţă, când bietul băiat

---

1 Părinţii mei vorbesc numai româneşte şi-mi pare bine că ţii la neamul nostru: sântem compatrioţi.

2 Originar din Tricala, district şi oraş în Tesalia.

3 *ciorbagiu* — comandant al regimentului de ieniceri.

4 *otagiu* — ostatec.

î! aducea cafeaua, îl tratase răstit de: ghiaur, hain; băiatului îi tremură mâna şi vărsă cafeaua pe feregeaua[1] paşei. In cinci minute, iataganul gialatului îi sbură capul.

Această împrejurare a făcut pe Coletti să caute să fugă şi el ca Bozzari, dar n'a izbutit. Prins şi adus la conac, el se credea pierdut. Noroc însă că paşei îi trecuse necazul şi ca totdeauna se căia, sau se făcea că se căeşte de moartea tricaliotului, zicând cu oftare:

κριμα τὸ παλικάρι! (păcat de voinic!)

După obicei însă îşi mângâia durerea cu cuvintele aceste: „Mai bine că l-a luat Dumnezeu, că cine ştie câte rele ar fi făcut, dac'ar fi trăit".

Coletti s'a îmbolnăvit de tifos şi Ali-Paşa, aflând că era pe moarte, s'a dus de l-a văzut în odaia unde zăcea; şi ca să-l consoleze, i-a zis că îndată ce se va însănătoşi îl va trimite împreună cu fiul lui Voia să studieze medicina. S'a ţinut de vorbă, l-a trimis la Pisa, unde Coletti a dobândit diploma de doctor în medicină.

Pe la finele seratei, când era să plece, Coletti, zărindu-mă într'un colţ pe după uşă, a venit la mine şi m'a luat de mână, zicându-mi:

— Voi aveţi singrafizi[2]... Vream să diavasesc[3] şi eu una carte arămânească, un piitis[4]. Care este singrafizul vostru?

I-am vorbit de Văcărescu şi de Alexandrescu, şi duminica următoare i-am dus o broşură care conţinea cele dintâi poezii ale lui Alexandrescu; i-am dus

[1] *feregea* — haină de vară.
[2] *singrafizi* — scriitori.
[3] *diavasi* — a citi.
[4] *piitis* — poet.

şi acea mică ediţiune în 12° a poeziilor lui Iancu Văcărescu, în care tipărise *Primăvara amorului, Păstorul întristat* şi *Ceasornicul îndreptat*. Mai târziu mi-a cerut să-i găsesc *Istoria* lui Fotino; mi-am procurat tomul II dela un buchinist[1] de lângă Institutul Franţei şi i-am trimis-o.

Coletti era din oraşul Saraco, cale de 12 ore dela Ianina; familia lui există acolo şi astăzi. La noi se află mai multe familii, precum sunt Filiti dela Bucov, Cantili, etc., care se înrudesc cu familia lui Coletti. Cuţovlahii, ajunşi într'o condiţiune mai înaltă, ca Sina, ca Tositza etc., se zic cei mai mulţi Greci, dar inima lor saltă oridecâteori ei aud vorbindu-se de Români, de România şi de limba românească, pe care o numesc *arămânească*.

Coletti, ca toţi Cuţovlahii români din Macedonia, s'a bătut ca un viteaz pentru independenţa Greciei; a fost guvernator al Cicladelor orientale cu titlul de:

ἔκτακτὸς διηκιτής τῶν ἀνατολικῶν κυκλάδων
(Guvernator extraordinar al Cicladelor orientale).

El a lăsat un nume nemuritor în insule şi dobândise o foarte mare influenţă în tot Arhipelul, ceeace nu prea plăcea comitelui Armansberg, nici regelui Othon; trimiterea lui ca ambasador la Paris a fost ca un fel de exil deghizat.

Ce eram noi Românii pe atunci? cine ne băga în seamă? care ziar, care revistă sau care scriitor se ocupa de noi? Dela Del Chiaro şi dela Wilkinson nu se scrisese nici măcar o linie despre Români. La 1836 a fost un adevărat eveniment, când răposatul Cho-

---

[1] *buchinist* — anticar.

chelet, consulul francez, se duse să anunţe lui Alexandru Ghica-Vodă că era să treacă prin Bucureşti un învăţat francez, un profesor dela Sorbona, anume St. Marc de Girardin. Spuind domnitorului că acest turist avea să scrie impresiunile lui de călătorie, că venea să viziteze malurile Dunării pentru cercetări arheologice, consulul Franciei cerea pentru călător înlesniri de transport prin ţară.

Indată ordine straşnice în toate părţile pentru caleaşcă, cai de poştă şi conace, puind pe toţi prefecţii şi ofiţerii de pe graniţa Dunărei la dispoziţiunea ilustrului turist.

Pe atunci foarte puţini ofiţeri, foarte puţini ispravnici sau ocârmuitori vorbeau franţuzeşte.

Ajungând la Islaz, St. Marc de Girardin găseşte un locotenent oacheş şi măruntel, care-i zice în bună franţuzească :

— Excelenţă, am ordin dela şeful meu să fiu la dispoziţiunea d-voastră.

Călătorul, încântat că a găsit un om cu care să se poată înţelege, îi zice cu glasul cel subţire şi pătrunzător, pe care toţi l-am auzit în tinereţea noastră la Sorbona, de pe catedră sau la examenele de bacalaureat :

— Vous parlez très bien le français; vous l'avez appris au collège, n'est-ce pas ? [1]

— Non, monsieur — îi răspunde ofiţerul — je l'ai appris tout seul [2].

— Ah ! je vous en fait mon compliment [3]. Eu călă-

[1] Vorbiţi foarte bine franţuzeşte ; aţi învăţat-o la colegiu, nu-i aşa ?

[2] Nu, domnule, am învăţat-o singur.

[3] Ah ! vă felicit

toresc — îi zice voiajorul — pentru cercetarea de antichităţi romane. Nu cumva cunoşti pe aici pe aproape ceva inscripţiuni vechi? Aş vrea să ştiu cum se numea acest loc în vechime.

Ofiţerul îi răspunse că se află în drept cu anticul Anasamum, astăzi Nicopoli, aproape de Utus, şi că pe malul celalalt al Oltului putea să viziteze valul lui Traian.

Călătorul încântat îi zice:

— Te-ai ocupat cu istoria şi cu geografia antică, domnule, negreşit că le-ai studiat la colegiu?

— Nu, domnule, le-am studiat singur, răspunde ofiţerul.

— Ah! je vous en fait mon compliment.

— La o mică depărtare — adaogă ofiţerul — la Grosdipod, unde era antica Sigibida, s'au găsit tablele de aramă pe care este inscripţiunea:

IMP. CAESAR. DIVI. TRAIANI. PARTHICI etc.

şi pe care se află mai multe nume de soldaţi, cărora li se acordă dreptul de cetăţenie.

Aceste table se citesc astfel:

Imperator Caesar Divi Traiani Parthici filius Divi Nervae nepos, etc. [1].

Şi dincolo, peste Olt, la Turnu, vechea *Turris,* s'a găsit o piatră cu inscripţiunea:

IV L. CAPITONI C. P. P. ILLYRICI
TR. T. OMNIB. AB. ORD.
FL. SIRMIATIVMHONORATO. ET. etc.

care se citeşte:

Iulio Capitoni Consulari Praefecto Provinciae Illy-

---

[2] Impăratul Caesar, fiul divinului Traian Parthicul, nepotul divinului Nerva, etc.

rici Tribuni titulo, omnibus honoribus ab ordine, etc.[1]

— Cum? ştii latineşte, domnule? ai studiat negreşit această limbă la colegiu?

— Nu, domnule — îi răspunse ofiţerul — je l'ai appris tout seul.

— Ah! je vous en fait compliment.

Ofiţerul îi mai recomandă tot astfel o piatră cu inscripţiune grecească.

— Vous saves le grec ancien, monsieur? vous l'avez sans doute appris au collège?[2]

Şi ofiţerul îi răspunde:

— Non, monsieur, je l'ai étudié tout seul.[3]

— Ah! je vous en fait compliment.

Ilustrul arheolog s'a folosit foarte mult de indicaţiunile date de tânărul ofiţer, căruia atunci i s'a mai îngroşat epoleta.

St. Marc Girardin avea bună memorie.

Intr'o zi, fiind de rând la examenele de bacalaureat, vede numele familiei ofiţerului dela Islaz pe lista candidaţilor, şi, când se înfăţişează recipiendarul[4], îl întreabă dacă cunoaşte un ofiţer cu acelaş nume pe care îl cunoscuse la Islaz. Răspunzându-i-se că-i era frate, profesorul examinator crede ocaziunea bună de a-şi arăta recunoştinţa, ajutând pe frate să strălucească înaintea auditorului şi a celorlalţi examinatori, şi începe:

— Binevoieşte, tinere, a spune ce ştii despre un

---

[1] Lui Iuliu Capitone, prefect consular al Provinciei Ilirice, cu titlul de tribun, cu toate onorurile din ordinul, etc.

[2] Ştiţi greaca veche, domnule? aţi învăţat-o fără îndoială la colegiu?

[3] Nu, domnule, am studiat-o singur.

[4] *recipiendar* — candidat.

rege barbar care domnea peste un popor viteaz care locuia în părţile Dunării de jos?

— Regele se numea Tisafern — îi răspunde tânărul — şi poporul era Paflagoni, iar ţara aceea se numea pe atunci Capadocia.

— *Ce n'est pas tout-à-fait cela,*[1] — îi zice profesorul — dar voi să-ţi arăt mai lămurit chestiunea; ascultă-mă bine: Cum se numea împăratul roman care n'a mai voit să sufere umilirea de a plăti un tribut ruşinos lui Decebal, regelui Dacilor, care ocupa locul unde se află astăzi Principatele Valahiei şi Moldovei? El îmi pare că a făcut o expediţiune în contra acelui popor barbar şi l-a supus puterii Romei, colonizând ţara cu legiuni aduse din deosebite părţi ale marelui imperiu. Ce lucrare însemnată a executat acest împărat peste Dunăre?

— Impăratul roman se numea Tigran — răspunde examinatul — şi lucrarea pe Dunăre a fost un far.

— C'est assez, monsieur, îi zice profesorul, şi-i dă o bilă albă, zicându-i: Ce n'est pas tout-à-fait cela, mais vous pourrez le demander à Mr. votre frère, il vous le dira, il l'appris tout seul, lui[2].

ION GHICA

---

[1] Nu-i chiar aşa.

[2] Destul, domnule. Nu-i chiar aşa, dar îl veţi putea întreba pe fratele dumneavoastră, care vă va spune; el a învăţat singur.

O CALATORIE DELA BUCUREŞTI LA IAŞI INAINTE DE 1840

Ghergani, 20 Iunie 1881

Iubite amice,

Azi te pui în tren la 9 seara, după ce ai prânzit bine la Hugues sau la Brofft, arăţi tichetul conductorului care vine şi ţi-l timbrează cu cleştele, fumezi o ţigară, două până la Ploeşti; acolo îţi bei ceaiul în ticnă, te întorci în vagon, apoi te înfăşuri bine în tartan, îţi pui paltonul căpătâi, te lungeşti pe canapeaua de catifea roşie sau în vagonul pat, dormi ca acasă vreo nouă ceasuri şi, la 8 dimineaţa, te deştepţi la Roman. Aici cafea cu lapte, cu un *kipfel,* două, şi 17 ceasuri, minut cu minut, după ce ai plecat din Bucureşti, te găseşti transportat pe malul îmbalsamat al Bahluiului, în foasta capitală a fostului principat al Moldovei, unde ajungi dormit, mâncat şi odihnit. Călătoria, mâncare cu bacşiş cu tot, te-a costat 80 de franci. Ei vezi, acum 40 de ani nu era aşa.

Imi aduc aminte că, odată plecam din Bucureşti spre Moldova :

După mai multe vizite pe la vornicie, la postelnicie, la agie, la casa poştei, alergături care au dăinuit vreo zece zile, într'o vineri, în sfârşit, pe la orele 3 d. a., trosc, pleosc, intră în curte opt cai cu doi surugii, precedaţi de un ceauş călare. Cât te ştergi la ochi înşirase caii, câte doi-doi la trăsură, un fel de brişcă uşoară, s'o duci cu un cal ; într'o clipă eram la capul

podului târgului de-afară, *bariera Moşilor* de astăzi; chiuiau şi plesneau surugiii pe uliţele Bucureştiului de ridicau lumea în picioare, bărbaţi şi femei alergau la uşi şi la ferestre ca să vadă cine trece.

La streajă, un fel de logofăt în scurteică lungă de pambriu verde se arată înaintea cailor.

— Ho, ho! şi opreşte trenul; cine sânteţi dumneavoastră? mă întreabă, apropiindu-se cu şapca în mână de uşa trăsurii.

— Sunt curate, îi răspund eu, declinându-i numele şi pronumele.

Căpitanul dela barieră scosese un petic de hârtie din buzunar şi însemna cu creionul zisele mele, muind vârful creionului de plumb pe limbă, la fiecare literă.

— Şi unde mergeţi dumneavoastră?

— La Iaşi.

— Să nu fie peste graniţă?

— In Moldova.

— Dar pasaport aveţi?

Scot pasaportul şi i-l arăt; căpitanul mi-l ia din mână, se uită la dânsul, îl mai întoarce, şopteşte ceva cu secretarul său, apoi intră amândoi în cancelarie, de unde ies după o jumătate de ceas cu pana după ureche şi, îndoind pasaportul pe cute, mi-l înapoiază cu cuvintele:

— Să umbli sănătos, coconaşule!

La barieră se isprăvise caldarâmul şi o luam pe şleau, cu roatele în noroi până la bucea, caii la pas şi surugiii croindu-le cu bicele la dungi beşicate pe spinare.

După patru ore de răcnete şi înjurături, cruci şi răscruci, sfinţi şi evanghelii, pe la 8 seara intram în curtea poştei din Şindrilita; picioarele cailor pocneau

de câte ori ieşeau din noroiul gros, cleios şi adânc. Făcusem 16 kilometri.

Acolo, după ce m'am rugat şi m'am certat vreo două ceasuri cu căpitanul de poşte, cu căpităneasa şi cu ceauşul, mi s'a dat de hatâr un surugiu cu şase cai în loc de opt scrişi în *podorojnă* [1] şi, pe când se ridica luceafărul de ziuă, eram la Moviliţa, altă poştă. Aci refuz complet de a mă porni înainte, argumentul căpitanului era convingător.

— Cum să-ţi dau cai, domnule, păcatele mele, că aştept din ceas în ceas să pice curierul rusesc dela Ţarigrad; şi cu omul împărătesc nu-i de glumă, că-i ştiu papara.

Iată-mă, dar, oprit în drum, Domnul ştie cât.

Căpitanul, om politicos, m'a poftit în odaia de mosafiri să mă încălzesc şi să mă odihnesc pân'or sosi caii din sus sau din jos.

Pe un pat-sofa, dela sobă până la fereastră, dormea dealungul căpităneasa cu un copil la sân, alături cu culcuşul căpitanului, care, la strigătul de tenor al surugiului meu, sărise din plapomă numai în papuci şi în cămaşă de borangic; picioare la picioare cu căpităneasa, dormeau sforăind doi bieţi călători, care, ca şi mine, aşteptau sosirea de cai. O căldură amestecată cu duhoare de oameni adormiţi, de nu-ţi puteai trage sufletul!

Sâmbătă seara ajungeam în Urziceni, capitala judeţului Ialomiţa, oraş înnecat în mocirlă dintr'un capăt la altul.

Peste zi începuse un vânt rece şi noroiul se învârtoşa, strângându-se de frig, încât încet-încet se făcuse tare ca fierul, formând o cale sdruncinată;

[1] *podorojnă* — porunca pentru a se da caii de poştă.

roatele săreau din hop în hop, aruncându-mă, la fiecare pas al cailor, dintr'un colț într'altul al trăsurii. Până la jumătatea poștei Mărgineni am mers cum am mers, dar acolo, dând într'un văgaș adânc, înghețat, m'am pomenit cu trăsura într'un peș: se rupsese osia și rămăsese în trei roate. Surugiii descălecară, se uitară, deteră fiecare trei fluiere de mirare, ceeace însemna că era cazul grav; unul dehamă șăuașul și porni pe fugă spre poștă să caute ajutor.

Din ce în ce mai mult crivățul se întețea și frigul mă pătrundea; m'am strâns cât m'am strâns, dar, dacă am văzut ș'am văzut, m'am dat jos, imitând pe surugiul care rămăsese cu mine, m'am adăpostit la spatele trăsurii, dând din mâni și din picioare; dar și așa n'a trecut mult și n'am mai putut juca, simțeam că amorțeam, mă apucase un fel de piroteală; atunci m'am hotărît să deham și eu pe celălalt șăuaș și am luat-o la fugă spre poștă, în voia lupilor care începuse a urla. Pe la jumătatea drumului venea rotarul poștei călare, aducând un drug de lemn la spinare și, despre ziuă, intra și trăsura mea în poștă. Am petrecut ziua de duminică în fabricarea osiei și seara porneam spre Focșani, oraș a două Principate, capitala a două județe, a Slam Râmnicului[1] pentru Muntenia și a Putnei pentru Moldova.

Luni pe la amiazi, pe când eram în ulița mare, în mijlocul târgului, îmi iese înainte un împiegat cu guler roșu și cu spangă, face semn surugiilor să oprească, se apropie de mine cu un aer maiestos și începe cu:

— De unde vii? unde te duci? cum te chiamă? ce ești?

[1] Râmnicul Sărat

Ii răspund :

— Viu dela Bucureşti şi mă duc la Iaşi.

— Unde ţi-i pasaportul ?

Il caut şi i-l dau.

Impiegatul autorităţii moldovene îl întoarce, îl observă, uitându-se când la mine, când la caracteristicile însemnate într'însul, comparându-le din ochi. Se sfătueşte câtva cu colegul său de pe ţărmul muntenesc şi mă întreabă unde trag, ca să-mi aducă pasaportul la gazdă. In zadar protestez, cerând să mi-l dea îndată ca să-mi pot urma drumul, mi se răspunde că nu se poate până ce nu l-o viza ispravnicul şi, fără mai multă vorbă, adresându-se către surugiul dinainte, îi zice :

— Du-l, mă, la han la Petrea-Bacalu.

Petrea-Bacalu era pe atunci numele de modă al otelurilor din Moldova, cum am zice astăzi Grand-Hotel, fie cât de mic. Acest nume fusese ilustrat de bogatul Petre-Bacalu din Iaşi, un văr al vestitului Hagi-Petcu Pristanda.

Deabia scăpasem de întrebările păzitorului graniţei, când, trei paşi mai înainte, cad în investigaţiunile unui alt funcţionar ; acesta era omul otcupciului [1], care, după ce mă întrebă dacă am ceva marfă sau ceva haine nouă, începe a-mi scotoci prin trăsură şi prin geamantan. Era considerat ca mare pagubă pentru fericirea Moldovei sau pentru a Munteniei dacă o bucată de caşcaval, de postav sau vreo sticlă de rachiu ar fi trecut nevămuită dintr'o parte într'alta peste şanţul care despărţea Principatele. Aş întreba pe protecţioniştii sau pe partizanii sistemului vamal dacă, prin faptul că a pierit bariera de pe acel canal,

[1] *otcupciu* — arendaş al unui venit al statului.

stabilindu-se liberul schimb dintr'o parte într'alta, România a păgubit ceva și dacă nu stă mai bine astăzi decât atunci.

Peste șase ceasuri isprăvisem, se îndeplinise toate formalitățile prescrise de legi și regulamente, un slujitor îmi adusese pasaportul cu iscălitura ispravnicului. Iordache Pruncu, chehaiaua [1] îmi adusese *podorojna* și iată-mă iar pe drum trăsnind și plesnind.

Caii vestitului privilegiu [2] aveau prilejul de a se hrăni cu răbdări prăjite, cum zicea surugiul, mâncare care-i făcea seci la pântece și ușori la carne, te duceau într'o goană dela o poștă la alta; alergau cât puteau bietele dobitoace, negreșit cu speranța, totdeauna înșelată, că dincolo vor căpăta câteva dramuri de ovăz. M'au dus dela Focșani la Iași ca vântul. Zăpada acoperise grunzii, pusesem trăsura pe tălpi de sanie și alunecam ca năluca pe șesul alb.

A cincea zi după plecarea mea din București, priveam dela Răpedea încântătorul tablou ce se desvălue ochilor la apărerea Iașului. Și mă coboram la otelul Petersburg, în casele lui beizadea Petrache Mavrogheni, din uliță.

Suflam în niște lemne ude să aprind nițel foc în sobă, când auz un glas zicând frumoasa romanță irlandeză :

Late rose of summer [3]

acompaniată de o harpă măiastră. Era frumoasa și grațioasa cântăreață engleză d-ra Bishop și marele harpist Boza ; repetau concertul ce se găteau să dea a doua zi în salonul generalului Tudoraș Balș.

---

[1] *chehaia* — vătaful poștei.
[2] aci, antrepriza serviciului de poștă.
[3] *Trandafir târziu al verii.*

Călătoria dela Bucureşti la Iaşi mă costase 800 de lei vechi, aproape 300 franci, afară de cele cinci zile de osteneală, de suferinţe şi de necazuri.

Căutam să mă mut dela otel, când bunul şi ospătosul meu amic, căpitanul Alcaz, a venit şi m'a luat la dânsul.

In casa unde şedea, în stradă, sala despărţea două apartamente : la dreapta locuia Nicolae Docan cu vărul său Alecu Cuza, fostul domn dela 1859 până la 1866, şi cu Philadelph Conici ; la stânga, în două camere ş'un salon, locuiam eu cu stăpânul apartamentului. Masa era în comun, într'o cameră pe galerie.

Am petrecut acolo mai o iarnă întreagă, până m'am mutat la tine. Avuseseşi nenorocirea să pierzi pe iubita ta mamă şi tatăl tău era dus la Viena cu slujba domnească.

Graţie vouă, amicilor mei din Paris, în puţine zile eram cunoscut şi bine primit în toate casele, cu o ospitalitate şi o bunătate pe care n'oi uita-o niciodată.

Puţin după sosirea mea în Iaşi, am fost admis în audienţă la Mihai-Vodă Sturdza, prezentat de secretarul său, maiorul Kogălniceanu [1] şi de adjutantul de serviciu, căpitanul Alcaz. După ce am răspuns respectuos la întrebările ce principele a binevoit a-mi adresa, i-am înmânat scrisoarea boierilor din Bucureşti, scrisoare despre care ţi-am vorbit într'una din scrisorile mele precedente. Pe când domnul citea, chipul i se lumina, figura lui, mai totdeauna posomorîtă, dobândise un zâmbet de satisfacţiune, luase o expresiune de blândeţă. După ce a isprăvit citirea, a rămas câteva momente gânditor, cu ochii în jos, într'o stare

---

[1] Este vorba despre Mihail Kogălniceanu.

de reflecţiune melancolică, apoi pune scrisoarea pe masă şi, ridicând ochii asupra mea, îmi zise că era foarte măgulit de sentimentele de stimă şi de încredere ce-i exprimau boierii munteni, dar că realizarea acelor dorinţi era intempestivă. Lucrul nu era posibil în momentul de faţă... Ii răspund că principiul era înscris în Regulamentul Organic şi iau îndrăzneala a-i zice pe *audaces fortuna juvat*[1], cuvinte la care întâmpină că acel care răspunde înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor de soarta unui norod, datoreşte să fie prudent.

După aceste puţine cuvinte schimbă conversaţiunea, întrebându-mă despre studiile ce făcusem la Paris, mi-a vorbit filosofie, literatură, estetică, m'a ţinut mai mult de un ceas. Mihai Sturdza era, precum ştii, un om plin de învăţătură şi se complăcea foarte mult în asemenea convorbiri.

Intr'o vară, şedeam la via lui Stratulat, dela Socola, aproape de frumoasa vilă a lui vodă. Intr'o zi, ducându-mă la măria sa cu hârtii de serviciu, îmi zise:

— Am auzit că-mi eşti vecin, cine-ţi poartă de grijă acolo, cine-ţi face prânzul?

Eu îi răspund:

— Nimeni, măria ta.

— Şi ce? Trăieşti fără a mânca?

— Nu, măria ta, mănânc, dar nu prânzesc.

— Vasăzică faci deosebire între a mânca şi a prânzi. Ei bine, eu prânzesc, vino să mănânci la mine în toate zilele.

---

[1] *Norocul e de partea celor îndrăzneţi* (vers desprins din *Eneida* lui Virgiliu).

Doamna şi beizadelele erau duşi în străinătate şi vodă era singur la Socola, numai cu vărul său, generalul Alexandru Sturdza, mult învăţatul teolog, care venise să petreacă câteva săptămâni la Socola. La masă erau numai ei doi, eu şi iubitul nostru amic, plăcutul colonel Guluţă Leon.

In toate zilele după masă treceam în salonul cel mare, unde, vodă fumând din ciubuc, conversam şi discutam ceasuri întregi literatură, artă şi ştiinţe, ba uneori şi politică, până ce venea logofătul cel mare Nicolae Canta sau Ştefănică Catargiu cu anaforale [1] de întărit.

. . . .

Aşteptam deschiderea navigaţiunii Dunării în sus sau în jos. Gândurile-mi erau împărţite: să mă duc în Sicilia, unde un camarad al meu, Villeroz, se afla în capul unei exploatări de sulfur, care-mi scria că putea să-mi procure o poziţiune bine plătită, sau să mă întorc în Franţa, unde eram sigur de protecţiunea lui Elie de Beaumont, lui Berthier şi a lui Dafiemoz, profesorii mei dela Şcoala de Mine din Paris. Când, într'o zi, aflându-mă la Iorgu Ghica cel bătrân, dela deal, am fost prezentat lui beizadea Niculache Şuţu, unul din boierii cei mai învăţaţi, atunci postelnic şi efor al şcoalelor. El petrecuse mai mulţi ani în Bucureşti, pe la 1818 şi 1821, pe când tatăl său, Alecu-Vodă Şuţu, domnise în Ţara Românească. Cunoscuse pe toată lumea bucureşteană de pe atunci; a stat mai mult la vorbă cu mine întrebându-mă de unul şi de altul, m'a întrebat despre scopurile ce aveam şi m'a sfătuit să primesc a rămânea în Moldova, oferin-

[1] *anafora* — decizie.

du-mi o catedră în Academia Mihăileană, şi iată-mă aşezat înaintea unei table cu creionul de cretă în mână, arătând tinerilor, dimineaţa, proprietăţile cercului, ale elipsei, ale parabolei şi ale iperbolei şi, după amiazi, vorbindu-le despre formaţiunile munţilor ş'a straturilor pământului.

Grei, dar plăcuţi ani am petrecut noi împreună; mult am luptat noi tinerii de pe atunci cu prejudeţele şi cu obiceiurile cele rele, mult am apropiat noi clasele între dânsele; multe idei greşite de ale bătrânilor şi de ale boierilor am spulberat şi multe idei moderne am implântat în spirite; multă rugină am curăţit de pe mulţi. Am făcut-o, respectând credinţele fiecăruia, cinstind perii cei albi, lăudând şi admirând fapta bună ori de unde venea, şi venerând pe acei care iubeau ţara şi dreptatea.

Lucram şi luptam nu împins de setea de posturi bine plătite sau de dorinţa de ranguri pe scara arhontologiei, dar numai de dorinţa de a desvolta în spirite şi inimi sentimentul binelui, al frumosului şi iubirea de ţară. In bani eram plătiţi cum da Dumnezeu; eu, pentru două lecţii pe zi, adică 24 ceasuri de catedră pe săptămână, primeam 300 de lei vechi, 8 galbeni, ceva ca un franc pe lecţiune; dar eram bine răsplătit prin satisfacţiunea ce simţeam văzând pe toată ziua cum se lărgea cercul ideilor celor bune. Lucram fiecare cu cuvântul şi cu condeiul, după puterile mijloacelor noastre, la desvoltarea naţionalităţii române. Şi ştii că lucrul nu era lesne într'un timp pe când chiar cea mai mică aluziune era pedepsită cu închisoare şi exil.

. . . .

Cuvântul progres era proscris. Vestitul cenzor Florescu s'a spăriat şi s'a scandalizat când i-am dus No. 1 al revistei ce începusem cu tine, cu Kogălniceanu şi C. Negruzzi, intitulată *„Propăşirea, foaie ştiinţifică şi literară"* ; a şters cu condeiul său cel aspru cuvântul din frunte, îndurându-se a lăsa numai *foaie ştiinţifică şi literară.* Mult răsunet a avut acea publicaţiune, deşi fără titlu, până când foarfecele cenzorului au venit şi i-au tăiat firul vieţii.

Ţi-aduci aminte de impresiunea ce a produs citirea întâielor tale poezii, acasă la Alecu Balş Lungu, unde începusem a ne aduna în toată luna ca să petrecem seara în convorbire şi citiri literare, serate la care asistau mulţi din boierii cei mari, între care unul din cei mai regulaţi era Grigorie Ghica, fostul domn dela 1849 până la 1857...

Ţi-aduci aminte cu câtă energie am smuls din mâinile poliţiei o damă care avusese imprudenţa de a profera într'o seară, sub mască, cuvinte cu aluziune politică, cum ne-am grupat toţi tinerii într'o gândire, punând în capul nostru pe cavalerescul cneaz Gheorghe Cantacuzino, şi cum am rezistat soldaţilor care aveau ordin să întrebuinţeze baionela în contra noastră. Parcă văz şi acum pe regretatul nostru amic Alecu Moruz tăvălindu-se într'un terci de noroi, cu trei soldaţi în braţe.

In Academia Mihăileană organizasem câteva cursuri libere. La interesantele lecţii de istoria ţării, ţinute de Kogălniceanu, amfiteatrul era totdeauna plin; la cursul meu de economie politică începuse a veni mulţi boieri şi ascultau cu atenţiune.

Noi tinerii devenisem sâmburele împrejurul căruia se grupau ideile viitorului.

Eram susţinuţi în societate, în propaganda ce făceam în favorul ideilor liberale, de Elena Negri, sora lui Costachi Negri, de amica sa, frumoasa şi graţioasa Emelia Reymon, de fiicele doamnei Maria Rosnovanu, Catinca şi Zoe Sturdza. Ideile egalitare şi democratice începuse a se introduce chiar şi în saloanele elegante şi aristocratice ale plăcutei şi spirituoasei contese Elena Sturdza.

Cu câtă părere de rău am părăsit Iaşul şi m'am despărţit de voi, bunii mei amici; o datorie de familie, sacră şi dureroasă, mă chema la Bucureşti: tatăl meu căzuse greu bolnav.

ION GHICA

DASCALI GRECI ŞI DASCALI ROMANI

22 Octombrie 1882

Iubite amice,

Iţi mai aduci aminte, amice, de

...vremea cea frumosa
Chind un dascalos grecos
Inarmat c'o varga grosa
Paradosà[1] faneros[2]
Aritmetichi
Ke[3] gramatichi
Ke istorichi
Ap'edo'p'echi ?[4]

Cu domniile fanarioţilor se introdusese în ţară o mulţime de dascaleci (loghiotati), ca institutori prin casele boiereşti. Ei învăţau pe coconaşi să vorbească limba Fanarului cu vodă şi cu marele postelnic, când s'or face mari.

N'am apucat pe dascălii cei iluştri : pe Lambru Fotiadi, pe Vardalah, pe Comità, care purtau işlic şi ciacşiri[5], dar am cunoscut pe vestitul Kirkireu de soioasă memorie, care crescuse pe banul Manolache

---

1 *paradosà* — preda.
2 *faneros* — clar.
3 *ke* — şi.
4 *ap'edo'p'echi* — de aici, până colo.
5 *ciacşiri* — şalvari, deobicei roşii.

Băleanu și l-a dădăcit până la moarte; am văzut pe elegantul Mitilineu, cu un ochi la făină și cu altul la slănină, cu pălăria în forma tingirii, largă în fund de două ori cât diametrul capului și pusă pe o ureche; el, după ce isprăvise pe Niculache și pe Ștefan Golescu, feciorii lui Dinicu Golescu, trecuse la Crețulești și, la urma urmei se făcuse negutitor de ciorbă, hrănind cu deopotrivă îngrijire și stomacul și spiritul tinerimii care îi încăpea în mână. Am cunoscut pe crudul Corița, care bătea pe verii mei de-i svânta. Am *parastisit* [1] pe *Fiii lui Brutus* cu epicul Aristia și am trăit un an întreg cu blajinul Likeardopolu, care cânta din *Norma* pe psaltichie.

Dela zaveră ei lepădaseră lebadeaua [2] și tombatera [3] și se îmbrăcase nemțește; purtau mai toți frac cafeniu deschis, cu coadele lungi până la glezne și bumbi de alamă, pantaloni verzi, strimți pe picior, jiletcă vărgată, cravată liliachie și guler scrobit băț, nalt peste urechi.

Metoda și programul lor de învățătură era acelaș pentru toți. Incepeau cu *Eclogarion* dela *file Grigorie* (amice Grigorie), un fel de crestomație *ad usum delphini* [4] (delfinul era amicul nostru Grigorie Caracaș, în onoarea căruia un dascăl Crisorora scrisese acel op). Când ajungeai la scoarța din urmă a cărții, te trecea la *Terpsitea,* așa se numea gramatica compusă de prea învățatul dascăl Neofit Duca; îți da de citeai din *Dialogurile morților* lui Lucian și te punea la tec-

1 *parastisi* — a reprezenta.
2 *lebadea* — anteriu purtat de boieri.
3 *tombatera* — probabil ișlic, acoperământ al capului.
4 *Ad usum delphini* — nume dat edițiilor din clasicii latini, alcătuite pentru Delfinul, fiul lui Ludovic XIV; în general, ediții alcătuite pentru un scop anumit.

nologie[1]. Dacă declinai bine numele şi conjugai verbul, erai scăpat, dacă nu, *tipto!*[2]. Loghiotatul nu se turbura de înţelegeai sau nu, de ştiai cine era Caron, ce era Stixul şi ce putere avea Joe. După trei sau patru ani ajungeai la Xenofon sau la Plutarch, cu care te deprindea la sintaxă; potriveai, alţi trei sau patru ani, numele cu adjectivul, cu adverbul şi cu pronumele; de le nimereai, bine — erai scăpat; de nu, *tipto!*... Nici nu vrea să ştie dacă înţelegeai copilăria lui Ciru, de cunoşteai sau nu locurile pe unde au trecut cei zece mii, sau să caute să te interesezi la viaţa lui Timoleon sau a lui Epaminonda; totul era tecnologia şi sintaxa să-i fie cu bine, şi te trecea la poeţi începând cu *Minin aide*[3] şi în zece ani te da gata, *telios*[4]. Fără noţiuni serioase de istorie, fără filosofie şi fără elemente de matematică, te lua de mână şi te ducea, într'o duminică, la părinţi, zicându-le cu îngâmfare:

— Băiatul a isprăvit cartea!

Vestea se ducea, din dascăl în dascăl, până la palat; şi dacă erai de părinţi bogaţi, vodă te îmbrăca cu caftan şi te însura cu fie-sa, cu nepoată-sa, ori cu vreo fată din casă, uitată de Dumnezeu. Când Dumitrache Buzoianu, fecior de boier bogat din Buzău, a isprăvit cartea, Caragea l-a însurat cu vară-sa Sultănica, pe care ai văzut-o şi tu. Când Niculache Ghica a ieşit telios, vodă i-a dat pe nepoată-sa Smărăndiţa, fata domniţei Nastasiicăi şi l-a făcut agă. Când tânărul Manolache Băleanu a fost dus la curte de Kir-

[1] *tecnologie* — morfologie.
[2] *tipto* — bătaie.
[3] *Minin aide* — *Cântă mânie*, începutul epopeii *Iliada* de Homer.
[4] *telios* — desăvârşit.

kireu, Vodă Suțu i-a lăsat barbă și i-a dat de nevastă pe fiică-sa, domnița Catinca, înzestrând-o cu moșia orașului Târgoviștea. Vezi, atunci s'au sculat târgoviștenii cu mic cu mare, ș'au venit la Divan, la București, cu rogojini aprinse în cap și cu jalba în proțap, s'au dus la biserică la Sfântul Niculae cel Sărac, din strada Victoriei, și după liturghie, ieșind în curtea bisericii, toți cu făclii de ceară galbenă aprinse, le stingea într'un butoi cu smoală aprinsă, strigând:

— Afurisit să fie vornicul... și așa să se topească casa lui!

Se zice că ți se făcea părul măciucă. Vornicul pe care îl afurisea era boierul român care iscălise darea moșiei.

N'a trecut un an și domnița, nevasta Băleanului, murea din facere. Vodă, tatăl ei, murea otrăvit de ai lui, și mai târziu casa boierului care a iscălit, în adevăr că s'a stins.

De atunci a ieșit vorba „Gură de Târgoviște".

De acea moșie nimeni nu s'a putut apropia și a rămas și până în ziua de astăzi tot a orașului. Se zice, însă, că s'ar fi cam știrbit pe ici, pe colea, în timpurile din urmă.

Pe când cu dascălii greci, ziua copiilor începea cu răsăritul soarelui și se isprăvea pe la două ore după apus. Dimineața dulceață și cafea, la amiază prânz țapăn cu ciorbă și cu rasol; după aceea somn un ceas, două; după somn iar dulceață și iar cafea, seara mâncare ș'apoi culcare. Oara cea mai așteptată de copii era somnul după amiazi, dacă Grecul nu-ți încuia ușa ca să nu te poți duce să te joci în curte sau în grădină. Când te închidea, nu-ți rămânea altă scăpare decât de a prinde câteva muște, a le agăța bumbac netors și a le da drumul să se ducă să mângâie nasul adormi-

tului; Grecul se deştepta furios şi, ca să poată dormi în pace, îţi deschidea uşa şi te da afară din odaie; atâta pagubă! Pe seară te ducea la plimbare pe dealul mitropoliei, la grădina Breslei sau a lui Deşliu, unde se găsea cu alţi Greci. Apoi acolo să fi auzit novitale[1] şi mandate[2], strategii şi filonichii[3]; ai fi zis voinicii voinicilor; mâncau jăratic şi beau flacări.

— Să fi fost eu în locul lui Bozzari — zicea viteazul Coriţă — nu atacam pe la aripa dreaptă, ci trăgeam drept, în mijlocul ordiei şi nu lăsam să scape nici picior de turc.

Mintosul Mitilineu, ca insular ce era, cu cunoştinţă despre ale mării, striga cât putea:

— De eram acolo nu lăsam pe Miauli să dea drumul brulotului[4] pe crivăţ, aşteptam austrul şi ardeam toate corăbiile turceşti. Auzi, să-i scape Căpitan Paşa!

De câte ori îmi venea să le zic: „Bre, oameni buni, dacă sunteţi aşa de viteji, dece nu vă duceţi să vă bateţi acolo şi să mă lăsaţi pe mine în pace?"

La ochii lor toţi eroii acelei lupte gigantice: Bozzari, Colocotroni, Coletti, Miauli, Canari, Sahturi, erau numai Greci, nu voiau să ştie că Sulioti, Manioti, Specioti şi Epiroti sunt mai toţi Arnăuţi şi Români. De câtăva vreme venise un fel de sălbatic care, când auzea că trata pe Bozzari de Grec, se înfuria, se răstea la ei, strigând:

— Nu Grec, Arvanit[5] bre!

---

1 *novitale* — noutăţi.
2 *mandate* — destăinuiri.
3 *filonichie* — discuţie aprinsă, gâlceavă.
4 *brulot* — corabie umplută cu materii inflamabile, destinată incendierii vaselor inamice.
5 *Arvanit* — albanez.

Acela venea dela bătălie.

Gheorghe Șerifu, așa era numele lui, fusese crescut de mic copil de Kiciu, tata lui Marcu Bozzari, la Suli în munte. Deși Ali-Pașa Tebedeleu întrebuințase toate expedientele credincioșilor săi Nuțu și doctorul Voia, cu ajutorul cărora curățise mulți bei feodali din Albania, musulmani și creștini, nu putuse însă nici să prinză, nici să birue pe beiul dela Suli, pe Șoimul muntelui, și înfine, ca să trăiască frățește, fusese siliți să-și dea copiii amanet unul altuia. Kiciu Bozzari dedese pașei pe fiul său Marcu, copil de doisprezece ani. Șeriful, camaradul său, l-a întovărășit. După doi ani de răbdare, Marcu se scoală într'o noapte, deșteaptă pe Șeriful și-i zice:

— Gheorghe, hai să fugim!

Cum au zis, au și făcut. Copiii pornesc amândoi peste zidurile și peste șanțurile Ianinei; dar când să puie piciorul pe pământ liber, iată că-i ajung oamenii lui Tebedeleu și-i duc peșcheș îndărăt la Ianina. Pe Marcu l-a crutat pașa, că-i era frică de Kiciu, dar pe bietul Șeriful, după câteva bastoane, l-a ținut doi ani în fiare. Marcu, cum a văzut pe camaradul său cu picioarele ușurate, iar a luat-o la picior, și, cu toate descărcăturile de puști ale arnăuților lui Ali, a putut răzbi la Preveza. Șeriful a trăit de atunci tot pe lângă Marcu. La revoluția grecească l-a întovărășit în douăsprezece bătălii, până l-au scos mort în brațe din ordia turcească. Apoi, cu trei gloanțe în piept, s'a tărît din vizunie în vizunie și, urmând după cer calea robilor, nimerise la Bălteni, lângă Ghergani. Acolo, cu câteva bucăți de pastramă, covrigi și trei-patru păpuși de smochine, ținea băcănie, care băcănie mai în urmă s'a făcut han și hanul s'a prefăcut în moșie, cu

casă mare boierească, în care a trăit ca un derebei până la anul 1874.

Casa era o adevărată fortăreaţă şi odaia lui un arsenal; trei-patru şişanele[1] totdeauna încărcate până la gură, săbii, iatagane, pistoale, suliţi şi topoare acopereau păreţii de jur-împrejurul icoanelor. Din pridvor, la dreapta şi la stânga, pornea ponciş două meterezuri, prin zid, care duceau bătaia puştii drept deasupra uşei din capul scării. Nici cu tunul nu puteai răzbi la dânsul. Cea dintâi grijă a lui Boier Gheorghe, dimineaţa când se scula din aşternut, era să-şi ia pistoalele de sub căpătâi şi să le bage în buzunar. Avea bani ascunşi şi se temea de hoţi.

Intr'o zi răsădea nişte flori în grădină, când iată că intră doi inşi care-l întreabă dacă avea să le dea de lucru, zicând că sunt dulgheri. Pe când se tocmea cu dânşii pentru nişte uluci, unul îi aruncă o legătură de gât şi-l strânge. Până să scoată pistoalele din buzunar, era şi trântit la pământ şi luat pe sus. Curtea era înconjurată pe dinafară de douăzeci de oameni înarmaţi cu puşti; era Mihale Bonea, zece ani spaima a două judeţe. Sătenii din Bălteni sar cu toţii, dar n'au arme, şi hoţii îi ţin în respect, împuşcând mereu din poartă şi din pridvor. Nevasta primarului, o frumuseţe de femeie, cade împuşcată. Bietul bătrân, Şeriful, e dus sus în odaie şi chinuit hoţeşte, să mărturisească banii. Innecat în sânge, cade leşinat; hoţii dărâmă sobele, găuresc pereţii, găsesc cincisprezece mii de lei şi se retrag în bună ordine.

Gheorghe Şeriful a zăcut după aceea vreo două luni şi a murit, tot în ziua când a fost împuşcat Bonea la Obor.

---

1 *şişanea* — puşcă lungă.

Pe când cu dascălii greci, feciorii de boier învăţau româneşte numai din întâmplare şi pe apucate, şi unii nu învăţau nicidecum. Imi plăcea să ascult pe logofătul Matache, seara, când citea *Vieţile Sfinţilor* sau faptele lui Alexandru Machedon, călare pe Ducipal, care s'a bătut cu Por-Impărat şi cu păserile cu ciocul de fier ; deşi nu înţelegeam prea bine povestirile lui Arghir cel frumos, dar l-am citit de mai multe ori. Petrache Nănescu, un secretar al tată-meu, fost elev al lui Lazăr, numai în câteva seri mă învăţase să scriu româneşte ; citeam slova cea mai ciocoiască şi scriam cu trei aruncături pe d'asupra.

Mama Elenca Dudeasca, sora bunică-mea, văduva poetului Alecu Văcărescu şi muma poetului Iancu Văcărescu, avea sipeturi pline cu sineturi [1] ; mă lua acasă de-i citeam, ceasuri întregi, anaforale de-ale divanurilor de cinci, divanurilor de şapte şi de-ale veliţilor boieri ; noroc că se mulţămea a le cunoaşte numai dela *deci* în jos. După ce isprăveam, mă cinstea cu o dulceaţă şi-mi da o bucată de pastă de gutui învălită în hârtie ; iar eu îi sărutam mâna. Nu lipsea nicidată de a-mi zice :

— Vino să te sărut, evghenisul [2] mamei, că eu, când mă gândesc la evghenia familiei noastre, uite, îmi vine ameţeală. Noi cu toţi boierii cei mari suntem rudă, şi cu Cândeştii, şi cu Bărcăneştii, şi cu Câmpinenii şi cu Filipeştii şi cu Cantimireştii, şi chiar cu Maria Tereza.

Apoi începea să-mi povestească cum ne-am încuscrit şi ne-am rudit cu fiecare din casele boiereşti ; îmi spunea cum Cândescu şi Dudescu erau nemeşi, *Graf Boier* şi *Graf Kendefy ;* cum Văcăreştii se trăgeau din Făgă

---

[1] *sinet* — act.
[2] *evghenist* — nobil.

reştii din Făgăraşi, neam cu Radu-Negru, după frate-său banul Craiovescu ; cum o Dudească se măritase cu un Cantemir, etc. ; uita, însă, să-mi spuie de unde şi până unde era rudă cu Maria Tereza ; şi, dacă o întrebam, îmi răspundea :

— Vezi, aci nu prea ştiu bine cum vine spiţa neamului, dar ştiu de bună seamă că ne rudim.

Imi plăcea cu deosebire să aud pe Iancu Văcărescu când venea la noi şi recita *Păstorul întristat, Ceasornicul îndreptat, Oda la marca ţării*[1]... Mai în urmă Eliad îmi da lecţii de gramatica română şi învăţam pe dinafară traducerile din *Meditaţiunile* lui Lamartine. Pe la 1830 Vaillant deschisese şcoală lângă Stavropoleos şi toţi feciorii de boieri : Filipeşti, Grădişteni, Bălăceni, Ghici, Rosetti, Budişteni, Goleşti părăseau dascălii greci şi alergau la şcoala franţuzească.

Tranziţiunea dela şcoala grecească la cea franţuzească şi la cea românească începuse demult încă, din timpul revoluţiei franceze, cu Laurençon, Ricordon, Colçon, Mondoville, etc., toţi conţi şi marchizi emigraţi, transformaţi în dascăli. Pe la anul 1806, când au venit Muscalii, mai mulţi tineri şi mai multe fete de boier vorbeau franţuzeşte.

Cu Lazăr, cu domnia lui Grigorie Ghica, cu Eufrosin Poteca, cu Costache Moroi, Simion Marcovici, Petrache Poenaru, şcoala românească şi-a luat avântul. Şcoalele străine, ale lui Lambru, Vardalah şi Vaillant s'au prefăcut în şcoale naţionale sistematice, cu sute de profesori de istorie, de filosofie, de matematici, de limbi străine vii şi moarte. Gimnazii, licee, colegii, facultăţi de litere, de ştiinţe, de drept, de medicină, nimica nu ne lipseşte, şi cu toate acestea nu se văd răsă-

[1] Titlul exact : *La pravila ţării.*

rind luceferi pe orizonul literelor, însă pozderie de advocaţi şi jurnalişti; o ceată care, de mai mult de douăzeci de ani, se tămâie unii pe alţii cu cuvintele:

„Hoţilor! Tâlharilor şi trădătorilor! Nu voi, ci noi am făcut îndoita domnie, Unirea Principatelor, domnul străin, Constituţiunea, armata, independenţa, financele, regatul, etc."

Şi ceilalţi răspund cu aceleaşi vorbe frumoase:

„Ba nu voi, ci noi!"

Ş'o duc hojma, fără a li se urî. Unii s'au exaltat într'atâta, încât cred sincer ceeace zic şi ceeace scriu. Sunt convinşi că fără ei n'ar fi existat România şi că, dacă ar lipsi ei, ţara s'ar cufunda.

Odată mă duc să văd pe unul dintr'aceşti exaltaţi. Era bolnav, îl prindea nişte friguri rele, îmi zice:

— Uite, mi-e rău de tot, o să mor; nu doar că mi-e frică de moarte, ştii câte gloanţe am în trup; moartea am văzut-o de multe ori în faţă şi sunt obişnuit cu dânsa, dar mă gândesc că de-oi muri, se prăpădeşte ţara!

Intr'o zi mă întorceam dela Cameră şi întâlnesc pe un venerabil bătrân străin, căruia tocmai în ziua aceea i se votase o pensie viageră de o mie de lei vechi pe lună, pentru sentimentele lui filo-române; credeam că-i fac plăcere, dându-i o veste plăcută. Când ce să mă pomenesc! că se întoarce furios la mine, zicându-mi:

— Ce? Atâta au făcut Americanii pentru Lafayette? Şi cum se poate compara ceeace a făcut Lafayette pentru America cu ceeace am făcut eu pentru România?

Un turist ne spune în cartea sa că mare noroc a căzut pe România cu venirea d-lui X..., Francez venit acum câţiva ani în urma împrăştierii Comunei din Paris, care, zice el, a înzestrat limba română cu gra-

matică şi dicţionar şi cu fel de fel de cărţi ştiinţifice şi literare.

Un bacalaureat scrie într'o gazetă două-trei rânduri, într'o limbă ca vai de ea, şi îndată îl vezi că se exaltează până a se crede reformator, creator şi salvator.

Nu se poate tăgădui că şcoalele noastre, afară de facultatea de drept şi de medicină, au dat slabe rezultate până acum. Tinerii care dobândesc bacalaureatul la noi nu se pot compara, nici în limbile vechi, nici în istorie, nici în filosofie, nici în ştiinţe, cu cei care ies din colegiile Franţei, Germaniei, Italiei, Belgiei sau Elveţiei; învăţătura noastră gimnazială nu este destul de serioasă, profesorii nu sunt destul de exigenţi, nici destul de riguroşi la examene; gradul universitar se acordă prea lesne şi a devenit accesibil inteligenţelor celor mai mediocre. Lipsa de seriozitate în învăţătura umanitară face ca părinţii, care au mijloace, să-şi trimită copiii lor în şcolile străine; astăzi avem numai în Paris, peste 1.000 de tineri la şcoli. In loc de-a încuraja inteligenţele slabe, ar fi mult mai bine a deturna curentul şi a împinge tinerimea şi spre meşteşuguri şi meserii, şi a pune astfel inteligenţele mediocre în stare de a deveni producătoare, în loc de a fi sterile şi, de multe ori, pernicioase prin pretenţiunile şi exigenţele lor. A face oameni învăţaţi este un bine, a face numai advocaţi şi jurnalişti este un rău.

Aud zicându-mi-se că un asemenea sistem ar fi o tendinţă a împiedica pe fiii poporului de a putea să aspire la poziţiunile cele înalte ale societăţii, făcându-le accesibile numai acelor care au mijloace de-a sacrifica zecimi de ani la studii. Nu! Inteligenţele alese nu se opresc dinaintea niciunui obstacol; ar fi fatal să nu avem dulgheri, tâmplari, zidari, croitori, cizmari şi să

avem numai oameni stropiţi cu literatură şi cu filosofie; am ajunge la agoraua Atenei şi, în curând, Filip ar fi în cetate [1]. Dacă oamenii învăţaţi sunt folositori, cei meşteri sunt indispensabili.

Ceeace cred eu că ar conveni României şi fiilor ei ar fi ca învăţătura clasică şi ştiinţifică să devie serioasă, nu numai o spoială; iar acelor care nu sunt destul de bine înzestraţi ca să poată deveni adepţii literaturii şi ai ştiinţei, să li se deschidă şcoli în care învăţătura să meargă mână în mână cu atelierul. Să se înfiinţeze în fiecare oraş trei, patru, zece, douăzeci de ateliere, în care copiii să înveţe meseria la care se destină şi totodată să aibă trei sau patru lecţii scurte pe fiecare zi, în care să poată dobândi cunoştinţe de religie, de limba naţională, de istoria ţării, de calcul, de geometrie şi desemn aplicabil la meseria lui. Acolo unde s'au înfiinţat asemenea şcoale cu numele de *half-time* [2] au dat rezultatele cele mai norocite, rezultate neaşteptate. Meseria n'a oprit geniul lui Franklin, lui Edison şi lui Watt de a se arăta, pentrucă geniul pătrunde orice îmbulzeală socială, cum pătrunde un vulcan coaja pământului şi iese la iveală. Tânărul din atelier, când ar simţi că are dispoziţiuni literare sau ştiinţifice serioase, lesne ar găsi drumul colegiului şi al facultăţii.

Strigăm cu toţii industrie; dar pare că am crede că s'ar putea înfiinţa industrie fără meşteri şi că s'ar putea produce fără producători. Un singur ram de producţiune, pictura, dă Parisului patruzeci de milioane

---

1 Aluzie la perioada de decadenţă a Atenei, când cetăţenii îşi iroseau timpul pălăvrăgind în *agora*. In aceste condiţii, oraşul nu s'a putut opune atacului Macedonenilor conduşi de regele Filip.

2 *half-time* — şcoală în care se învăţa o jumătate de zi.

pe an; micile oraşe ale Belgiei, Valenciena[1] Malina, Bruxela, trag câte zece milioane pe an de pe dantele. Dar nici tablourile nu se fac fără pictori, nici dantelele fără mâni dibace. Geneva trăieşte în mare parte din ceasornicărie şi, cu toate aceste, nici de Saussure, nici de Candole, nici de Jussieu, nici Lavater n'au fost opriţi de a deveni nişti lumini ale ştiinţei.

ION GHICA

1 Valenciennes -- oraş în Franţa, nu în Belgia.

Brighton, Octombre 1883

Scumpul meu amic,

Indeobşte Englezii, precum ştii, sunt cunoscuţi de oamenii cei mai activi şi mai ocupaţi din lume. Nu pierd un minut din viaţa lor. Zic că:

— Time is money [1].

Dacă întâlneşti pe drum vreun necunoscut şi vrei să stai la vorbă cu dânsul:

— How do you do. [2]

Şi-l întrebi:

— Da ce mai faci, domnule ? De când nu te-am văzut ! Ce-ţi face cucoana, copilaşii sănătoşi ?...

Sau îi spui că e vreme frumoasă: — Fine wether.

El trece fără să-ţi răspundă, fără să te vază măcar.

Dacă ai să-i vorbeşti ceva, e treabă lungă; trebue să-i scrii, să-ţi răspunză, şi apoi să vă înţelegeţi bine prin corespondenţă, despre locul întâlnirii, acasă la tine sau la dânsul, la club sau la *ofice* [3], e afacere: — Business.

Nu este tot astfel cu Englezii de aici. Aştia stau toată ziua pe malul mării la soare sau la lună, pe *Deck* [4] sau pe *Pier,* [5] ca farnientii napolitani, cu deose-

---

[1] Timpul este bani.
[2] Formulă de salut, în limba engleză.
[3] Serviciu.
[4] Covertă.
[5] Debarcader.

birea că napolitanul se trânteşte orizontal pe nisip, cu pântecele în sus şi nu se mai mişcă toată ziua; pe când Englezul din Brighton se ţine ţapăn vertical, alergând de colo până colo, când pe jos, când călare, când în trăsură, când cu velocipedul, când în perambulenter, sau se aruncă în mare, face *match,* înnotând ca un peşte, aspirând să egaleze într'o zi pe nemuritorul Boyxton. Apoi fie soare, ploaie, vânt, cald sau frig, puţin îi pasă.

Dacă sunt eu aici, înţelegi bine că lenea şi marea m'au adus, dar eu sunt din cei plăpânzi şi azi bate un vânt de nu te poţi ţinea pe picioare, ba nici de fereastră să m'apropiu nu mă lasă; mă ţine închis în casă. De necaz am luat condeiul să stau cu tine la vorbă. De două ori l-am aruncat din mână, zicându-mi;

„Dar de m'oi pomeni cu scrisoarea mea în *Convorbiri!* Ce-o să zică publicul? Nu este aşa că are să dojănească pe bietul Negruzzi, care le dă să citească ce-i trece prin minte unui om fără titlu universitar, fie măcar dela Salamanca sau cel puţin dela Sadagura".

Astfel cugetam şi mă smeream. Când mi-adusei aminte că nu sunt fără titlu. Şi să vezi că n'o ştiam nici eu până mai deunăzi. Ba ce încă? mă credeam un prost, trăiam cufundat în viaţa câmpenească cu oile şi cu vacile; stam cu ochii sticliţi pe cer, doar oi vedea un semn de ploaie; ascuţeam secerile şi coasele, cârpeam saci, dregeam şurupurile maşinilor şi oftam mereu după o recoltă bună, care dela o vreme încoace, nici din şapte în şapte ani, după scriptură, nu se mai vede.

Ştii ce s'a întâmplat acum un an amicului nostru Hiacynthe dela Vaudeville! Bietul om, burghezul cel mai liniştit şi mai paşnic din tot Parisul, bun fiu, bun soţ şi bun părinte, face şi el odată un chef la birt cu

câţiva amici; dar tot golind la pahare, când în sănătatea unuia, când a altuia, se scoală dela masă cam ameţit, încât întorcându-se noaptea târziu acasă, mergea pe două cărări şi în colţul uliţei Jeffroy Marie — *„Mi-e frig Marghioală"*, cum zicea Chiriţa, se împiedică de o femeie bătrână, căzută în noroi pe pietre. Milosul de Hiacynthe nu-şi caută de drum, ci temându-se să n'o calce vreo trăsură, dă s'o ajute să se scoale. Femeia se deşteaptă din somn şi începe să strige:

— Săriţi, săriţi! hoţii, asasini!...

El, speriat, o ia la fugă, ajunge într'un suflet acasă, ostenit; se trânteşte pe pat, încălţat, îmbrăcat cum era şi adoarme ca un prea fericit. A doua zi de 2 Mai se trezeşte cu capul cam greu. Nu-şi prea da seama bine de cele petrecute. Când pune mâna pe jurnalul care era pe toaleta nevestei, citeşte chiar pe pagina întâia jalnica povestire a unui grozav omor, comis în noaptea de 1 spre 2 Mai, asupra unei sărmane bătrâne în colţul uliţei Jeffroy Marie; tocmai în locul unde încercase să dea ajutor. Peripeţiile înfiorătoarei drame erau povestite pe patru coloane. La citirea acestei povestiri, omul începe a se îngriji, caută să-şi aducă aminte, se pipăe, se uită la mâni, îşi vede mânile pline de sânge: se sgâriase opintind să ridice pe femeia adormită; se uită la haine, hainele pline de noroi. Cu cât citea şi se gândea, cu atât se convingea că ucigaşul nenorocitei bătrâne din jurnal era el. O sfecleşte, îngălbeneşte, îl apucă fiori de moarte, tremură ca varga. Işi închipueşte că-l caută poliţia, că-l urmăreşte, că i-a dat de urmă; se vede arestat, acuzat, judecat, condamnat şi cu capul tăiat. Zăpăcit şi desperat se hotărăşte să fugă; părăseşte casă, masă, nevastă, copii, tot, şi se duce de se ascunde sub pământ în catacombe.

Inchipueşte-ţi starea spiritului unui neguţător cinstit, blând ca o oaie, milos ca un copil, bun ca pânea caldă, care ajunge a se convinge, el pe sine însuşi, că este un hoţ, un scelerat, un ucigaş... Norocire că în pripa de a părăsi casa îi rămăsese jurnalul agăţat de căptuşala surtucului, şi când aruncă ochii în capul foii citeşte: „Anul 1830, Mai 2."

Era descripţiunea unei crime întâmplate acum cincizeci şi trei de ani; pe când amicul nostru nici nu era născut.

Jurnalul făcea parte din bogata colecţiune consacrată zulufilor madamei Hiacynthe.

Cam aşa am păţit-o şi eu mai deunăzi.

Căutând într'o ladă uitată, dau peste o gazetă de cele mari, şi ce să văd: numele meu strălucea de o sută de ori pe patru coloane, împodobit cu fel de fel de epitete, care mai de care. Citeam şi tot îmi puneam mâna când pe inimă, când pe cuget, chiar şi prin buzunare, întrebându-mă nu cumva din ştiinţă sau din neştiinţă, în vis sau de diavol ispitit, oi fi comis crimele ce mi se imputa ; violaţiuni de legi, prevaricaţiuni, trădări etc. Şi dacă îmi mai rămânea alta de făcut, decât să-mi pui sacul cu cenuşă pe cap şi a o pleca pe uliţe, strigând:

„Iertare, oameni buni, pentru un păcătos ! Tinerilor, bătrânilor, viilor şi morţilor, iertare !"

Acele patru coloane erau răzămate pe umerii puternici ai unui U. cu mai multe puncte (U...) Urs, Ursus, Urechitus sau Urbanus. Ba nu ! Urbanus nu putea fi, căci nu conţinea nici măcar un dram de urbanitate.

După ce mă făcea cu ou şi cu oţet, îmi mai trăgea vreo câteva sfichiituri cu Muscal, Turc, Englez, aristocrat... Aristocrat ! e cuvântul cel mare al democraţilor de ocaziune. Ştii că nimica nu le place mai mult decât

să se tragă dintr'un nume mare şi să fie decoraţi.

Aveam la noi în sat un notar, secretarul primăriei, cum se zice; de câte ori mă întâlnea, îmi repeta:

— Eu, domnule, nu sunt numai democrat, sunt chiar demagog. Imi place egalitatea. Nu admit eu deosebiri şi distincţiuni d'alea între făpturile lui Dumnezeu. Cer să fim toţi o apă...

Il chema Gheorghe Bulamac, dar dela o vreme iscălea scurt *Bulamache;* zicea că aşa îl povăţuise un amic din Bucureşti, om învăţat, democrat şi demagog ca şi dânsul, Bulamache fiind un nume mai cunoscut şi mai potrivit cu poziţiunea sa de depozitar al legilor.

Odată, văzându-l cu un inel de alamă în deget, pe care era săpată o ederă încolăcită pe un arbore, cu deviza *„Je tiens ferme"* [1], i-am zis în glumă că acea verigă părea a fi ceva preţios, un fel de monument istoric, şi că acel *je tiens ferme,* trebue să fie o alteraţiune a cuvintelor:

„Je Etienne ferme." (Eu Ştefan cel tare.)

De atunci îl dedese de-l suflase cu aur ; şi când m'a rugat să-i botez un copil şi l-am întrebat ce nume să-i pui, mi-a răspuns:

— Apoi Ştefan, tot îi am eu inelul.

Oricând mă vedea, mă întreba ce s'a mai făcut cu statua lui Ştefan cel tare ? Umbla când cu barbă, când fără barbă, după cum era curentul săptămânii la şedinţa din urmă a Academiei [2].

A făcut ce-a făcut şi mai an l-am văzut cu serviciul credincios, cu independenţa şi cu trecerea Dunării pe piept, ca unul ce întovărăşise până la Zimnicea carăle

---

[1] Ţin strâns.

[2] Aluzie la discuţia ce căuta să stabilească dacă Ştefan cel Mare purtase barbă sau nu.

cu făină din sate; mai avea şi la gât o medalie mare, dobândită nu ştiu la ce expoziţiune, pentru lemne din pădurea statului.

Mi se jeluia că era persecutat de guvern, care nu ştie să-şi cinstească adevăraţii amici.

— De! judecă şi dumneata, — îmi zicea, — nu mi se cuvenea şi mie măcar Coroana României?

Dar să venim la diploma mea:

Domnul U..., după ce mă spinteca de sus până jos, citea în inima mea ca într'o bucoavnă şi-o denunţa neagră ca un bulgăre de smoală, îmi cerceta maţele unul câte unul şi le declara pestriţe ca pielea de năpârcă; apoi se suia la cap ş'acolo îmi resfira creierii cutiuţă cu cutiuţă şi-i proclama buni, foarte buni, şi în sfârşit încheia cu diagnosul său psihofiziologic prin sentinţa:

„Om rău, dar inteligent."

Cum vezi dar, am titlu, şi încă dela un mare ziarist... şi ştii că ziarele fac şi desfac reputaţiunile; ele leagă şi desleagă cum vor şi cum le vine. Te pot face patriot, onorabil, capabil, învăţat, ba şi frumos, numai să vrea.

Aşa!

Am trecut buretele peste om rău şi m'am oprit la inteligent; salutând acest titlu cu recunoştinţă, îmi venea să strig:

„Anch'io son'pittore!" [1]

Imi venea să parodiez pe marele Corneille şi să zic:

---

[1] „Şi eu sunt pictor!" Exclamaţie a pictorului italian Corregio, în faţa unui tablou de Rafael; exprimă mândria îndreptăţită a unui artist.

„La haine d'un grand homme est une recommandation des cieux." [1]

Sunt om inteligent *de par Mr. U...*

Această aducere aminte m'a făcut să ridic condeiul de jos şi să zic: „All right!" [2] şi să m'apuc să-ţi vorbesc de un biet original, de un nebun, cum îi zicea unii, de un entuziast, Român cu inimă, despre care nu am văzut să se fi scris un rând măcar. Un om uitat, deşi poate a contribuit mai mult decât s'ar crede la starea de astăzi, cu toate că nu trăia la 48.

Mulţi din oamenii cei mari ai secolului, Fourrier, Michel Chevalier şi alţii mi-au vorbit de dânsul cu cel mai mare respect şi consideraţiune, întrebându-mă: „Ce face, cu ce se ocupă?" „A murit", le răspundeam cu lacrimile în ochi, căci îl iubeam ca pe un frate; mi-a fost amic, mi-a fost dascăl, mie şi la mai mulţi alţii din generaţiunea noastră.

Intrasem în anul 1828, pe când se lupta primăvara cu iarna.

De vreo doi ani se arătase pe cer, despre miazănoapte, o stea cu coadă ş'o sabie de foc; împăratul Alexandru murise şi frate-său, Nicolae, se suise pe tron; lăcustele se îngropaseră în Bărăgan; s'auzea de ciumă şi se vorbea de cârjalii, de zaporojeni şi de zaveră.

Deşi Ribeaupierre iscălise de curând pace şi prieteşug cu Turcul la Cetatea Albă, Akerman; deşi Metternich era mândru că asigurase prin dibăcia sa pacea în Europa, dar după eresul dela noi că fiecare ţar este dator, ca cel puţin odată în cursul domniei lui, să

[1] *„Ura unui om mare e o binecuvântare a cerurilor".*
[2] Perfect!

încerce să ia Ţarigradul cu sabia, toată lumea zicea că vin Muscalii.

Intr'o dimineaţă, un fustaş de ai curţii domneşti intră într'un suflet zicând:

— Cucoane Tache, te pofteşte măria sa!

Tată-meu, care pe atunci era hatman, se leagă în grabă cu şalul în cap, îşi pune capotul cel roşu şi încalecă calul. Ii plăcea să umble mai mult călare. Avea un armăsar arăpesc, cum n'am văzut mai frumos, şi un manaf kurd, muchelef, numai fir de sus până jos, Hagi Abdulah; îl avea numai şi numai pentru a îngriji de mândrul dobitoc. El trăia ziua şi noaptea alături cu Nejdiu.

Hagiului, fie zis în treacăt, îi cam plăcea vinul, şi Ilie Arnăutul, bosniac fanatic, profitând de acea slăbiciune, îl făcuse să crează că pentru mahometani apa e apă, şi pânea e pâne, băutură şi mâncare proastă şi fără gust; în vreme ce pentru creştini apa are gustul vinului de Drăgăşani şi pânea este întocmai ca curcanul umplut cu castane şi fript la cuptor. Apucându-l astfel de stomac şi de cerul gurii, din Abdulah făcuse un Grigorie, drept credincios, deşi găsea că linguriţa popei era prea de tot mică.

Tata călare, cu Hagi Grigorie Manafu pe lângă cal, cu mâna pe harşa,[1] după şart, porneşte la curte. Dar nu trece mult şi-l vedem venind în fuga calului, semn de grabă mare. Descalecă, vorbeşte ce vorbeşte cu mama şi îndată ne pomenim aruncaţi toţi copiii într'o trăsură, claie peste grămadă, cu mama dimpreună, cu o mulţime de boccele; şi în treapădul cel mare al cailor ne duce la Câmpineanca, în casele unde este astăzi Eforia spitalelor.

[1] *harşa* — pătură sub şeaua calului.

Şi acolo spaimă şi pregătiri de drum. Unchii mei Câmpineni, Costache, Dumitrache şi Iancu, se întorseseră şi ei dela curte foarte îngrijiţi. Vodă adunase pe boierii *halea* şi *paia,*[1] ca să le spuie că Cazacii trecuseră Prutul, c'au arestat pe Ioniţă Sturdza şi că el pleacă la Braşov.

Şeful garnizoanei turceşti din Bucureşti avea poruncă dela seraskierul, ca îndată ce-a afla că Muscalii au păşit peste hotar, să părăsească Bucureştii cu toată ordia şi să se tragă în cetate la Giurgiu.

Casa noastră era în drumul pe unde era să treacă Turcii, în căpătâiul despre apus al podului de peste Dâmboviţă, în uliţa Beilicului, astăzi Şerban-Vodă. Dincolo de apă era Caslava (Cazarma Beilicului). Deşi miralaiul Iusuf Beg, comandantul, ne era prietin, şi ca vecin venea des în casă la noi, dar tata voia să fim la adăpost, temându-se nu cumva neferii, plecând, să facă neorânduelі, şi deaceea ne trimisese într'o casă depărtată.

Nu am văzut oştirea turcească când a trecut pe sub ferestrele noastre, dar ni s'a spus că au pornit pe la amiază, soitarii[2] înainte îmbrăcaţi în haine pestriţe, cu coade de vulpi la căciuli, jucând chiocecurile, strâmbându-se la lume pe uliţă, şi făcând fel de fel de caraghioslâcuri; după dânşii veneau meterhaneaua şi tumbelechiurile în sunetul surlelor şi tobelor, şi în urmă oastea.

Fiecare Turc având pe umeri sau pe cialma câte o pisică, o maimuţă sau un coroi. Răutăţi n'au făcut, dar speria lumea, dând desghinuri cailor şi trăgând la pistoale, în semn de bucurie.

---

[1] boieri în funcţiune *(halea)* şi cei fără funcţiune *(paia)*.
[2] *soitar* — bufon, paiaţă.

Am petrecut noaptea la bunica; şi a doua zi, în zori de ziuă, eram pe drumul Câmpinei.

Când treceam pe Podul Mogoşoaei, de prin toate curţile ieşeau cară, căruţe şi caleşti încărcate cu lume şi calabalâcuri. Când am ajuns la pod la Băneasa, chervanul se ţinea lanţ; sute de trăsuri mergeau lin pe şleau, una după alta. Deabia se mişcau în pasul cel greu al cailor. Se îngropau roatele în noroi până la bucşă. De încet ce mergeam, primeam pe tot ceasul ştiri din Bucureşti, cu călăraşi de-ai hătmăniei.

— Bine, pace.

— Filipescu a plecat, apucând spre Focşani.

— Villara cu Nenciulescu se ceartă de-acu pe vistierie.

— Cumnatu Scarlat Grădişteanu rămâne în Bucureşti.

— Brâncoveanu a ajuns la Pesta...

Când era soarele de-o suliţă, ajunsesem la Pociovalişte; făcusem aproape o poştă. Poposisem dinaintea hanului. Cât vedeai cu ochii, câmpul era acoperit cu trăsuri; în mijlocul fiecărui pâlc se ridica câte un foc mare, cu flacăra până la cer, ocolit de feciori, de vizitii, de rândaşi şi de chirigii, stând pe vine pe lângă căldările de mămăligă. Boierii şi cocoanele dormeau prin caleşti şi prin căruţe. Dimineaţa ne urmam drumul, care mai de care s'apuce înainte. Am aflat că peste noapte trecuse şi vodă cu toate beizadelele, mergând spre Braşov.

Mai mulţi tineri cuconaşi şi negustori îmbrăcaţi care turceşte, care nemţeşte, urmau caravana, călări, încurând şi jucând caii pe lângă caleşti. Intre cei mai dichisiţi şi mai sprinteni, doi mai cu seamă trăgeau atenţiunea sexului: fraţii Mehtupciu. Unchiu-meu Cre-

țulescu, care dibuia foarte bine poreclele, unuia îi zicea gămălie, căci în adevăr, modul cum își umfla părul și favoriții îi da aparența unei gămălii de ac, pe cellalt îl poreclise Zlatauz, pentrucă vorbea tot în sentințe:

— Bogatul să nu asuprească pe cel sărac.

— Legea e dela oameni, iar dreptatea dela Dumnezeu.

— Iubește pe vrăjmașul tău, ca pe un frate rătăcit.

— Sai în ajutorul celui ce se găsește în nevoie.

— Jertfește interesul tău pentru fericirea aproapelui.

— Folosul dobândit prin viclenie ți se strecoară printre degete...

Și o mie de altele din scriptură și din filosofie, și sfârșea omeliile[1] sale cu:

— Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face.

Pe cel dintâi îl chema Barbu și-i zicea Bărbucică, pe celalt Teodor, Tudorachi. Tatăl lor era unul Diamandi Mehtupciu, nepot sau strănepot de-ai Sfântului Dimitrie dela mitropolia din București. Era sau nu era rudă cu cuviosul, Dumnezeu știe; adevărul însă este că tatăl, moșul sau strămoșul lui Iamandi venise în țară de peste Dunăre cu moaștele făcătorului de minuni; îi zicea Mehtupciu, pentrucă fusese scriitor de limbă turcească la postelnicie. Fiul său Tudorache adoptase numele de Teodor Diamant, sau mai scurt *Diamant*.

Pe Bărbucică l-am cunoscut. Știi că nici natura, nici apucăturile nu-l împingeau la carte; n'a învățat nici să scrie, nici să citească, era cam idiot. Ii zicea Bâlbâitu, din cauza anevoinței ce avea la vorbire; nu era cu desăvârșire surd, dar era tare de ureche,

[1] *omelie* — predică moralizatoare.

foarte tare, într'atât de tare, încât glumeţii, mişcând din buze fără a scoate glas, îl făceau să creadă că-i spunea ceva, şi el asculta şi-i răspundea ce-i venea, ca să nu lase să crează că n'a auzit. Devenise jucăria celor fără de ocupaţiune. Se credea omul cel mai frumos din lume şi era convins că toate damele cele mai mari erau înamorate de dânsul. Trăia din munificenţa celor ce petreceau cu prostia lui. In urmă închiriase un apartament în strada Victoriei, îl mobilase, aşezase în mijlocul salonului o masă mare aşternută cu postav verde, împrejurul căreia veneau de se adunau jucătorii de cărţi, ziua şi noaptea, liberi de orice priveghere şi fără teamă de poliţie sau de procuror. El plătea luminatul, încălzitul şi serviciul şi-şi scotea chiria şi toate cheltuelile, cu prisos, din monopolul cărţilor, şi trăia bine.

După moartea lui, stabilimentul s'a continuat de domnii :

Ciocârlan, Puică şi Cucu în tovărăşie. Sub firma : *„La trei păsări“* (Aux trois oiseaux).

Celălalt frate, Teodor, era un om de frunte, inteligent, muncitor, stăruitor şi plin de devotament. Cel dintâi elev în şcoala grecească, cel dintâi la dascălul Lazăr, cel dintâi la Sfântu Sava, sub Efrosin Poteca, inimă curată şi sentimente nobile. Vorbea şi scria mai multe limbi străine, franţuzeşte, nemţeşte, greceşte şi italieneşte ; ştia bine limba latinească şi elinească. Băiat sărac, el se destină la cariera didactică.

Când l-am întâlnit călare, pe drumul Câmpinei, el se ducea la Münich prin Braşov şi Viena ; dobândise o bursă din fondul mitropolitului Nectarie.

Cât timp a ţinut acel ajutor, el a urmat regulat şi cu cel mai mare succes în şcoala cadeţilor ; dar a

venit o zi când acea bursă a încetat, atunci orfanul a trăit câtva din generozitatea lui Dinicu Golescu; îngrijea de băieţii lui cei mai tineri, de Radu şi de Alecu (Albu); dar în urmă, fraţii Golescu mutându-se la Geneva şi la Paris, şi ceilalţi tineri părăsind unul câte unul capitala Bavariei, unde începuseră a trăi rău cu studenţii germani şi făceau pe toată ziua gâlcevuri şi dueluri, Diamant s'a hotărît să se ducă şi el la Paris, unde cunoştea pe toţi Românii de acolo, cu speranţă că-i vor veni în ajutor, pentru a-şi putea completa studiile începute.

In urma revoluţiunii franceze dela 1830, ideile de inovaţiuni sociale luaseră un avânt aşa de mare, încât cuprinseră toate spiritele, şi tinerimea de pe atunci se aruncase mai toată în vârtejul reformelor celor mai extravagante şi mai himerice. Prietenii şi camarazii pe care i-a găsit în Paris: Iancu Vlădoianu, Costică Brăiloiu, Iancu Bălăceanu, Niculache Niculescu, Barbu Catargiu, Stavrache Niculescu şi alţii erau pe atunci care mai mult, care mai puţin, adepţi ai sainsimonismului [1] şi încetul cu încetul s'a pomenit şi el distras dela învăţătură şi învăluit în cercul ideilor comuniste [2],

[1] Doctrina lui Saint Simon (1760—1825). Socialist utopic, Saint Simon a criticat cu asprime orânduirea capitalistă, propagând ideia organizării unei societăţi în care să nu mai existe exploatarea omului de către om. Neridicându-se până la înţelegerea ştiinţifică a societăţii, socialismul utopic nu a înţeles lupta de clasă, nu a ajuns la adevărul că numai revoluţia socială poate duce la realizarea socialismului şi nu a cunoscut faptul că proletariatul este singura clasă care poate construi o societate nouă lipsită de exploatare.

[2] Ion Ghica foloseşte termenii „comunist", „comunism" într'un sens greşit, înţelegând prin comunism, socialismul utopic.

cu deosebirea că, fiind dotat cu un temperament entuziast, când îmbrăţişa o idee, o strângea cu toată căldura tinereţii şi se consacra ei cu trupul şi cu sufletul. Şi iată-l devenit unul din cei mai înfocaţi şi mai aprigi adepţi ai şcoalei dela Menilmontant [1], apostol şi portar. Père Enfantin îmi zicea, vorbindu-mi de dânsul :

— Diamant était un homme précieux ; personne n'a fait autant de prosélytes que lui ; prêcher et convertir, c'était sa vie [2].

Dar vine catastrofa !... Guvernul lui Ludovic Filip, îngrijat de lăţirea propagandei comuniste, decretează izgonirea sfinţilor părinţi dela Menilmontant şi atunci sainsimonienii cei mai însemnaţi : Michel Chevalier, Felicien David şi alţii se risipesc, care cum apucă, în Orient, în America, în Africa... şi Diamant al nostru, dat afară din cuib, rămâne pe drumuri, fără adăpost şi pieritor de foame. Atunci a trăit mai multe săptămâni alergând din spital în spital, dându-se de bolnav, dar era dat afară, de îndată ce medicul constata că starea sănătăţii sale nu avea trebuinţă de îngrijirea medicală, ceeace i se întâmpla din trei în trei zile ; atunci pleca şi se ducea de bătea la uşa altui spital, până ce le-a colindat pe toate.

El se afla în cea mai mare nedumerire, când într'o zi întâlneşte pe un frate iubit dela Menilmontant, pe Considérant, un entuziast şi un vizionar ca şi dânsul.

---

1 Sat lângă Paris.

2 Diamant era un om preţios ; nimeni n'a făcut atâţi prozeliţi ca el ; a predica şi a converti, aceasta îi era viaţa.

Considérant găsise pe Fourier[1] şi adoptase sistemul falansterian, despre care face o descriere încântătoare. Diamant îl urmează la conferinţele lui Fourier şi se pomeneşte falansterian, de o mie de ori mai fanatic decât fusese pentru sistemul lui Saint Simon. El nu cunoştea termen de mijloc în apucăturile lui; zicea că apoftegma „μηδεν ἄγαν" [2] a lui Socrat era o erezie filosofică antisocială şi antiumanitară.

Intr'o duminică, ducându-mă la un curs ce urmam la Grădina plantelor, zăresc într'o răspântie din strada Mosstar o figură care mi se părea cunoscută. Era el, înconjurat de câţiva lucrători, bărbaţi şi femei, destul de rău îmbrăcaţi, nespălaţi şi nepieptănaţi, cărora le explica frumuseţile şi mulţumirile *atracţiunii pasionate în societatea armonică* şi le descria mizeriile oamenilor din *societăţile civilizaţiunii,* dându-le de exemplu, despre aceasta, starea nenorocită a celor ce avea dinaintea lui. Cât l-am cunoscut, i-am sărit în braţe, strigându-i: Nene Tudorache!

Din momentul acela n'a lipsit o zi de a veni să mă vază, de-a mă cerceta despre studiile mele, despre viaţa mea; mă punea de repetam cu dânsul lecţiile, îmi explica nedumeririle ce aveam în geometria descriptivă, în analitică, în teoria seriilor şi mă pregătea pentru examene. Era foarte tare în ştiinţele matema-

---

[1] Charles Fourier (1773—1837), socialist utopic. Vorbind despre el, Engels spune: *„El desvălue fără milă mizeria materială şi morală a lumii burgheze"*. Preocupat de îmbunătăţirea situaţiei celor exploataţi, a plănuit organizara unor colonii socialiste — falanstere —, încercări ce nu puteau da niciun rezultat. Ca şi ceilalţi socialişti utopici, Fourier îşi făcea iluzia că socialismul putea fi instaurat nu prin lupta revoluţionară a proletariatului, ci prin bunăvoinţa şi filantropia burgheziei.

[2] *„Nimic (nu e) mult"*.

tice şi fizice; avea o aptitudine deosebită pentru integrarea seriilor algebrice şi pot zice că putea să ţie piept lui Delaunay și lui Puiseux în calculul diferențial şi integral.

Duminica venea regulat de mă lua şi mă ducea la conferinţele lui Fourier. Era ceva încântător elocinţa și poezia ce bătrânul reformator punea în explicarea cercurilor simpatice; avea atâta putere și dulceaţă în vorbirea lui, încât era peste putinţă de a nu captiva auditorul. Ieşeam dela acele conferinţe uimit şi exaltat, convins pot zice. Imi părea că mă văd plimbându-mă în Câmpii Elisei, într'o trăsură trasă de doi mândri lei, deveniţi anti-lei mai blânzi decât mieluşeii, numai prin puterea armonică; delfinii şi balenele, transformaţi în anti-delfini și anti-balene, mă purtau lin pe toate mările; vulturii, deveniţi anti-vulturi mă suiau în slava cerului pe aripele lor. Era un farmec descrierea frumuseţilor, a plăcerilor şi a desfătărilor spiritului și ale inimii, în cetatea falansteriană.

Fourier a murit fără a-și vedea visul cu ochii, nu s'a învrednicit să ridice cel mai mic falanster. Economiştii au învins pe socialişti şi pe comunişti; şi şcoala lui Fourier, curând după moartea maestrului, a fost părăsită și uitată.

Diamant însă s'a întors în ţară, bine hotărît a persista în acele idei și a organiza societatea noastră în quadrate pe falanstere, ca tabla de joc de şah.

Om de spirit, învățat, plăcut la vorbă, Diamant a fost primit frăţeşte în toate casele şi a devenit amicul intim și căutat al tuturor oamenilor liberali și de progres, al lui Câmpineanu, al lui Grigorie Cantacuzino, al lui Manolache Băleanu, al lui Iancu Ruset, al tuturor oamenilor cu sentimente și cu iubire de ţară. In casă la Câmpineanu, era ca acasă la dânsul.

Casa și masa îi era deschise oricând şi la orice oră. Nu sunt la îndoială că era iniţiat în societăţile francmasonice, judecând după intimitatea sa cu doctorul Tavernier, venerabilul lojei din București, din care făceau parte cei mai luminaţi din tinerii noştri de peatunci, Grigorie Alexandrescu, Iancu Voinescu şi alţii.

In societatea tinerilor noștri boieri, Diamant a găsit auditori, dacă nu și prozeliţi. Când era să înceapă să vorbească, îl apuca o tremurătură din buze, care dura două sau trei secunde, și cele cinci-şase vorbe dintâi ieșiau din gura lui cu anevoință, tremurate și pripite, iar după ce-i trecea emoțiunea, el devenea de o elocință rară ; vorba lui era pătrunzătoare și convingătoare ; era peste putință a nu-l asculta cu plăcere și cu atențiune. In timp de doi sau trei ani făcu o propagandă atât de puternică prin toate clasele, încât numărul prozeliților şi adepţilor ajunsese a fi îndestul de mare, ca să se poată gândi la organizarea seriilor și la edificarea unui falanster.

„Je ne compte pas sur les Français — zicea Fourier — pour la réalisation de mon systéme ; ils sont comme les Italiens, les Espagnols et les Allemands, trop enfoncés dans la civilisation, mais je compte sur l'Orient et surtout sur les Russes qui sont très enclins au communisme, comme tous les peuples slaves“ [1].

Tânărul Manolache Bălăceanu, fiul lui Nae Bălăceanu din Ploeşti, zis prin abreviaţie Naiba, care devenise unul din adepţii cei mai înfocaţi ai fourierismului, moștenise o avere însemnată și a consacrat moșia sa din Prahova, numită Scăeni, pentru înfiin-

[1] Nu mă bizui pe Francezi pentru realizarea sistemului meu ; ei sunt ca şi Italienii, Spaniolii şi Germanii prea înfundaţi în civilizaţie, dar contez pe Orient şi mai ales pe Ruşi, care sunt foarte înclinaţi spre comunism, ca toate popoarele slave.

țarea unui falanster. Diamant era acolo marele Mapa [1] și domnea ca un suveran.

Acel rudimentar falanster ar merita o mențiune cu totul specială, pe care ți-o rezerv, dacă te poate interesa.

Deabia începuse stupul a se popula de albine și roata a se învârti, că guvernul, temându-se ca să nu se înrădăcineze credințele comuniste în țară, a și luat măsuri, a ordonat împrăștierea seriilor și grupelor și trimiterea în exil a șefilor Manolache Bălăceanu și Diamant.

La liberarea lui din Snagov, Diamant n'a mai găsit ospitalitatea la care era obișnuit; Câmpineanu era închis la Caransebeș, Manolache Băleanu confinat [2] la moșia sa Bolintinu, alții, intimidați, se temeau a-i face primirea ospătoasă și cordială de mai înainte, și căreia datora în mare parte succesele lui din anii trecuți.

Fără a renunța la ideile lui și la speranța de a-și realiza planul, a îmbrățișat, ca mijloc de trai, meseria de inginer topograf și hotarnic; ridica planuri de moșii pe un sfanț stânjenul masă [3], cum se zice; bani n'a câștigat, dar ceeace a câștigat în munții Telegei, a fost un junghi bun, care în puține săptămâni l-a dat într'o oftică galopantă. Catinca Câmpineanca, care se afla la moșie, a trimis de l-a transportat dela Telega la Câmpina; i-a fost însă peste putință a-l face să admită un medic și a renunța la tratamentul Leroy, pe care l-a urmat până s'a stins. El a murit cum a trăit, ca un stoic, nevoind să se abată de un fir de păr

[1] Conducător.
[2] *confinat* — izolat.
[3] *masă* — suprafață.

dela credinţele sale; şi-a dat sfârşitul în braţele servitorului său, recomandându-î sentinţa :

— Ceeace ţie nu-ţi place, altuia nu face.

O cutie din patru scânduri de brad, într'o căruţă cu un cal, a dus rămăşiţele lui la biserică. Ca toţi ofticoşii, în ultimele momente vorbea de mijloacele ce cugeta şi proiecta pentru înfiinţarea unui falanster.

Mulţi, foarte mulţi din oamenii care au jucat un rol în ţară, îi datoresc lui Diamant ideile generoase şi patriotice. El a format inima şi spiritul multora din Români; între alţii, Alexandru Constantin Golescu (Albu), zis Aimé Martin, era unul din ucenicii săi; a trăit mult cu dânsul la Münich şi la Paris.

Nu am cunoscut un om mai blând, mai modest şi mai devotat decât dânsul. Filantrop şi umanitar, era din neamul acelora din care au ieşit apostolii, martirii şi sfinţii.

O fi având el oare o piatră pe mormânt?

ION GHICA

AMINTIRI DESPRE GRIGORIE ALEXANDRESCU

Londra, 15 Ghenarie 1886

Scumpe amice,

De câte ori am venit în Londra, una din întâiele mele vizite a fost pentru Muzeul Britanic, acel palat în care se află adunate manuscriptele cele mai prețioase ale lumii învățate și minunile artei antice, unde se desfășură, ca într'o panoramă, istoria geniului omenesc. Intr'una din zile, pe când eram acolo, în sala în care sunt expuse de jur-împrejur, pe piedestale și pe păreți, vestitele marmure Elgin, și stam admirând frumoasele metope dintre triglifele frizei exterioare ale Partenonului, pe care sunt reprezentate în ronde-bosse luptele Grecilor cu Centaurii, aud pe cineva că-mi zice:

— Nu te mai uita la mizerabilele astea de pietre!

Mă întorc să văz cine mă apostrofează, și dau cu ochii de lordul Ald..., un vechi amic, turcofil fanatic, care-și urmează vorba înainte în modul următor:

— Vezi, pietrele astea, cu rapsodiile lui Homer, cu tragediile lui Sofocle, lui Euripid și cu scrierile lui Platon, lui Aristotel și Herodot au fost cauza că puterile Europei nu au lăsat pe Turci la 1821 să strivească pe Greci, când s'au răsculat în contra sultanului. Astea au făcut pe Byron cu tinerimea din Cambridge, din Oxford și din toate universitățile, să alerge în ajutorul Grecilor, să exalte opiniunea publică până

a sili pe Europa să ardă flota turcească la Navarin și să proclame independența Moreei!

Avea dreptate nobilul lord. Așa e! Arta și literatura, oameni de acum trei mii de ani, au luptat pentru liberarea Greciei alături cu cei mai eroici palicari[1] ai Agoanei[2].

...Și dacă s'o'ntâmpla,
Cu vremea, România s'ardice fruntea sa,
Pe-a Dâmboviței vale oștiri de s'ar ivi,
Ai luptelor cumplite părtași ei iar vor fi!

Alexandrescu
(Trecutul la Mănăstirea Dealului)

In secolul în care trăim, când toate se măsoară cu bulgări de aur, o pânză a lui Rafael s'a plătit mai zilele trecute 75.000 de lire st., aproape două milioane (450 de oca de aur). Apoi întreb cum ar putea să piară o națiune care a produs astfel de oameni, care a dat naștere lui Dante, lui Michel Angelo, Tasso și Petrarca? Și cine ar putea vreodată să-i tăgăduiască rațiunea și dreptul de a fi? Potcoava Ungurului și a Croatului a putut s'o calce, dar n'a putut s'o nimicească, nici s'o oprească de a se ridica.

Națiunile trăiesc și se glorifică prin oamenii ce au produs și prin lucrările lor geniale. Vai de acele popoare care nu au profeți! Fie ele cât de mari, cât de puternice; numere suflările cu sutele de milioane, cucerească lumea întreagă, ele sunt condamnate pieirii și uitării. Urmele biruitorilor se pot șterge, dar ale lui Molière, Racine, Hugo, Cuvier și Lamartine, niciodată! Cât de mari și de puternici fie un Moltke, un Bismark,

1 *paličar* — luptător grec pentru independența patriei.
2 *Agoană* — luptă (aci lupta pentru eliberarea Greciei).

gloria lor este trecătoare, pe când a lui Goethe, Humboldt ş'a lui Beethoven va rămâne eternă.

Mai an, capitala noastră era în picioare; alergau toţi în toate părţile, da om peste om. Oştirea pe jos şi călare, înşirată pe strade, cu arma la pământ şi cu steagurile în zăbranic negru, muzici la toate răspântiile; clopotele mari şi mici sunau la o sută de biserici de luau auzul, urla oraşul de vuiet şi tunul se auzea în depărtare, trăgând a jale. Corpurile constituite, toate, unul după altul, cu preşedinţii în frunte, facultăţile şi şcoalele cu profesorii lor, corporaţiile cu baniere urmau în cadenţă. Lumea alerga pe capete să vază carăle încărcate cu sute de coroane de lauri şi de flori, urmate de dricul poleit care ducea la ultima locuinţă pe un bărbat de stat, fost de zece ori ministru, acoperit de sus până jos cu cruci, stele şi cordoane.

Acu, nu demult, tot pe aceeaşi cale şi tot către acel locaş, mergea în tăcere şi nebăgat în seamă, fără steaguri, fără tobe şi fără surle, dricul modest în care erau rămăşiţele pământeşti ale poetului Alexandrescu. Tăcutul şi puţin numerosul acest cortegiu făcea contrast cu acea măreaţă şi sgomotoasă petrecere a fostului ministru. Mi-am zis că pentru marele poet era momentul când răsărea ziua din care începea a trăi şi a trăi etern în inima şi memoria Românilor.

Mulţi oameni mari şi buni
Lumii folositori
Au fost persecutaţi
In vremea ce-au trăit
Şi foarte lăudaţi
După ce au murit.

Alexandrescu
(Răspunsul Cometei din 1858)

Mi-aduc aminte din copilărie, când dascălul Vaillant, venit de curând în ţară, cam pe la anul 1831, deschisese o clasă de limba franceză într'o odăiţă în Sfântu Sava. Adunase câţiva băieţi, dintr'acei care mai aveau ceva cunoştinţe de acea limbă, căpătate pe ici, pe colea, de pe la dascălii Luigi, Coulin, Janeloni şi Vanzand. Clasa se compunea, după cât mă ajută memoria, de:

Costache C. Bălăceanu,
Nae I. Budişteanu,
Ion D. Ghica,
Grigorie Sc. Grădişteanu,
Scarlat N. Filipescu,
Costache A. Rosetti.

Vaillant ne dicta din *Grandeur et décadence des Romains* de Montesquieu; făceam versiuni în proză din *La Henriade* a lui Voltaire, şi ne da de învăţam pe dinafară satire şi epistole d'ale lui Boileau.

Noi ceşti şase ne credeam mai tari în limba franceză decât toţi băieţii din Bucureşti, ba unul din noi făcea şi versuri. Deşi îi spuneam că erau cam din topor lucrate, el tot stăruia să ne împuie urechile, citindu-ne odele şi satirele sale. Cele româneşti începeau mai totdeauna a la Paris Momuleanu, cu:

O, ce ciudă, cât mă mir
D'al cutărui (sau cutărei) haractir...

Rosetache era mai modest, ne înveselea cu spirituoasele cuplete ce adăoga pe toată ziua la cântecele de modă.

In primăvară, Vaillant mai recrutase un elev. Se ivise pe banca din fund, lângă perete, un tânăr — parcă-l văd! — înfăşurat într'un surtuc cafeniu, oa-

cheş, foarte oacheş, părul negru, sprâncenele groase, îmbinate, ochii căprii şi scânteietori; mustaţa îi mijea pe buză. Nu ştiu, mica deosebire de vârstă sau superioritatea ce credea că avem noi în limba ce venea să înveţe şi el, îl făcea să se ţie arazna. La sfârşitul clasei, noi ieşeam grămadă şi sgomotoşi, pe când el se strecura binişor şi îşi lua drumul singur spre casă. Acesta era tânărul Grigorie Alexandrescu.

Odată Vaillant, după ce ne ia d'arândul să-i recităm *Epistola lui Boileau către Molière*:

> Rare et fameux ésprit, dont la fertile veine
> Ignore en écrivant le travail et la peine...[1]

şi cei vechi ne încurcăm toţi, unul după altul, care la versul dintâi, care dela cel de al doilea, fără ca unul măcar s'o putem scoate la căpătâi — se îndreptează către noul venit, zicându-i:

— Voyons, Monsieur Grégoire, pouvez-vous me débiter cela? Allons, du courage![2]

Tânărul se roşeşte, clipeşte de două-trei ori din ochi, începe a recita şi o duce până la sfârşit, fără cea mai mică ezitaţiune, fără îngânare şi fără o singură greşală, indicând cu preciziune punctuaţiunea şi trecând peste rimă, fără a o căuta. Ceilalţi ne uitam unul la altul, exprimând mirare, admiraţiune sau gelozie. Nici-odată până atunci nu auzisem o dicţiune mai corectă şi mai plăcută; deşi citisem şi recitisem de o sută de ori acea epistolă, dar pot zice că numai atunci i-am înţeles spiritul şi eleganţa.

---

[1] *Spirit vestit şi ales, al cărui rodnic talent*
Nu ştie ce înseamnă osteneala şi chinul scrisului...

[2] Să vedem, domnule Grigore, poţi să-mi reciţi asta? Hai, curaj!

La ieşirea din clasă, m'am simţit atras către acel tânăr, m'am apropiat de dânsul şi, fiindcă mergeam tot pe o cale, ne-am luat la vorbă, pe drum. Mi-a recitat cu entuziasm scene întregi din *Andromaca* şi din *Fedra* de Racine. La întrebarea mea dacă n'a cercat să scrie româneşte, mi-a răspuns citându-mi *Adio la Târgovişte*:

Culcat p'aste ruine, sub care adâncită
E gloria străbună şi umbra de eroi...

Dintr'acea zi am fost amici şi iubirea noastră unul pentru altul nu s'a desminţit niciodată.

Eu şedeam pe podul Caliţii (strada Craiovei[1]). Alexandrescu locuia într'un beci, sub scară la mitropolie, la unchiul său, părintele Ieremia. Eram vecini şi ne vedeam în toate zilele; pregăteam lecţiile noastre împreună.

Iancu Văcărescu, venit dela moşie, dela Moţoeni, trăsese în gazdă la tată-meu, şi, intrând odată în camera mea, ne găseşte, pe Alexandrescu şi pe mine, învăţându-ne lecţia; eu, cu Boileau în mână, ascultam cum camaradul meu zicea pe dinafară *L'Art poétique*. Văcărescu, în mirare de modul cum acel tânăr recita versurile, a petrecut toată seara cu noi. Alexandrescu, care, cum ştii, avea o memorie extraordinară, i-a recitat toate poeziile ce publicase într'o broşurică în 12⁰:

Ceasornicul îndreptat,
Oda la Stema Ţării,
Primăvara Amorului, etc.

Văcărescu, încântat, l-a luat în braţe şi l-a sărutat zicându-i: „Băiete, tu o să fii un poet mare“. Alexan-

1 azi Calea Rahovei.

drescu mi-a zis de multe ori că acea seară a fost una din cele mai fericite ale vieţii sale. A face cunoştinţa lui Văcărescu fusese visul copilăriei lui.

A doua seară, adunare numeroasă în salonul tatălui meu. Intre musafiri se găseau : Văcărescu, Eufrosin Poteca, Eliad, Popa Grigorie, Fraţii Câmpineni şi alţi doi-trei, rude şi amici. Alexandrescu a recitat scene întregi din Sofocle şi Euripid, în limba elenă ; ştia pe Anacreon din scoarţă până'n scoarţă. Anacreon era poetul favorit al Văcărescului, care adesea lua versul din gura lui Alexandrescu, până ajungea la câte-o strofă care-i scăpa din memorie, de unde apoi urma iar Alexandrescu înainte, şi serata s'a încheiat, după cum se obişnuia pe atunci, în sofragerie, cu un curcan fript admirat de întreaga adunare, blagoslovit de părintele Grigorie Poenăreanu şi salutat de tânărul poet cu fabula sa, care se termina cu :

Prinţule, în loc de plată,
Aş pofti câţiva curcani.

(Vulpoiul predicator)

D'atunci vedeam pe Alexandrescu mai rar ; îl luase Eliad acasă la dânsul, în mahalaua Dudescului.

In ajunul Sfântului Ion, a venit de mi-a adus un plic mare, pecetluit, rugându-mă să-l pun, fără să ştie nimeni, în aşternutul Văcărescului sub căpătâi. Acel plic conţinea oda :

Tu care ai fost din pruncie al muzelor favorit
Şi, ca strămoşească-avere, geniul l-ai moştenit,
Cântăreţ al primăverii...

Mai târziu s'a mutat la Maiorul Câmpineanu, unde se adunau zi şi noapte Manolache Băleanu, Grigorie Cantacuzino, Iancu Ruset, Aristia, Costache Bălăcescu, ofiţerii români dintr'un regiment cu Câmpineanu, căpitanii Goleşti, Ştefan şi Nicolae, căpitanii Creţuleşti, Costache şi Scarlat, căpitanul Teologu, căpitanul Voinescu II, sublocotenentul Rusetache şi mai mulţi tineri de pe atunci, care petreceau citind istorii militare: campaniile lui Napoleon, memoriile lui Frederic cel Mare, şi scrieri de ale poeţilor în renume: Lamartine, Hugo, Béranger, etc. Alexandrescu înveselea auditorul cu câte-o elegie, o satiră sau o fabulă.

Acolo s'a format *Societatea Filarmonică,* pentru care Eliad a tradus pe *Mahomet* al lui Voltaire, Aristia pe *Saul* din Alfieri, Alexandrescu pe *Alzira,* tragedii cu care s'a inaugurat scena română. Atunci s'au tradus mai multe din comediile lui Molière, dintre care *Amfitrion* a avut un mare succes pe scenă.

Interpreţii acestor opere au fost

D-nii Andronescu
Curie
Iamandi
Mihăileanu
Caragiali
Lăscărescu

D-nele Caliopi
Raliţa Mihaileanu
Efrosina Vlasto (Efrosina Popescu).

Contactul cu tinerii ofiţeri a făcut pe Alexandrescu să dorească a deveni camaradul lor de arme. Recomandat spătarului ca bun scriitor, el a fost admis în mica noastră armată de atunci ca iunker, ataşat la

djurstvă [1]; până când, într'o zi, şeful său, dându-i să copieze o preţioasă *otnoşenie* [2], proză pe care autorul ei se aştepta s'o vază trecută la nemurire în litere gotice cu flori, s'a speriat de icoana noului iunker şi l-a trimis la graniţă, la Focşani, să studieze ştiinţa caligrafică, dându-i importanta misiune de a întreba de pasaport pe toţi câţi voiau să treacă şanţul care despărţea partea oraşului moldovenesc de cea muntenească, şi să taie la răboj oile care veneau dintr'un mal în cellalt al Milcovului. Neputându-se împăca cu această slujbă, deşi fusese înălţat la rangul de sublocotenent, Alexandrescu şi-a dat demisiunea, ca să se poată consacra cu totul literelor.

Iată cum descria poetul punctul de pază ce i se încredinţase:

Spre apus, curge o apă între două ţări hotar,
Fraţi a căror neunire au avut sfârşit amar;
Pe o margine e zimbrul, iar pe alta un vultur
Care nici nu mai visează la al Tibrului murmur,
Care, sub o nouă formă şi numirea ce-a luat,
Ca mulţi, cântecul, purtarea şi năravul şi-a schimbat.

(Epistola către D.I.A.) [3]

P'atunci eu eram la Paris şi tată-meu, care avea o mare afecţiune pentru Alexandrescu, îl luase acasă la dânsul, unde a şezut mai mulţi ani, în camera dedesubtul aceleia ce ocupai acum doi ani în otelul Brofft, peste drum de teatru. Intr'acea cameră a scris cele mai multe din meditaţii: *Fericirea, Mulţumirea,* dedicată

---

[1] *djurstvă* — poliţie.
[2] *otnoşenie* — raport.
[3] E vorba de epistola familiară adresată colonelului I. Câmpineanu (1838).

fetiței Voinescului II (acum contesa de Rochemonteaux), *Viața câmpenească,* dedicată lui Grigorie Cantacuzino, proprietarul moșiei Florești, unde a petrecut o vară, *Epistola către Voltaire* și altele. Acolo a scris *Anul 1840* :

Să stăpânim durerea care pe om supune,
Să așteptăm în pace al soartei ajutor...

A scris *Miezul nopții* :

...Frumoasa Primăvară acuma se grăbește
La caru-i să înhame pe zefirii ușori,
Pășește și în urmă-i verdeață se ivește,
Și cerul se desbracă de viforoșii nori.

Acolo a scris fabulele : *Toporul și pădurea, Cânele și cățelul, Boul și vițelul, Lupul moralist, Vulpea liberală, Lebăda și puii corbului,* etc.

Când m'am întors în țară, pe la anul 1841, am găsit pe Alexandrescu tot la *djurstvă,* în mahalaua Gorgani, unde îl lăsasem dar de astădată nu ca iunker, nu ca copist, ci ca pensionar, sub cheie și cu pază de soldat cu pușcă la ușă.

. . . .

Așa era pe atunci ; o vorbă rea la palat, o simplă bănuială... te ducea nejudecat și deadreptul la pușcărie, sau cel puțin la vreo mănăstire, fără a ți se permite să vezi altă figură amică decât a păzitorului. Știi, că, voind să văd pe Alexandrescu la spătărie, unde era închis, mi-a trebuit să alerg o săptămână, să mă căciulesc pe la toate autoritățile civile și militare, dela dorobanț până la vornicul cel mare, până să dobândesc o scrisoare cu trei iscălituri, în puterea căreia un ofițer

mi-a deschis uşa odăii prizonierului. Tânărul ofiţer care m'a întovărăşit simpatiza, sunt sigur, mai mult cu prizonierii, precum îi numea cu emfază, decât cu acei care îi dedese în pază. Când am ieşit din camera lui Alexandrescu, nu mai era nimeni prin curte; se întunecase şi plecase toţi amploiaţii; tânărul ofiţer mi-a propus să mă ducă să văz şi pe Nicu Bălcescu, căci şi iunkerul Bălcescu era închis acolo de mai multe luni, pentrucă spusese unor sergenţi din regimentul său că Mircea, Mihai şi Ştefan fusese nişte domni viteji; în anul de graţie 1841 nu era iertat a răspândi asemenea vorbe. Tot atunci colonelul Câmpineanu, închis vreo doi ani la Mărgineni, fusese transferat în închisoarea dela Plumbuita; Manolache Băleanu era surghiunit la Bolintin; Marin Serghiescu (Naţionalu) la ocna de sare la Telega, iar Bolliac, mai norocit, respira aer curat de munte, surghiunit la schitul Poiana Mărului, unde un cucernic călugăr rus îi citea, în toate diminețile, molifele Sfântului Vasile.

Poliţia, după ce şi-a satisfăcut pe deplin curiozitatea, citind trei luni, zi şi noapte, toate hârtiile şi cărticelele lui Alexandrescu, a declarat tată-meu, dându-i cheia odăii, că nu mai pune peceţi pe uşă şi că avea ordin să libereze pe prizonier.

A doua zi m'am dus de l-am luat dela închisoare să-l aduc acasă, dar a stăruit să se mute la otelul Conduri, unde a închiriat o odaie. Insă, după vreo trei sau patru luni, plecând eu la Iaşi, s'a mutat iar la tată-meu, unde a şezut până la 1844.

Când m'am dus de l-am văzut la închisoare, avea un vraf de hârtii pe masă, pline de ştersături şi de cruci în toate părţile. Când scria, avea mania de se

citea şi tot ştergea şi îndrepta ; dobândise patima asta, citind adesea versul lui Boileau :

Si j'écris quatre mots, j'en effacerai trois. [1]

Acel vraf de hârtii era traducţiunea *Meropei,* cu care se ocupase în închisoare, ca să-i treacă de urît. Ce s'a fi făcut acea traducere ?

In vara anului 1842, profitând de vacanţele Academiei din Iaşi, venisem în Bucureşti. Unul din concesionarii ocnelor de sare, răposatul Oteteleşanu, care pe atunci îmi era cam rudă, ne invită, pe Alexandrescu şi pe mine, să-l întovărăşim la Baia de Aramă. Se propunea Companiei să cumpere acea moşie, pentru exploatarea metalului ; ocaziunea era favorabilă ; puteam, fără mare cheltuială, să ne satisfacem o dorinţă veche ce aveam de a vizita mănăstirile de peste Olt. Intr'acea călătorie am mers din mănăstire în mănăstire şi din schit în schit, dela Cozia până la Tismana ; ne-am coborît la Turnu Severin ş'apoi ne-am întors, urmând obârşia munţilor, din stână în stână, călătorind când pe jos, când călare, din gura Bahnei în Dunăre până în Valea Oltului, la Turnu Roşu. Alexandrescu a descris o parte din acea călătorie într'un memorial [2]. In pelerinagiul la Cozia a scris *Umbra lui Mircea :*

Mircea, îmi răspunde dealul, Mircea, Oltul repetează,
Acest sunet, acest nume, valurile îl primesc,
Unul altuia îl spune, Dunărea se'nştiinţează
Ş'ale ei spumate unde către mare îl pornesc.

. . . .

---

[1] *Dacă scriu patru cuvinte, voi şterge trei.*
[2] *Memorial de călătorie,* 1842.

Lumea e în aşteptare... turnurile cele nalte,
Ca fantome de mari secoli pe eroii lor jălesc
Ş'ale valurilor mândre generaţii spumegate
Zidul vechi al mănăstirii în cadenţă îl izbesc.

(Umbra lui Mircea la Cozia).

La Tismana a scris *Răsăritul lunii.*

La Drăgăşani, *Mormintele* şi mai multe alte poezii pline de cugetări măreţe ca aspiraţiunile sufletului său şi de tablouri descriptive, vesele şi înflorite ca frumoasele locuri ce vizita şi ca sburdările inimii sale.

Lăudată fie memoria marelui poet, a cărui pană a ştiut să învieze umbrele glorioase ale eroicului nostru trecut şi a împodobit vechile tradiţiuni legendare ale istoriei naţionale, îmbrăcându-le în strălucitele colori ale bogatei sale imaginaţiuni.

La anul 1842, Alexandrescu a fost numit impiegat la postelnicie, la masa jălbilor. Serviciul cu care-l însărcinase şeful său era de a citi toate petiţiunile adresate domnului, de a face pentru fiecare câte un extract şi de a le adresa autorităţilor respective, cu apostila domnească. Vodă Bibescu, mulţumit de modul cum îşi îndeplineşte datoria, a voit să-l aibă lângă dânsul, îl luă la Breaza, unde petrecea lunile de vară.

Deşi în mare favoare la curtea lui vodă Bibescu, dar nici intriga, nici linguşirea nu s'a putut apropia vreodată de dânsul. Vorbea tare, fără a-şi ascunde gândurile şi credinţele.

Odată, aflându-mă cu unchiu-meu la Câmpina, m'am dus să-l văz la Breaza. Doamna Bibescu, aflând că eram în odaie la Alexandrescu, a trimis de m'a poftit la masă. Prânzul a fost vesel ; Alexandrescu, bine dis-

pus, a povestit o mulțime de istorioare țărănești în care vestitul Carcalechi, ziaristul curții, juca rolul principal. Doamna, care-l asculta cu plăcere și râdea mult la acele povestiri, îi zice:

— Să vii să mănânci în toate zilele la noi. Apoi, întorcându-se către vodă, cu un ton poruncitor: Numește-l poet al curții.

Alexandrescu, fără să aștepte care era să fie hotărîrea domnească, răspunde:

— Să mănânc, foarte bine, merge, dar să fiu poet de poruncеală, văd că măria ta n'ai citit o satiră ce am făcut acum vreo câțiva ani unui poet de curte, de atunci, pe care-l povățuiam cu versurile:

Ia-ți nădragii de atlas,
De-ți fă steagul la Parnas!

Apoi ce fac eu cu acele versuri, când voi îmbrăca nădragii de atlas?

Mai târziu a fost numit director la Departamentul Credinței, pe când moșiile mănăstirilor închinate și neînchinate se arendau cum da Domnul, post important și ambiționat de toți acei care căuta să facă averi mari. El, care l-a ocupat atâți ani, a ieșit de acolo sărac precum intrase.

In anul 1853 se auzea de război. Alexandrescu ca și Nicu Bălcescu au avut totdeauna credința că România numai prin arme se putea ridica la rangul ce i se cuvine. Era vorba ca o armată auxiliară franceză să vie să ocupe valea Dunării de jos, iar flota engleză să cuprindă Marea Neagră; se suna și de venirea lui Magheru cu proscrișii români, și tinerimea începuse a

bate din pinteni. Atunci Alexandrescu a scris *Cântecul soldatului* :

Pe câmpul României,
Trompeta când răsună,
La glasul datoriei
Oştirea se adună...

...Dece n'a voit soarta să poată vedea şi el pe Români urcând ca vijălie, printre gloanţe şi mitralie, dealul Griviţei, înfigând în creştet gloriosul lor steag, şi pe viteazul şi fiorosul Osman-Paşa închinând sabia lui unui tânăr colonel român.

La 1859, după sosirea lui Vodă Cuza în scaunul domnesc al Principatelor-Unite, Alexandrescu a ocupat postul de ministru interimar la Culte. Modestia care-l caracteriza nu i-a permis să primească a fi numit la acel interim ca titular. Mai în urmă, la 1860, a fost trimis la Focşani ca membru la Comisia Centrală [1]. Acolo a fost lovit de o boală nemilostivă care l-a ţinut, aproape un sfert de secol, mort între cei vii.

De copil, Alexandrescu cunoştea poeţii greci vechi şi moderni ; la vârsta de şaptesprezece ani, citise pe toţi clasicii francezi şi ştia pe dinafară tot ce era măreţ şi frumos în literatură.

Cine era şi de unde venise acel băiat în şcoala lui Vaillant şi unde studiase el pân'atunci, în ce şcoală şi cu care dascăl ? Studiase acolo unde au studiat oamenii de felul lui, oamenii de geniu : la şcoala inimii şi a spiritului, sub direcţiunea dorinţei şi a plăcerii de a şti şi de a admira. Ştiu numai că în podul casei, la mi-

---

[1] Comisia Centrală dela Focşani fusese instituită prin Convenţia dela Paris (1858), cu misiunea de a se ocupa de legiuirile comune muntene şi moldovene.

tropolie, stau aruncate vreo mie de volume, claie peste grămadă, neclasate, necatalogate. Acolo se închidea Alexandrescu de citea. Multe ore plăcute am petrecut noi împreună, în mijlocul acelor in-folio, citind când *Vieţile Oamenilor Iluştri* de Plutarch, când vieţile sfinţilor în *Cazanie,* când pe Tucidid sau Xenofon !

Alexandrescu era născut în Târgovişte, în patria Văcăreştilor, a lui Eliad şi a lui Cârlova. Zâna care a prezidat la naşterea lui l-a înzestrat cu îmbelşugare cu o mare memorie şi cu darul armoniei. Poeziile lui se deosebesc prin mari calităţi de stil, de cugetare şi de simţire, care îl pun între fruntaşii poeziei române.

Meditaţiile au un sbor înalt, care le ridică alături cu acele ale lui Lamartine.

Satirele lui sunt înarmate cu împunsături de felul lui Boileau.

Fabulele, care formează o parte însemnată şi originală din scrierile lui Alexandrescu, multe, precum *Lebăda şi puii corbului, Pădurea şi toporul, Vulpea liberală* şi altele, le-ar fi subsemnat însuşi La Fontaine.

A zice de dânsul că a fost poet, şi poet de un talent superior, nu este destul. El a fost un suflet mare şi nobil, o inimă curată şi generoasă, vesel şi glumeţ; îi plăcea societatea aleasă ; şi, dacă câteodată căuta singurătatea, era mai mult ca o alinare la amărăciunile vieţii, deaceea şi scrierile lui dintr'acele momente respiră o stare de întristare melancolică a sufletului său.

Era de şcoala aceea care consideră darul poeziei ca un depozit sacru, pe care omul înzestrat de sus este dator să-l păstreze curat, neatins de patimile şi slăbiciunile omeneşti, aşa că el privea de sus, în linişte senină, splendoarea adevărului şi frumosului, care luminează binele şi loveşte viciul şi nemernicia ; în mândria şi majestoasa sa indignaţiune, condeiul său stigmatiza

înjosirea, cinismul şi lipsa de probitate, precum o vedem în unele din poeziile sale.

Viaţa lui a fost o viaţă de luptă şi de martir ; a luptat pe faţă, cu curaj, la lumina mare, pentru libertate contra despotismului, pentru dreptate în contra abuzului şi năpăstuirii, păstrând totdeauna căldura şi devotamentul tinereţii. A luptat fără altă ambiţiune decât aceea de a fi folositor ţării sale. Condeiul său original şi plin de spirit şi de graţie nu s'a inspirat decât de pulsaţiunile mari şi patriotice ale sufletului său.

Generaţia veche a admirat cu iubire scrierile lui Alexandrescu. Le-a avut ca un catehism de virtute şi de patriotism şi mulţi poate că au păşit pe calea cea dreaptă, de teamă să nu-şi recunoască abaterile în vreo satiră sau vreo fabulă d'ale lui Alexandrescu. Tinerilor români ai generaţiunii care se ridică le zic : Fiţi patrioţi şi modeşti ca Alexandrescu, şi când voiţi să ştiţi cum se glorifică faptele cele mari, citiţi *Odele* şi *Elegiile* lui ; când voiţi să ştiţi cum se râde de ambiţioşii de rând şi cum se biciueşte viciul, citiţi *Satirele* şi *Fabulele* lui Alexandrescu. Dotat cu un talent mare, el şi-a iubit ţara, s'a respectat pe sine şi a lăsat în memoria noastră operele spiritului şi ale inimii sale.

ION GHICA

Londra, 25 Octombrie 1886

Iubite amice,

Iată câteva aduceri aminte din tinereţe, în care vei găsi multe despre viaţa unora din oamenii generaţiunii noastre cu care în tinereţe te-ai găsit în contact şi pe aceeaşi cale, oameni ageri, a căror viaţă, deşi scurtă de ani, dar a fost bogată în fapte; căci au ştiut a suplini timpului printr'o activitate şi un devotament fără preget, aşa că au putut lăsa nu numai regrete în sufletele acelor care au avut nenorocirea de a-i cunoaşte de aproape şi a le aprecia calităţile inimii şi ale inteligenţei, dar au lăsat urme neşterse în literatura şi istoria ţării noastre.

Armează-ţi dar răbdarea şi aşteaptă-te la o serie lungă de epistole.

Odată, ieşind dela şcoală, apucasem drumul spre casă, luând prin scurta ulicioară care începea în poarta colegiului Sfântu Sava[1] între curtea Petrescului şi casa cu pridvor a egumenului grec al mănăstirii, şi se sfârşea în unghiul bulevardului şi a stradei Academiei, unde era, de o parte, la dreapta, casa Dobrotineanului şi, la stânga, casa Spahiului. Poarta şcoalei

[1] Şcoala se afla în chiliile mânăstirii situate în piaţa Universităţii de astăzi, acolo unde se ridică statuile lui Gh. Lazăr Eliade Rădulescu, Mihai Viteazul.

era la câţiva paşi de uşa bisericii, cam la locul unde s'a ridicat statua lui Lazăr. Acolo se aşezau pe vine, în şir, unul lângă altul, merari, simigii şi bragagii cu tablalele şi panerele lor.

Un găligan de şcolar, cât un bivol de mare, tăbărîse pe un băiat slab şi pirpiriu, îl trântise la pământ şi-i căra la pumni, căutând să-i ia din mână o bucată de halviţă.

Goliatul, căruia toţi îi ziceam Sotea, pentrucă era de o putere de care numai vărul meu Mavru [1] îi venea de hac, îşi petrecea timpul mai mult la poarta şcoalei, între plăcintari şi salepcii [2], decât în clasă. Indată ce cumpăra cineva un covrig sau un măr, el se repezea ca un erete şi i-l smulgea din mână. Graţie puternicilor săi pumni, răspândise o aşa groază printre băieţi, încât mulţi îi plăteau tribut în natură, sau în parale, ca să nu-i bată, sau să-i protege în contra altor camarazi.

Da astădată însă, găsise împotrivire. Băiatul, deşi trântit la pământ, dar nu lăsa să-i scape halviţa; o apăra din mâni şi din picioare, cu dinţii şi cu unghiile.

Fie din indignaţiune, fie că puteam compta pe camarazii care veneau în urmă, mi-am luat inima în dinţi şi m'am aruncat în ajutorul celui slab şi asuprit.

Cea dintâi grijă a băiatului, când s'a ridicat dela pământ, a fost să-şi adune după jos foile caietului său, sdrenţuite şi risipite în luptă, operaţie lungă şi migăloasă, la care i-am dat şi eu mână de ajutor.

---

[1] Comitele Dimitrie Mavru, general de divizie în armata rusească, fiu al generalului Nicolae Mavru şi al Profirei Moret de Blaremberg, născută Ghica. (I. G.)

[2] *salepciu* — vânzător de salep, băutură orientală.

A doua zi, când m'am dus la şcoală, l-am găsit în uşa clasei a IV-a de umanioare; cum m'a văzut, şi-a scos şapca, arătându-mi cu mulţumire caietul, zicându-mi:

— Uite cum l-am dres de bine; noroc, zău, cu dumneata, că mi se pierdea, păcat! o grămadă de muncă.

Foile rupte erau lipite şi cârpite fiecare la locul lor, cu o minuţioasă îngrijire. Dar ce m'a mirat mai mult a fost să văd pe unele pagine scris cu litere majuscule fraze ca acestea:

Petru Maior spune...

Fotino zice...

Din Constantin Căpitanul

După Logof. Radu Greceanu

Aceasta m'a mirat cu atât mai mult, că pe atunci nu se pomenea în şcoalele noastre de istorie naţională. D'abia de câteva luni Florian Aaron începuse un curs elementar de istorie generală, în care vorbea despre Asirieni şi Egipteni; nu ajunsese nici la Greci, nici la Romani.

La întoarcerea mea din Paris, la anul 1841, ducându-mă să văz pe poetul Alexandrescu la djurstvă în Gorgani, unde se afla închis într'o cameră în fundul curţii, lângă gârlă, după ce am stat acolo până înnoptase, când am ieşit, ofiţerul de pază, după ce închide uşa bine şi bagă cheia în buzunar, îmi zice:

— Vrei să te duc şi la Nicu Bălcescu? nu ne vede nimeni, c'au plecat toţi dela cancelarie; numai să nu mă spui cuiva, că dau de belea.

In camera în care am intrat, un tânăr, căruia d'abia îi mija mustaţa pe buze, şedea pe marginea unui pătucean de scânduri fără alt aşternut decât o manta soldăţească, ghemuită căpătâi şi o lumânare de seu într'un sfeşnic de pământ, care lumina un ceaslov,

singura carte ce-i fusese permisă. Acel arestant era băiatul pe care cu câţiva ani îndărăt îl scosesem din mânile fiorosului Sotea [1].

La liberarea lui din închisoare şi din armată, el a devenit unul din tinerii cu care mă vedeam mai des, a devenit un bun şi preţios amic, cu care m'am înţeles totdeauna la vorbă şi la gânduri ; eram împreună ziua şi noaptea.

Fiu mijlociu al serdăresei Zinca Petreasca Bălcescu, cocoană văduvă, foarte stimată şi cunoscută în toată ţara pentru minunata doftorie cu care tămăduia de albeaţă la ochi, Nicu Bălcescu, tânăr de o complexiune [2] delicată, o fizionomie blândă şi simpatică, intrat foarte de timpuriu în serviciul militar ca iunker, era arestat şi dat în judecata unui consiliu de război, ca culpabil de înaltă trădare.

Se dovedise că mersese de mai multe ori în casă la Mitică Filipescu, că făcuse cunoştinţă cu dascălul francez Vaillant şi că era amic cu căpitanul Deivos ; ceva încă şi mai mult : se ştia că la cazarmă aduna pe lângă dânsul, în orele de recreaţie, mai mulţi sergenţi şi soldaţi, cărora le povestea despre vitejiile Românilor în luptele cu Turcii, cu Tătarii, cu Ungurii şi cu Lehii, de pe vremile lui Mircea, lui Mihai şi lui Ştefan ; ba chiar îi învăţa să scrie şi să citească.

Nicu Bălcescu avea o mare dorinţă d'a învăţa ; dotat cu înlesnire şi aplicaţiune la studii, inteligent, ardent şi entuziast, predilecţiunea lui era cu deosebire pentru studiile istorice şi mai ales pentru partea mi-

---

1 Pe acel Sotea, un Petresc, nu ştiu din Bucureşti sau de aiurea, l-am găsit, câţiva ani mai în urmă, ofiţer la graniţa dintre Muntenia şi Moldova, la punctul Vădeni, la Siret ; de atunci nu i-am mai auzit de ştire. (I. G.)

2 *complexiune* — constituţie fizică.

litară a istoriei. Din copilărie citise cu atenţiune *Vieţile Oamenilor* a lui Plutarch, Anabasul lui Xenofon, *Războiul Peloponesian* al lui Tucidid ; citise şi recitise pe Tacit, *Comentariile* lui Cesar, *Campaniile* lui Napoleon şi ale lui Frederic cel Mare şi studia cu dinadinsul pe Gibbon şi scrierile generalului Jomigny asupra strategiei. Avea credinţa că România nu se va putea rădica decât prin arme şi că Românii trebuia cu orice preţ să se arate pe un câmp de bătaie, să dea dovezi de vitejie, să se afirme ca naţiune ; idee pe care o vedem dominând d'alungul în toate scrierile sale.

La etatea de douăzeci de ani, citise tot ce putuse găsi pe ici, pe colea, despre istoria noastră naţională ; petrecea zile întregi cufundat în studiul documentelor adunate de repausatul căpitan Cornescu Olteniceanu, colecţiune preţioasă, care, mai târziu, a trecut în posesiunea părintelui episcop de Buzău, Dionisie.

Nicu Bălcescu era de o modestie rară ; anevoie îl făceai să-ţi citească câte ceva din cele ce scria.

Intr'o seară, ne aflam mai mulţi amici adunaţi la maiorul Voinescu al II-lea ; acolo, după ce ne-am luptat şi ne-am trântit, după cum ne era obiceiul (căci Bălcescu, deşi cel mai slab dintre noi toţi, dar căuta trânteală cu lumânarea), când ne-am potolit, l-am pus cu d'asila de ne-a citit opera sa : *Puterea armată la Români.* Manuscriptul acela l-am luat eu de l-am dus lui Kogălniceanu, la Iaşi, unde s'a tipărit în *Foaia ştiinţifică şi literară,* ce publicam împreună cu Alecsandri, Negruzzi şi Kogălniceanu, revistă hebdomadară, fără nume, căci marele cenzor al Moldovei, Procopie Florescu, găsise că titlul *Propăşirea,* cu care o boteza-

sem, era un cuvânt revoluţionar şi îl ştersese din capul foaiei.

Acea scriere a lui Bălcescu a fost foarte apreciată de cititorii dup'atunci şi a avut chiar onorurile unei ediţiuni separate, tipărită tot în tipografia lui Kogălniceanu.

Mai târziu, pe la anii 1844, 1845 şi 1846, el a publicat mai multe lucrări istorice în revista intitulată *Magazinul Istoric* [1], ce redacta în colaborare cu eruditul profesor Treboniu Laurianu. Intr'acea colecţiune se găseşte scrierea asupra familiei Cantacuzineştilor, după documente ce-i încredinţase generalul Rudolf Cantacuzino din Rusia.

Nicu Bălcescu scria lesne, stilul său era limpede, strâns, nervos şi elegant, precum îl vedem în *Istoria lui Mihai Viteazul* [2] şi în *Istoria muncitorilor plugari din România,* [3] adeseori înflorit şi poetic, precum îl găsim în traducerea făcută de el a *Cântării României.*

Domnul Vasile Alecsandri atribue unui tânăr plin de talent conceperea şi compunerea în limba franceză a acelui cap d'operă, Alecu Rusu, răpit şi el, ca şi Bălcescu, de timpuriu, familiei şi patriei sale.

Iată ce ştiu eu despre acea scriere epică din care, încă pe la anul 1847, Bălcescu îmi citise mai multe fragmente şi pe care, mai târziu, ne-a citit-o întreagă, în cabinetul generalului Mavru, unde se afla şi Laurianu şi Bolliac, susţinând că găsise acel manuscript

---

[1] *Magazinul istoric pentru Dacia.*

[2] *Românii sub Mihai Voievod Viteazul.*

[3] *Despre starea soţială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri* (a apărut în *Magazinul istoric pentru Dacia,* tom. II, 1846).

la un călugăr. Iată cu ce ocaziune ne-a făcut el acea citire :

Generalul Mavru, filolog şi numismat de frunte, era de mai mulţi ani în relaţiune cu Laurianu şi cu Bolliac, cu unul pentru studiul de medalii antice şi schimburi de dublete, cu celalalt pentru citirea şi transcripţiunea de inscripţiuni lapidare. Mavru poseda o colecţiune de antichităţi importante, adunate, cele mai multe, după malurile stâng şi drept al Dunării, colecţiune pe care, încă în viaţă fiind, a făcut-o donaţiune Muzeului nostru naţional.

Pentru studiul arheologic, generalul Mavru avea consacrată o zi pe săptămână, marţea, dacă nu mă înşel, zi în care se închidea în cabinetul său cu Laurianu şi cu Bolliac şi nu primea pe nimeni. Acei doi colaboratori rămâneau la masă ; se prânzea p'atunci pe la 3 oare după amiazi, şi lucrau şi după prânz, până seara.

Cu ocazia căsătoriei mele, generalul Mavru a făcut cunoştinţă cu Nicu Bălcescu, care, la 1847, a început a lua şi el parte la acele şedinţe de studii istorice.

Intr'una dintr'acele marţi, la care asistam şi eu câteodată, făcând eu elogiul manuscriptului aflat de Bălcescu la călugăr, după o mare stăruinţă a noastră a tuturor, Bălcescu a trebuit să se ducă acasă, să-şi aducă caietul, să ni-l citească. Era scris de mâna lui, cu multe ştersături şi îndreptări. Citirea a fost ascultată cu admiraţiune, iar, după ce am terminat cu laudele şi cu critica, generalul Mavru se uită la Bălcescu râzând şi, bătându-l pe umăr, îi zice :

— Mon cher ! si non è vero è ben trovato ; c'est une

oeuvre de plus haut mérite et fait beaucoup d'honneur a l'auteur ici present [1].

Mavru a urmat cu sistemul de studii arheologice până în ultimele zile ale vieţii sale; numai că colaboratorii nu mai erau aceiaşi. In anii din urmă, lucra cu Dumitru Berendei, cu Dumitru Sturdza, cu Mişu Şuţu şi Alexandru Odobescu.

Noi toţi câţi am auzit atunci citirea *Cântării României,* deşi admiteam că Bălcescu poate găsise la vreun călugăr ceva scris în felul biblic, dar credeam că scrierea, aşa cum ne-o citise, fusese prelucrată de pana şi de imaginaţiunea sa.

El, în anul 1845 sau 1846, a făcut o călătorie de cercetări istorice pe marginea Dunării dela Celei până la Turnu Severin şi a vizitat mănăstirile de peste Olt în tovărăşie cu Laurianu şi cu Bolliac, călătorie în care s'au descoperit mai multe inscripţiuni care au fost transcrise, completate şi publicate de Laurianu în *Magazinul Istoric,* lucrare pe care Bolliac voise să şi-o apropieze şi pentru care au fost mai multe contestaţii între Bolliac şi Laurianu. Intr'acea călătorie pretindea Bălcescu că ar fi găsit la un călugăr manuscriptul *Cântării României;* dar limba în care este scris acel poem şi aspiraţiunile autorului poartă într'însul dovada netăgăduită că trebue să fi fost scris cam printre anii 1838 şi 1846. Tot cam pe la anul 1846, Nicu Bălcescu a mai făcut şi o altă călătorie, în Moldova, cu Costăchiţă N. Filipescu, unde s'a găsit în strânsă legătură cu Alecu Rusu, şi nu este de mirat că aceşti doi tineri să-şi fi exersat în

[1] Dragul meu! Chiar dacă nu e adevărat e nimerit; e o operă de cea mai mare valoare şi face multă cinste autorului aci de faţă.

comun pana şi imaginaţiunea lor, unul în limba română, celălalt în limba franceză.

Oricum o fi şi oricine o fi fost autorul, călugăr sau mirean, din veacuri trecute sau din timpul nostru, uşoară să-i fie ţărâna, căci cu frumoasă şi mândră floare a înzestrat literatura română!

In tinereţea mea, eu obişnuiam a mă culca târziu, de multe ori după ce se făcea ziua; adesea îmi făceam somnul pe scaun, rezemat de masă, fără a mă atinge cu săptămânile de pat. Când eram student la Paris, vara, după ce-mi pregăteam lecţiile pentru a doua zi, apoi, pe la miezul nopţii, porneam pe jos d'acasă, de lângă poarta Luxemburgului, despre Şcoala de Mine şi mă duceam până la Tortoni, pe Boulevard des Italiens, unde luam o îngheţată şi mă întorceam pe când se îngâna ziua cu noaptea.

Intr'o vreme, găsisem un tovarăş cu care mă potriveam la felul acesta de trai, pe Grigorie Romalo, tânăr de spirit şi de inimă, devenit victima devotamentului său pentru ţară. Grigorie Romalo, exilat la Brusa la 1848, a murit la Constantinopol, la Pera, în primăvara anului 1849, în spitalul Surorilor de Caritate Lazariste, în urma hemoptiziei ce i se pricinuise de loviturile de paturi de puşcă în piept, la afacerea din Iaşi dela Martie 1848[1]. L-am dus de l-am înmormântat la cimitirul dela Balucli. — Alecsandri a scris atuncea o poezie asupra morţii lui.

Cu Grigorie Romalo, când eram la Paris, duceam uneori, pe lună, plimbările noastre nocturne până la Neuilly şi la Boulogne, lângă Saint-Cloud.

In Bucureşti, obişnuisem şi pe Nicu Bălcescu la acel

[1] Adunarea revoluţionarilor moldoveni la hotelul *Petersburg* din Iaşi.

fel de viaţă, aşa că, după ce petreceam serile cu mai mulţi amici, apoi, pe la orele unsprezece sau douăsprezece, noi doi, Bălcescu şi eu, porneam pe jos d'acasă dela mine, de peste drum de hanu lui Filaret (astăzi Piaţa Teatrului), şi ne duceam dincolo de Malmaison, la grădină la Câmpineanu (fostă grădina lui Scufà), unde găseam companie bună şi petreceam oare plăcute până pe la patru şi pe la cinci după miezul nopţii; ne întorceam acasă în ziua mare. Pe drum aveam mai totdeauna câte-o sfadă, două, cu cânii mahalalelor. Era mai ales două staţiuni anevoie de trecut cu pace: una la cotu gârlei de lângă grădina lui Mimi şi alta pe maidanul de dinaintea bisericii Popa Tatu, unde stau nişte dulăi cât viţeii de mari, culcaţi covrig, risipiţi pe drum deacurmezişul, şi cum ne simţeau, se sculau cu toţii într'o lătrătură şi săreau la noi.

Intr'o noapte, prin culesul viilor, pe la 1843, pe când lumina lunii începea a se contopi în razele dimineţii şi ajunsesem în dreptul caselor lui Simeon Marcovici, după un mic sfat între noi doi, în respântii, în loc s'o luăm la deal, pe la Oteteleşeanu, să ieşim la mine acasă, ne-am hotărît să urmăm pe strada Brezoianu, să ieşim la Mihai-Vodă şi d'acolo s'o apucăm spre Filaret, să ne ducem să dejunăm cu câte-o pereche de cârnaţi-trandafiri şi un pahar de must. Ne apropiasem de biserica Sfinţii Apostoli, când întâlnim în cale pe căpitanul Tell, mergând spre cazarma dela Mihai-Vodă; şi ne luăm câteştrei pe drum înainte, pe sub mitropolie, la viile din deal. Cu cât ne suiam pe coastă, cu atât vorbirea noastră devenea mai aprinsă. Subiectul discuţiunii era acel de toate zilele şi de toate serile. Ne imputam unul altuia lipsa de patriotism şi de energie; ne făceam răspunzători de starea nenorocită şi umilită a ţării, aşa

că la întoarcerea noastră în vale, la fântână, jurasem să ne consacrăm patriei cu trupul şi cu sufletul, ne legasem fraţi de cruce şi, ca fiecare din noi trei să se supuie, cu pericolul vieţii şi al averii, la hotărîrile celorlalţi doi ; chiar în ziua aceea ne-am adunat de am alcătuit statutele şi regulamentele *Frăţiei.*

Iniţiaţii erau formaţi în grupuri de câte zece, fiecare frate cunoscând numai pe şeful său imediat : diacon, preot sau arhiereu [1], acel care catihisise, îl iniţiase, dela care şi prin care primea ordine şi instrucţiuni şi căruia datorea ascultare şi supunere cu pericolul vieţii şi al averii, păstrând secretul cel mai absolut. Deviza era : *Dreptate, Frăţie.*

Statutele, scrise în cifre cu cheie, erau păstrate la mine, în bibliotecă, în scoarţele *Algebrei* lui Bourdon. La Mai 1848, când m'am decis să mă duc la Constantinopol, am dat acel volum în păstrarea Bălcescului, dar el peste două zile mi l-a adus înapoi, zicând că se temea de vreo percheziţiune sau d'o arestare şi că-l credea mai în siguranţă la mine. La plecarea mea din Bucureşti, am pus acea carte, împreună cu alte cărţi şi cu notele şi caietele mele din şcoală, într'o ladă pe care am lăsat-o în beciul de sub scară, în casa generalului Mavru dela Jicniţa, unde locuiam — astăzi legaţiunea Italiei, casă care a ars la 1856, când devenise spital militar, în timpul ocupaţiunii austriace. Acolo, împreună cu casa, s'au mistuit în cenuşă cărţile, hârtiile, tablourile, mobilele şi cu toate obiectele ce posedam.

. . . .

Nicu Bălcescu, unul din cei trei şefi ai societăţii *Frăţia,* a fost apostolul şi iniţiatorul cel mai ager şi

[1] Termeni folosiţi cu scop conspirativ.

mai zelos. Maiorul Voinescu al II-lea, Bolliac, Bolintineanu, Deïvos, Golescu (Alecu Negru), Marin Serghiescu Naționalu, Filipescu și mulți civili și militari, făceau parte dintr'acea asociațiune. Nu știu dacă dintre ofițeri mai este astăzi în viață altul decât căpitanul Christofi.

Mai tot într'acelaș timp s'a format în București *Societatea Literară,* al căreia scop nu avea nimic ascuns, ci era pur și simplu încurajarea și desvoltarea literaturii naționale. Președintele ei a fost în tot timpul poetul Iancu Văcărescu, având de secretari pe maiorul Voinescu al II-lea și pe Nicu Bălcescu. Mai mulți Români din Moldova, Vasile Alecsandri, Kogălniceanu, Negruzzi și alții făceau parte și, când unul dintr'acești bărbați veneau la București, era pentru noi toți o adevărată sărbătoare. Ne adunam odată pe săptămână, lunea seara îmi pare, de cele mai multe ori la Văcărescu, în strada Poetului, sub mitropolie, sau la avocatul Ștefan Ferechidi, în strada Dionisie. Nicu Bălcescu, prin activitatea sa, a făcut multe servicii *Societății Literare.* Din contribuțiunile membrilor ei s'au publicat multe opere literare, precum scrierile lui Iancu Văcărescu, *Călătoria lui Guliver,* ilustrată de Granville, tradusă de I. Negulici, și multe alte cărți.

Pe la anul 1846, Bălcescu, procurându-și mijloace bănești din familie, a pornit în streinătate, unde a petrecut aproape doi ani, citind și notând tot ce a putut găsi în biblioteci și în arhive despre viața și vitejiile lui Mihai-Vodă, eroul căruia plănuise să-i scrie istoria. Intr'acea călătorie a găsit în colecțiunea de portrete din Biblioteca Națională din Paris portretul eroului român, scos și săpat de vestitul pictor Sadler, contimporanul lui Mihai, care l-a cunoscut la Praga.

Tot într'acea colecţiune a găsit şi portretele domnitorilor Gheorghe şi Grigorie Ghica.

La 1846, pe când mă găseam şi eu la Paris, s'a mai înfiinţat şi o altă societate: *Societatea Studenţilor* Români, cu scop d'a ajuta şi a încuraja la studii pe tinerii fără mijloace băneşti. Erau membri acelei societăţi mai toţi Românii aflători atunci la Paris: C. A. Rosetti, Kogălniceanu, Nicu Bălcescu, fraţii Brătieni (Dumitru şi Iancu), Iancu Bălăceanu, Al. Catargiu şi frate-său Calimac, Grigorie Romalo, Scarlat Vârnav (mai în urmă devenit Popa Vârnav), Nicu Ruset, Bălănescu, Ion Ghica şi mai mulţi alţii. Societatea aceasta era pusă sub patronajul poetului Alfons de Lamartine şi avea un comitet compus de Ion Ghica, preşedinte, C. A. Rosetti, secretar, şi Scarlat Vârnav, casier.

Pe la finele anului 1846, un vânt de libertate sufla peste toată Europa. In Berlin se vorbea de Constituţie, la Viena de libertate şi la Pesta de sancţiunea pragmatică; Genova devenise focarul de unde se răspândea ideea de unitate în toată peninsula Apenină. Toscana, Siciliile, Lombardia, Veneţia şi toate micile state de o parte şi de alta a Apeninilor aveau speranţele ţintite asupra cavalerescului rege Carol Albert şi comptau pe concursul armatei piemonteze. Strigătul de libertate şi de naţionalitate se ridica din toate unghiurile lumii civilizate. Deodată cu apariţiunea scrierilor lui Gioberti, Filip al Franţei trimisese la Roma, ca ambasador al său, pe refugiatul napolitan, pe învăţatul Rossi, naturalist francez şi devenit Pair de France. Cardinalul Mastai Ferreti, episcopul de Imola, urmase bătrânului Grigorie XVI pe tronul pontifical; şi biserica catolică, de sus după Sfântul Scaun, propovăduia

toleranța; într'aceeași vreme, în Franța, agitațiunea creștea, ideile democratice și chiar republicane câștigau din zi în zi aderenți și partizani. La cursurile lui Michelet, lui Quinet și lui Mickiewicz, se îmbulzeau studenții cu miile, unul peste altul; fiecare lecție se termina cu un tunet de aplauze și cu strigătul de *Vive la République*. Oameni politici din cei mai ispitiți și oratori elocinți ai Camerei luau parte la banchetele naționale și cereau, împreună cu radicalii și cu republicanii, reforma legii electorale.

Românii, de o parte și de alta a Carpaților, nu puteau ei să rămâie simpli spectatori la cele ce se petreceau în Ungaria, în Austria și în tot Occidentul; căutau să se afirme și ei prin adunarea dela Blaj, prin revendicarea drepturilor autonomice ale Transilvaniei. In Iași și în București, actele lui Sturdza și lui Bibescu începuse a fi aspru judecate, fără sfială. Chiar în adunările *Societății Literare*, la care luau parte mai mulți oameni d'ai guvernului și rude de ale palatului, se alunecau discuțiuni politice, se critica și se condamna îndoitul divorț al perechii care era pe tronul Valahiei, se blama vânzarea averii lui Hagi-Moscu în detrimentul creditorilor și în folosul familiei falitului, precum și trecerea mai tuturora din moșiile acelei case în posesiunea domnitorului. De pretutindeni se ridica un glas în contra venalității ce domnea în justiție și în administrație, căci ajunsese a fi fără teamă și fără rușine. Cuvântul care se auzea mai des în Iași și în București era că „Peștele dela cap se împute".

Indată după revoluțiunea franceză dela Fevruarie 1848, cei mai mulți din tinerii Români care se aflau în Paris s'au întors în țară, ca mișcați printr'o gândire electrică; spiritul de naționalitate și de libertate se deșteptase în toate straturile societății noastre.

Librăria lui C.A. Rosetti şi Winterhalder, de peste drum de Oteteleşeanu, devenise un punct de întâlnire al tinerimii, de unde se împrăştiau în toată ţara ştirile politice ce soseau din Europa ; şi nu era zi dela Dumnezeu fără d'a înregistra evenimente de acelea care emoţiona şi îmbărbăta ; mai ales noutăţile venite din Franţa, unde oamenii, chiar cei mai devotaţi monarhiei din Iunie 1830 [1], ca Thiers, Odillon Barot, de Lamartine, sfătuiau din răsputeri pe rege şi pe ministrul său Gruizot să cedeze curentului popular şi să consimtă la o întindere mai largă a dreptului de a vota. Spiritele ajunsese atât de iritate, că un pistol tras pe bulevardul Capucinilor, în dreptul Ministerului Afacerilor Străine, nu se ştie dece, nici de cine, nimerind într'un om din mulţime, rănitul, purtat de popor, cu strigăte, pe strade, devenise semnalul unei lupte sângeroase, care răstoarnă tronul şi proclamă republica. Atunci revoluţia aleargă din capitală în capitală, din popor în popor.

In Bucuresti, deşi fierberea era mare, dar era aşa de ascunsă, încât Vodă Bibescu, răspunzând felicitărilor ce-i aduceau boierii în ziua de Paşte, le zicea cu mândrie că toată Europa era turburată şi în foc, numai Ţara Românească, graţie înţelepciunii guvernului său, se bucura de cea mai mare linişte şi securitate. Nu ştia că chiar în ziua aceea revoluţiunea era gata să izbucnească şi că se amânase numai dintr'o împrejurare despre care voi vorbi mai la vale.

In Iaşi, unde lumea, fiind şi mai iritată şi mai impacientă, agitaţiunea era mai aparentă, se lucra mai pe

[1] Monarhia întronată de Ludovic Filip.

față, dar fără o înțelegere prealabilă cu Bucureștii[1]; iar Vodă Sturdza, profitând de o adunare de tineri la Alecu Mavrocordat (Ursu), trimite toată armata sa, înconjoară casa și arestează pe câți poate pune mâna. Frații Rosettești (Răducanu și Mitică), Manolache Iepureanu, Al. Moruzzi, Sandu Miclescu, Ion Cuza, Grigorie Romalo, frații Cazimir, Nicu Catargiu și câțiva alții sunt trimiși peste Dunăre, dați pe mâna Turcilor la Tulcea și internați la Brusa. Câțiva din cei arestați, precum Alecu Cuza, Alexandru Moruzzi, Iepureanu și alții, ajungând la Galați, scapă din mâna soldaților, se ascund la amicul lor Cuningham, consulul Engliterei, care îi îmbarcă mai pe urmă pe un vapor austriac.

Acei pe care nu i-a putut prinde și au scăpat, precum Vasile și Iancu Alecsandri, Leon Cantacuzino, Alexandru Cneazu, Alecu Rusu, au alergat la Hangu, la munți, cu speranța să ridice plăieșii și să pornească cu satele asupra Iașului. Dar, nereușind în speranțele lor, au trecut în Transilvania, în Bucovina, care încotro a apucat. Alecu Rusu și Iancu Alecsandri, luând prin Vrancea și pe la Focșani, au venit deghizați în București, unde i-am ținut ascunși acasă, la mama, mai multe zile, până au putut lua drumul spre Brașov.

Tinerimea venită din Franța luase parte la luptele de pe stradele Parisului, în zilele de Fevruarie, văzuse pe regele Filip căutând, el și familia lui, refugiu în țară străină, asistase la revoluția din Viena și întâlnise pe principele Metternich căutând să se ascundă de furia poporului, și veneau gata de luptă.

---

[1] Alecsandri răspândi în oraș cântecul său revoluționar intitulat *Deșteptarea României*. (I. G.)

In faţa unei asemenea stări de lucruri, comitetul *Frăţiei* s'a hotărît la o mişcare revoluţionară. Societatea compta deja ca fraţi mulţi din oamenii cu influenţă în ţară şi în oraşe; se putea rezema pe concursul batalionului maiorului Tell şi pe dezafecţiunea ce exista în toate clasele în contra guvernului Bibescu.

Principiile în numele cărora era să se ridice poporul român erau discutate şi hotărîte cu mulţi ani dinainte:

1. Libertatea individuală, libertatea cugetării şi a tiparului.
2. Desfiinţarea castelor şi privilegiurilor.
3. Improprietărirea clăcaşilor, cu despăgubirea proprietarilor.
4. Respectarea suzeranităţii sultanului şi a autonomiei, conform vechilor tractate ale domnilor noştri cu Poarta.
5. Desfiinţarea Regulamentului...

Poporul român se scula în numele *Dreptăţii* şi a *Frăţiei*.

Inainte chiar de luna lui Martie 1848, Nicu Bălcescu a fost însărcinat de comitet a redacta proclamaţia revoluţionară; şi s'a adunat îndată o adunare de mai mulţi amici acasă la Nicolache Golescu şi în camera ocupată de căpitanul Teologu, unde s'a citit acea proclamaţiune, astfel cum a apărut în Bucureşti şi la Islaz în ziua izbucnirii revoluţiunii.

Asistau, la acea adunare dela N. Golescu, patru fraţi Goleşti (Ştefan, Niculache, Radu şi Alecu), Alecu Golescu, (Arăpilă), doi fraţi Bălcescu (Constantin şi Nicu), doi fraţi Brătieni (Tache şi Iancu), Bolliac, C. A. Rosetti, maiorul Voinescu, căpitan Teologu, Costache A. Crezzulescu şi Ion Ghica.

După ce s'a citit proclamaţiunea şi s'a adoptat în unanimitate aşa cum fusese redactată de Nicu Bălcescu, s'a ales îndată un comitet executiv compus din trei membri, anume: Bălcescu, Alecu Golescu (Negru) şi Ion Ghica, cu deplină putere d'a organiza şi a conduce acţiunea. Toţi luând îndatorirea d'a ne supune dispoziţiunilor şi ordinelor emanate dela acel comitet.

Tell, în care se concentra tăria noastră, era informat de N. Bălcescu şi de Ion Ghica de tot ce se petrecea atât în acele adunări, precum şi de toate dispoziţiunile şi hotărîrile comitetului executiv; dar, ca să nu dea bănueli, el nu asista nici la adunările şi nici la desbaterile noastre. El era şezător în Giurgiu, din cauza serviciului său militar. Batalionul ce comanda avea paza cordonului Dunării până la gura Oltului.

Pe aproape de Paşte am fost trimis de comitet să mă înţeleg cu Tell, ca să fixăm ziua rădicării. M'am dus mai întâi la o moşie, Cucuruzu, ce aveam în Vlaşca, şi d'acolo, ca în plimbare, am fost la Giurgiu unde am tras în gazdă la prefectul judeţului, căpitanul Costache Villara, fiul puternicului ministru şi ginerele lui Ştirbei. Acolo a venit seara, la petrecere, maiorul Tell, cu care m'am înţeles despre ora şi locul unde să ne întâlnim. Am luat rendez-vous pentru a doua zi în răsăritul soarelui, pe zăgazul care se lucra afară, în susul oraşului, destinat a apăra portul de viitura apelor Dunării. Acolo ne-am învoit ca revoluţiunea să izbucnească în Bucureşti şi în Ploeşti, în ziua de Paşte, şi totodată batalionul lui Tell să fie concentrat la Islaz, unde se afla compania căpitanului Pleşoianu, de unde să pornească spre Craiova, răsculând Oltenia.

In starea Europei de atunci, nu ne temeam nici de intervenire, nici de ocupaţie străină.

Mijloacele băneşti de care dispuneam erau foarte mărginite. Cu banii ce putusem aduna, cumpărasem pe sub mână toate puştile şi pistoalele care se găseau în prăvăliile din Bucureşti şi din Ploeşti, puşti proaste de vânătoare, cu o ţeavă, şi le împărţisem tinerilor şi oamenilor din popor care cereau a se arma.

Iată cum se făcea operaţia cumpărăturii de arme: Ruset[1] depunea, din banii ce erau strânşi la dânsul, o sumă oarecare la un neguţător afiliat, către care dam, aceluia care voia să se armeze, o ţidulă în termenii următori:

„Daţi aducătorului un ghiuden şi doi cârnaţi", ceeace însemna: *„daţi aducătorului banii trebuincioşi pentru cumpărarea unei puşti şi unei perechi de pistoale"*.

Banii de care dispuneam erau toţi ca la 2.500 de galbeni (29.000 de franci), aduşi anume:

1.000 de galbeni de C. A. Rosetti,

1.000 de galbeni de Ion Ghica,

480 de galbeni (15.000 lei vechi sau 5.600 franci) aduşi pe neaşteptate de Niculae Alexandru Nicolescu, care vine într'o zi la mine şi, fără niciun preambul îmi zice:

— Nu ştiu nimica şi nici nu am venit să aflu, dar am convingerea că se pregăteşte o mişcare în ţară şi că trebue să fii în curent de cele ce se petrec, şi am venit să-ţi aduc 15.000 de lei (aproape 5.600 franci) de care dispune cum crezi. Să ştii însă că voi fi şi cel dintâi la luptă.

Acei bani îi avea cu dânsul în trăsură în două trăisti cu sfanţihi, pe care i-am luat şi i-am dus la librăria lui Ruset, unde i-am depus în lada de fier, în care se aflau şi ceilalţi 2.000 de galbeni.

[1] C. A. Rosetti.

Deşi mulţi din boierii cei mai însemnaţi simţise că se pregăteşte ceva, şi veneau pe la unii din noi, încurajându-ne şi chiar excitându-ne, făgăduind că erau gata a da tot concursul lor moral şi bănesc, dar niciunul n'a venit să aducă un gologan măcar. Ei, în agitaţiunea ce simţeau, nu vedeau alta decât răsturnarea lui Bibescu din domnie şi putinţa fiecăruia din ei d'a-l înlocui.

La începutul lui Aprilie rolurile noastre a fiecăruia erau împărţite.

Nicu Bălcescu cu Teologu erau destinaţi a merge la Telega, unde Marin Serghiescu (Naţionalu), Telegescu şi Duca erau înţeleşi cu ciocănaşii, ca d'acolo să pornească să răscoale Ploeştii, unde aveam înţelegere cu mai mulţi dintre negustori.

Ştefan Golescu cu frate-său Radu şi cu văru-său Alecu Golescu şi Dumitru Brătianu să meargă să găsească pe Tell în tabăra dela Islaz.

Iar ceilalţi, Nicolae Golescu şi frate-său Alecu, cu C. A. Rosetti, Bolliac, Costache Bălcescu, Ion Brătianu şi Ion Ghica să rădice tabacii, mărginaşii şi tinerimea din Bucureşti, să meargă gloată la palat, să ceară lui Vodă Bibescu sancţionarea Constituţiunii.

Stam toţi gata şi aşteptam ordinele Comitetului ca să pornim fiecare la destinaţia noastră, când d-l de Nion, consulul general al Franţei, chiamă pe C. A. Rosetti şi-i arată o depeşă prin care Lamartine, atunci ministrul trebilor dinafară, îi scria să-l prevestească că trimitea într'adins la Bucureşti pe un amic al său credincios, pe doctorul Mandl, care avea să ne facă comunicaţiuni importante din partea sa şi că, înainte de sosirea acelui trimis al său, să nu facem nicio miş-

care. Lamartine fusese prevestit de noi de tot ce proiectam. In urma acelei depeşe, a trebuit să contramandăm toate dispoziţiunile luate şi să aşteptăm sosirea doctorului Mandl.

Până în luna lui Mai 1848, nu existase nicio relaţiune, nicio înţelegere între noi şi Eliad, iar în timpul pe când aşteptam să vie doctorul Mandl cu comunicaţiunile ce avea să ne facă din partea lui Lamartine, vine la mine Alecu Dedu, unul din cei mai activi şi mai zeloşi membri ai *Frăţiei,* care-mi propune o întâlnire din partea lui Eliad, zicându-mi că avea să-mi facă destăinuiri de o mare importanţă. După ce am luat încuviinţarea colegilor mei, am convenit cu Dedu ca întâlnirea cu Eliad să fie la Colentina, în aleia cu tei. Acolo, în chioşcu de deasupra lacului, Eliad, în prezenţa lui Dedu, îmi zice că el, deşi se afla în cele mai bune relaţiuni cu palatul şi chiar cu aga Iancu Manu, dar că înainte de toate era Român şi credinţa lui era că sosise timpul ca Românii să dea semn de viaţă ; şi că el pune la dispoziţiunea noastră toată influenţa de care se bucură în tinerime şi în burghezie...

Raportând acea convorbire colegilor mei, s'a luat hotărîrea d'a se admite Eliad în adunările noastre.

Tot cam p'atunci, trecând într'o seară cu Nicu Bălcescu pe Podu Beilicului (strada Şerban-Vodă), întâlnim o droşcă cu felinare aprinse, cu opt cai de poştă, mergând spre barieră, şi a doua zi aflăm că într'acea trăsură era colonelul Bibescu, aghiotantul domnesc, trimis la Giurgiu să aresteze pe maioru Tell.

Tell, adus în Bucureşti, după explicaţiile ce a putut da lui Vodă Bibescu, s'a întors înapoi la comanda sa,

la Giurgiu. Inainte de a pleca, ne-am întâlnit la hotel la Caracaş, şi iată ce se petrecuse.

Intre damele din familiile Tell şi Magheru existau relaţiuni de amiciţie şi de corespondenţe şi, într'una din epistolele ce-şi scriau una alteia, se făcea menţiune de o întâlnire între Tell şi Magheru, care de mulţi ani nu se aveau bine între ei. Acea scrisoare, interceptată de Radu Rusel, prefectul de Gorj, şi trimisă ministrului de interne Villara, dăduse bănueli şi fusese cauza măsurii ce se luase în contra lui Tell.

N'a trecut mult şi a fost chemat şi Magheru la Bucureşti, care, după mai multe convorbiri cu Vodă Bibescu, a fost numit comandant-şef al tuturor dorobanţilor şi plăieşilor de peste Olt.

Magheru, la plecarea lui la postul ce i se crease, întâlnind pe Nicu Bălcescu, i-a zis, strângându-i mâna: „Să ştiţi că m'am împăcat cu Tell".

Guvernul începu a fi neliniştit şi cugeta a face arestări; dar, viind aga Iancu Manu în sfatul domnesc cu propunere să aresteze trei inşi şi anume pe C. A. Rosetti, pe Grigorie Scarlat Grădişteanu şi pe Ion Ghica, se scoală Costache Cornescu, logofătul bisericesc (ministrul cultelor), şi zice că era de prisos să aresteze pe nepotul său Ruset, căci nu mai putea fi primejdios, fiind gata să plece la Paris. Atunci un alt membru al Sfatului, Grigorie Grădişteanu, zice că el nu admite excepţiuni şi că ori să se aresteze câte trei sau niciunul, căci dacă era să se facă favoruri, atunci va cere şi excepţiune pentru nepotul său, Grigorie Sc. Grădişteanu, căruia şi lui i-ar fi mai plăcut a se plimba pe uliţele Parisului, decât a sta închis la gros.

In urma acestor cuvinte, preşedintele Villara a închis discuţiunea, zicând că să se mai amâne arestările, până se va vedea cum se sfetesc[1] lucrurile.

Intr'una din adunările noastre la Ştefan Golescu, Eliad ne-a citit o invocaţiune adresată lui Dumnezeu, poporului român şi puterilor străine, operă mai mult literară decât politică, plină de poezie şi de misticism, dar care anevoie ar fi fost înţeleasă chiar de clasele cele culte. Acea scriere o propunea ca proclamaţie şi manifest al şefilor revoluţiunii. Atunci i s'a spus că proclamaţia către popor era deja redactată, discutată şi adoptată de noi toţi înainte de venirea sa între noi, că nu mai putem reveni şi i s'a citit redacţiunea lui N. Bălcescu, asupra căreia Eliad nu a făcut decât o singură obiecţiune, la partea privitoare la împroprietărirea ţăranilor, zicând că aceasta va face pe boieri să nu fie cu noi ; obiecţiune la care i s'a răspuns că, oricum s'ar face, cei mai mulţi din boieri o să fie în contra şi că ei vor căuta în acţiunea Rusiei un sprijin pentru privilegiile lor, şi că singurul mijloc de a nu se paraliza acţiunea, înăuntrul ţării cel puţin, era de a interesa gloata la susţinerea revoluţiunii, ceeace nu se putea face decât satisfăcând dorinţii drepte a clăcaşilor d'a fi proprietari pe pământul ce muncesc, măsură care va pune capăt urii ţăranilor către haina albastră şi că, la din contra, inamicii ţării se vor servi ei de această chestiune...

După discuţiunea ce a urmat asupra acestui punct, Eliad a convenit de necesitatea acestui articol, a aderat la redacţiunea lui Nicu Bălcescu şi a doua zi a venit acasă la mine, unde a scris cu mâna lui acea

[1] *sfeti* — a se lămuri, a se limpezi.

proclamaţie sub dictarea Bălcescului şi a luat-o s'o tipărească în tipografia sa dela Obor; exemplarele tipărite s'au păstrat ascunse într'o claie de fân, în curtea sa dela vie, până la pornirea la Islaz.

Puţine zile după înţelegerea noastră cu Eliad şi întoarcerea lui Tell la Giurgiu, a sosit în Bucureşti doctorul Mandl, trimisul lui Lamartine; instrucţiunile ce aducea erau consemnate în portofoliul său, scrise chiar de mâna lui Lamartine, adresate lui C. A. Rosetti şi lui Ion Ghica. Ele prescriau ca să nu facem nicio mişcare până nu ne vom înţelege mai întâi cu guvernul otoman, şi că generalul Aupick, noul ambasador al Republicii la Constantinopol, avea instrucţiuni speciale de a înlesni trimisului nostru relaţiunile cu Poarta.

Ca să urmăm poveţelor lui Lamartine, am hotărît să trimitem pe unul din noi la Ţarigrad, şi alegerea comitetului a fost unanimă pentru Eliad; dar făcându-i-se cunoscut dispoziţiunea ce se luase, Eliad a declinat, obiectând că era singurul susţiitor al numeroasei sale familii, care, de i s'ar întâmpla lui vreo nenorocire la Ţarigrad, ar rămânea pieritoare de foame. Aşa că a trebuit să ne gândim la altul, şi am ales pe Ştefan Golescu, care, el, deşi s'a dat gata a se duce, dar ne-a observat că el, fiind în mare intimitate cu Vodă Bibescu, se va afla în strâmtoare când se va duce să-i ceară concediu ca membru al Curţii Inalte şi l-ar întreba vodă despre scopul mergerii sale şi nu-i va putea răspunde nimic, şi că aceasta va deştepta bănueli. Atunci comitetul a găsit cu cale să mă trimită pe mine.

Hotărîndu-mă eu să plec, am trebuit să cer paşaport dela postelnic, pretextând un voiaj de agrement

în Italia şi în Franţa prin Constantinopol. Indată după acea cerere, am fost chemat la palat, unde, după ce am aşteptat vreo două ore într'o cameră singur, s'a deschis deodată o uşă cu mare sgomot şi a apărut Vodă Bibescu, viind către mine, cu ochii mari deschişi şi târînd picioarele, şi-mi zice:

— Vous voulez aller a Constantinople? Qu'est ce que vous allez chercher là? şi, fără să aştepte vreun răspuns, adaogă: Je dirai a vôtre beau-père de vous en empêcher [1].

Imi întoarce spatele şi iese precum intrase.

Eu, în previziunea că nu mi se va acorda cererea, îmi procurasem un paşaport englez dela consulul general al M. Sale britanice Colqhom, de care mă puteam servi după ce voi trece fruntaria, hotărît a mă strecura noaptea printre pichete cu o barcă, să trec Dunărea la Rusciuc, lăsând ca nevasta să vie să mă găsească la Constantinopol.

Imi luasem toate dispoziţiunile şi eram gata de plecare, când primesc vizita bunului Român colonelul Năsturel Herescu. Ocupa atunci postul de postelnic (ministrul trebilor dinafară), către care adresasem cererea mea de paşaport; ţinea în mână un plic, pe care mi-l dă, zicând:

— Uite, m'am certat furcă cu vodă pentru dumneata. I-am zis: „Eu cunosc pe Ghica de un bun Român şi sunt sigur că, chiar de s'ar duce la Ţarigrad cu gând să se ocupe de politică, el nu va lucra în contra intereselor ţării". Iancu Manu ţine mult să facă arestări; chiar adineaori venise în sfat cu o listă de vreo cincizeci de persoane. Tot Villara mai cu

[1] Vrei să pleci la Constantinopol? Ce cauţi acolo?... Am să spun socrului dumitale să te împiedice.

minte: i-a răspuns că, şi d'ar fi fost poate o bună măsură acum vreo două luni, dar acum era prea târziu, că nicio sută, nicio mie de arestări, de s'ar face, nu va opri buba d'a sparge; că toată lumea era amestecată şi că el nu ştia pe cine să nu bănuiască.

Pornind eu la Constantinopol, am fost înlocuit în comitetul executiv prin C. A. Rosetti.

Peste puţine zile după plecarea mea din Bucureşti, făcându-se arestări, s'a precipitat izbucnirea revoluţiunii.

Atentatul în contra lui Vodă Bibescu nu avea nicio conexitate cu partidul revoluţionar.

Proclamarea revoluţiei la Islaz, răscularea din Bucureşti şi abdicarea lui Bibescu şi toate peripeţiile câte au avut loc, din ziua arestărilor până la intrarea lui Omer-Paşa şi a lui Lüders cu Fuad Efendi şi cu generalul Duhamel în ţară, sunt consemnate, zi cu zi, oară cu oară, în ziarele publicate în tot timpul guvernului provizoriu şi a căimăcăniei de trei, dela Iunie până la Septemvrie. Faptele sunt descrise pe larg în colecţiunea *Pruncului Român*. Eu am voit să-ţi narez aci numai episoadele care au precedat revoluţia dela Iunie 1848, pe cât le-am putut cunoaşte.

La citirea celor dintâi rânduri ale acestei epistole, ai crezut, sunt sigur, că-mi propuneam o biografie a mult regretatului şi preţiosului nostru amic Nicu Bălcescu, şi ai avut dreptate. Acesta îmi era scopul, când am luat pana în mână. Dar cu cât înaintam, scormonind şi desgropând în memoria mea cele petrecute de este acum mai mult de o jumătate de secol, şi treceam dela copil la tânăr şi bărbat, dela scriitor şi istoric la omul politic, cu atât viaţa lui Nicu Bălcescu se înfă-

şura şi se împletea cu viaţa mai tuturor oamenilor care au jucat un rol în ţara noastră dela 1841 până la 1853, anul în care el a părăsit lumea lăsând un gol mare între noi.

Voi urma în epistola următoare, vorbindu-ţi despre rolul şi activitatea lui Nicu Bălcescu în timpul cât a trăit proscris, dela 1848 până la 1853[1].

Am auzit şi am văzut pe mai mulţi atribuindu-şi lor, numai lor, tot meritul revoluţiunii dela 1848, şi mi-am zis adesea: căci nu trăieşte Nicu Bălcescu... că le-ar spune cu pana lui cea ageră, în stilul său cel pătrunzător, că deşteptarea dela 1848 nu a fost opera unui singur om, nici a unui grup sau a unui partid, ci a fost opera simţului naţional al României întregi, a fost rezultatul a trei generaţiuni; le-ar spune că acea mare revoluţiune nu putea fi oprită de nimeni şi că ea s'ar fi făcut chiar în lipsa fiecăruia dintr'acei care au sau au avut cutezanţa a-i revendica paternitatea. Cugetătorul şi organizatorul a fost naţiunea, iar Tell şi Magheru au fost braţul care a executat voinţa ei[2].

In tot timpul cât a trăit Nicu Bălcescu, am fost în cea mai strânsă legătură de amiciţie şi de comunitate de cugetări. Am trăit mult în acelaş oraş, la Bucureşti, la Paris şi la Constantinopol şi, când am fost despărţiţi unul de altul, am fost în corespondenţă continuă, ne-am comunicat totdeauna tot ce cugetam, tot ce lucram.

---

1 Epistola făgăduită nu a mai fost scrisă de Ghica. Data este greşită; Bălcescu a murit în 1852.

2 Afirmaţia este valabilă doar în parte în ceeace-l priveşte pe Tell, pentrucă acesta a trădat până la sfârşit cauza revoluţiei.

Eu am păstrat un mare număr de epistole dela dânsul şi cuget a publica pe toate acelea care ar putea avea un interes public[1]; în ele va putea vedea fiecare că tot timpul cât a fost proscris şi pribeag, nu a lipsit un singur moment, până la moarte, de a lucra pentru ţara lui cu pericolul vieţii şi al sănătăţii.

Scrisorile mele către dânsul s'au răpus, deşi el, prin testamentul său olograf, aflat de domnul Nicolae Ionescu la consulatul otoman din Palermo, testament care mi s'a transmis în original de Ministrul Cultelor Bolintineanu, îmi lega[2] mie toate hârtiile sale; dar ele au căzut în mâinile altora şi nu le-am putut avea. Dintre scrisorile mele către dânsul, am găsit numai opt, rămase din întâmplare la fratele tău Iancu, cu care conlocuia la Paris la 1850. Iancu Alecsandri mi le-a trimis acum trei ani, însoţite cu următoarea epistolă :

Paris 8/20 Noembre 1883

„Iubite prietine :

Voind a pune în ordin nişte hârtii învechite la noi, am descoperit o serie de epistole adresate la anul 1850 de Ion Ghica din Constantinopol lui Nicu Bălcescu care locuia cu mine la Paris.

Câte suvenire în câteva cuvinte! Pe cât mi-aduc aminte, acele epistole au fost lăsate la mine de mult

[1] Aceste scrisori ale lui N. Bălcescu au fost publicate de I. Ghica în volumul *Amintiri din pribegia după 1848.*

[2] lăsa moştenire.

regretatul nostru amic, când a plecat la Palermo, de unde a plecat apoi la sferele înalte.

Nu știu dacă ele, cu toate că private, nu aparțin istoriei, care sub acțiunea unora din voi începuse deja a pomeni de țara noastră; în orice caz, eu le restituesc autorului. Facă el cum va crede mai bine și primească această restituire ca o reamintire de niște timpi fără preț și de o amiciție statornică și devotată."

Iscălit: *I. Alecsandri.*

In ziua de 17/29 Mai 1848 porneam la Constantinopol și duceam cu mine următorul act prin care eram autorizat a lucra și a tracta în numele persoanelor iscălite într'însul.

Acel act era redijat astfel:

„Quelques uns des Valacs les plus influents, désireux d'assurer la prospérité intérieure de leur pays sous l'égide de l'intégrité de l'Empire Ottoman, ont l'honneur d'envoyer Monsieur Ion Ghica comme agent confidentiel et comme représentant de leurs idées et de leurs voeux prés du Ministère Impérial de sa hautesse le Sultan.

Les bons Valacs nourrissent la ferme espérance de voir réussir la mission de Monsieur Ion Ghica, mission qui a pour but de faire rentrer la Principauté dans le sens véritable de ses anciennes capitulations avec la Sublime Porte, conformément aux instructions

données a Monsieur Ion Ghica et que celui-ci est autorisé a communiquer oralement ou par écrit au Ministére Impérial" [1].

Iscăliţi :

NICOLAE GOLESCU, C. A. ROSETTI, ŞTEFAN GOLESCU, DIMITRIE BRATIANU, N. BALCESCU, RUDOLF GOLESCU, DEMETRIUS GHICA, I. ELIADE, C. BALCESCU, A. G. GOLESCU, I. C. BRATIANU, C. BOLLIAC, ALEXANDRU C. GOLESCU, I. CAMPINEANU.

. . . .

ION GHICA

---

1 *„Unii dintre Valahii cei mai influenţi, dornici să asigure prosperitatea interioară a ţării lor sub egida integrităţii Imperiului Otoman, au onoarea să trimită pe domnul Ion Ghica ca agent confidenţial şi ca reprezentant al ideilor şi aspiraţiilor lor pe lângă guvernul imperial al înălţimii sale Sultanul.*

Bunii Valahi hrănesc ferma speranţă de a vedea reuşind misiunea domnului Ion Ghica, misiune care are drept scop de a face ca Principatul să reintre în sensul adevărat al vechilor sale capitulaţiuni cu Sublima Poartă, conform instrucţiunilor date domnului Ion Ghica şi pe care acesta este autorizat să le comunice verbal şi în scris guvernului imperial".

UN BAL LA CURTE IN 1827

I

Brighton, 9 Mai 1889

In ziua de Sfântul Vasile al anului 1827, cerul d'asupra orașului București se arăta roșu înfocat; zăpada albă, în care se resfrângea acea văpaie, scânteia ca milioane de steluțe de pietre scumpe presărate pe strade și pe streșine. Prin mahalale, cât ține dela Sfinții Voievozi, din ulița Târgoviștei, până în Batiște și la Icoana, lumina ca ziua. Lumea alerga speriată, cu ochii pe cer. Unii credeau că ardea târgul; alții ziceau că era sânge, semn de resmiriță, spuind că tot așa s'a arătat și în anul când a izbucnit zavera; unii chiar arătau cu degetu o linie pe cer, asigurând că vedeau într'însa forma unui iatagan turcesc și discutau cu alți văzători care susțineau că nu era iatagan... Mulțimea se îndrepta spre Podu Mogoșoaei, în partea de unde printre case și printre pomi se zăreau flacări și scântei care ieșeau din curtea boierului Romanit.

Acolo se dedese foc la câteva butoaie de sdrențe și de câlți muiate în păcură, vizitiii și masalagiii a o sută de calești, butci și sănii, care adusese cucoane și boieri, înconjurau flacăra, stând pe vine cu palmele întinse la dogoare, povestind întâmplări după vremea Nemților cu coadă, și a lui Prozorovski, pe când muie-

rile goneau pe Turci cu cobilițile, și din timpul bășicii[1] lui Caragea...

In mijlocul unui grup, Stan, vestitul vizitiu al lui Iancu Raliței Muruzoaei, care pe prinsoare de o vadră de vin, trecea în fuga mare cu caleașca cu patru armăsari printre doi pari înfipți în pământ pe măsura osiilor, cumpărase o bucată de halviță care se legăna atârnată cu sfoară de o creangă de copac, iar Țiganii masalagii se ațineau cu gura căscată la dânsa, bizuindu-se s'o prinză cu dinții ; de câte ori le scăpa halvița, le cânta în cor, imitând sunetul clopotelor, pe :

Tălălane, bălălane
N'o lăsa, măi Țigane.

Intr'un alt grup, vizitii unguri băteau slănina, și când vreunul apuca de mușca dintr'însa, apoi compania juca cântând pe :

Sub potcoava cizmei mele
Șade dracul și-o muiere.

Râsetele și cântecele veselei companii s'auzeau până sus în casă la boieri.

II

In seara aceea, Grigorie-Vodă Ghica da bal mare boierilor și împrumutase casele lui Romanit, căci casa lui arsese, și palatul ce plănuise d'abia era rădicat de

[1] balonul înălțat pe vremea domniei lui Caragea.

roşu. Domnia se mutase în casa banului Costachi Ghica (Generalul).

Vodă era vesel ca niciodată ; zilele posomorîte se credeau trecute, părea că temerile şi îngrijirile fioroase părăsise malurile turburate şi sângerate ale Dâmboviţei şi ale Dunării. Acum viitorul îi surâdea vesel şi luminos.

Murahasii [1] Seid-Mehmed-Nuni Efendi şi Seid-Ibrahim-Ifet Efendi se întorsese dela Akerman, unde încheiase în ziua de 25 Septembre (7 Octombre) anul 1826 cu plenipotenţii ruşi, comitele Voronozov şi Alexandru Ribeaupierre, Convenţia explicativă a tractatului din Bucureşti dela 1812. Ribeaupierre trecuse elciu la Constantinopol şi neînţelegerile ce de şase ani existau între Poartă şi Rusia se credeau stinse cu desăvârşire. Minciaki, numit consul rusesc, se aştepta în Bucureşti. La Ţarigrad, pace şi linişte. Sultanul Mahmud isprăvise cu ienicerii şi începuse a avea armată de nizami. Nu s'auzea nici de cârjalii, nici de vreun Pasvantoglu.

Din zi de dimineaţă, în prezenţa boierilor adunaţi la curte, ca să salute pe domn de anul nou, părintele Efrosin Poteca, dascălul cel mare din Sfântu Sava, cu trei din băieţii cei mai silitori din şcoala românească, sorcovise pe măria sa cu un engomion [2] plin de prevestiri măreţe şi glorioase împănate cu citaţiuni latineşti din Ovid şi din Tacit.

La prânz toate răvaşele din plăcintă îi ieşise tot în bine :

„*veselie*",
„*dar mare*",
„*viaţă îndelungată*",
„*biruinţă asupra protivnicilor*",

şi câte şi mai câte tot bune.

[1] *murahas* — plenipotenţiar. (I. G.)
[2] *engomion* — colind. (I. G.)

Boierii i se arătau cu iubire şi cu supunere, lumea toată îndestulată, pânea trei parale ocaua şi vinu zece parale vadra; opinca şi târgurile mulţumite şi vesele. Boierii pribegi din Braşov şi din Sibiu, care se bizuise pe sprijinul consulului Pini, ca să răstoarne pe domn, fuseseră siliţi să i se închine cu supunere, ca să se poată întoarce în ţară; şi acum era sigur că la anul 1829, când i se împlinea termenul de şapte ani de domnie, boierii era să-l aleagă tot pe dânsul (lineatul al 4-lea din actul separat al nouei Convenţiuni, relativ la Principate, permitea să se realeagă acelaş domn) şi se gătea pe o a doua perioadă septenală dela 1829 până la 1836.

Intâmplările însă şi împăraţii au întors lucrurile altfel.

III

Pe cât jos în curte, în mijlocul gerului şi împrejurul focului, petrecerea şi veselia era mare, cu atât bietele slugi, încărcate cu tatărcile [1] şi işlicele boierilor, cu salopurile [2] şi malotelele cocoanelor, stau înghesuiţi sub scară unul peste altul, unde respirau un aer stricat, încărcat de duhoare; dacă trei sau patru dintre ei izbuteau, dând din coate şi din şolduri, a-şi face niţel loc într'un colţ, apoi scoteau din brâu câte o pereche de cărţi soioase şi începeau a trage un *„ce cei?"* sau un *„uite popa, nu e popa"*; iar dacă cercul se mărea ceva mai mult, atunci încolăceau cureaua şi

---

1 *tatarcă* — învelitoare pentru cap, împodobită cu blană.
2 *salop* — scurteică fără mâneci.

spălau pe agiamii de parale, şi să fi auzit cruci şi lumânări. Când vreun boier îşi chema servitorul, chinu şi gălăgia era mare; lupta bietul om de-i ieşea sufletul, până se descleşta şi ieşea huiduit şi chiuit cu fel de fel de batjocori de ceilalţi feciori.

IV

Casa lui Romanit fusese concepută şi ieşită din temelii de Faca (Phacca) sau Φαγὶ care murind fără a apuca s'o isprăvească, epitropia copiilor a vândut-o boierului Romanit, un Grec îmbogăţit, Domnul ştie cum. Acesta a isprăvit-o şi a împodobit-o cu cel mai mare lux; pereţii odăilor toţi cu mermer (stuc), imitând marmurile cele mai rare şi mai frumoase, tavanurile de o bogăţie rară şi de bun gust, lucrate în relief de meşterii cei mai buni aduşi din Ţarigrad. Unul dintr'acele tavanuri îmi pare că mai există şi astăzi în cabinetul ministrului de finanţe. Odăile toate aşternute iarna cu covoare scumpe de Uşak şi de Agem, iar vara cu rogojini fine de Indii; macaturile şi perdelele de mătăsărie groasă de Damasc şi de Alep. Scaunele şi canapelele toate de lemn de mahon şi de abanos, încrustate cu sidefuri şi cu figuri de bronz poleit, îmbrăcate cu piele de Cordova. In toate odăile, policandre atârnate de tavanuri cu girandole [1] între uşi şi ferestre, toate de cristal de Veneţia, tăiate cu diamanturi, în care se oglindeau seara aceea mii

[1] *girandolă* — candelabru.

de lumânări de spermanţet, şi dau casei un aspect încântător.

Boieru Romanit, murind flăcău bătrân, averea lui cu case cu tot a trecut la trei surori bătrâne ca şi dânsul, fete mari. Astăzi acea casă a devenit, prin cumpărătoare, proprietatea statului, care a instalat într'însa Ministerul de Finanţe.

V

In sala de bal, vodă, îmbrăcat în giubea albă, hanger de brilianturi la brâu, şedea în mijlocul sofalei între ferestre, rezemat pe perne, cu gugiumanul de samur, cu funda albă cam pe frunte şi cu mânile încleştate la ceafă.

Pe marginea patului, la dreapta şi la stânga, şedeau cele şase beizadele şir. Intâi : beizadea Costachi, de curând întors dela Ţarigrad, pe care glumeţii îl poreclise beizadea *tinghirică* sau *tingirică,* de când răpise pe frumoasa Dudu Hanoum, fata bancherului armean Tinghir, nume care îi venea dela oraşul Tanger din Maroc. După dânsul urma beizadea Iorgu, fiul favorit al domnitorului, cu şal turcesc la cap, apoi veneau beizadelele cele mai tinere, Scarlat, Grigorie, Panaiot şi Mitică, raşi la frunte, la tâmple şi la ceafă, purtând pe creştetu capului un mititel fes roşu cu fundă de mătase albastră.

D'aci încolo, una lângă alta, şedeau cocoana Profiriţa, sora lui vodă, nepoatele Sultana Zefharina, Mariţa Furtunoaia cu fiica sa Anica şi câteva cucoane mari de protipendadă.

VI

Pe o galerie improvizată d'asupra uşii de intrare două muzici şi un tacâm de lăutari alternau ariile lor de joc şi de lume: muzica dela Goleşti cu muzica clucerului Alecu Nicolescu dela Râmnic şi taraful lui Dumitrache Lăutaru.

Dinicu Golescu, boier iubitor de progres, după ce înfiinţase sub direcţia distinsului profesor şi patriot Florian Aron o bună şcoală românească la moşia sa din judeţul Muscel, adusese dela Sibiu şi un dascăl de muzică, căruia încredinţase instrucţiunea instrumentală a doisprezece Ţigănaşi, din care acel maestru formase:

doi scripcari,	un fluieraş,
doi flautişti,	doi trâmbiţaşi,
doi clarinete,	un toboşar
un oboist,	şi un ţimbalist,

pe care îi învăţase câteva arii, precum: valsul *O du lieber Augustin,* cântecul popular *Was macht der Herr Papa,* maestosul himn austriac, o căzăcească şi câteva ceardaşuri.

Muzica lui Nicolescu fusese organizată de celebrul maestru de graţii Cocoratu. Banda aceasta se compunea din şase Ţigani robi ai clucerului Alecu, care cântau din cincisprezece instrumente şi anume:

Trei ghitarişti, aceştia pe când operau cu degetele asupra coardelor instrumentelor atârnate de gât, prin mişcarea capului la dreapta şi la stânga suflau şi într'un muscal sau nai înfipt în cravată la înălţimea buzelor;

Un mandolinist, care şi acesta, deosebit de dulcele său instrument, sufla şi el printr'o dispoziţiune identică în fluierul lui Pan;

Un sunător de pirostii, care ca şi ceilalţi cânta şi el din fluierul lui Pan;

Al şaselea artist, cel mai încărcat din toţi, avea legat de un genuche o tobă, şi de cellalt un ţimbal, la piept un fluier de Pan, ca şi ceilalţi tovarăşi, şi pe cap o căciulă de metal cu zorzoane şi clopoţei, care făceau mare sunet când scutura din cap pe la soroace. Aceşti artişti executau aria din Tancred, *di tanti palpiti,* pe care spirtosul şi glumeţul nostru poet Iancu Văcărescu le traducea unei cucoane prin cuvintele: *dă tatii palme şi mamii pumni.* Banda aceasta mai avea în repertoriul său aria *Stella confidente, Son tre giorni che Nina,* şi *Marşul lui Napoleon.*

Cocoratu, până a nu fi eclipsat de profesorul Duport, fiul celebrului baletist dela Opera cea mare din Paris, a apucat d'a format mai mulţi elevi demni de talentul său, tineri, feciori de boieri, care pe strade, în saloane ca şi la bal, nu au lipsit niciodată de a se ţine în a treia poziţiune, nici de a face cele trei reverenţe prescrise de artă, chiar de ar fi fost în camera cea mai strâmtă, a sta cu corpul şi cu braţele încovoiate graţios şi cu buzele pungă ţuguete. Unul a purtat chiar, până a murit, titlul meritat de *Maître de grace.*[1]

Cât pentru lăutarii noştri, ei nu aveau parte decât cam pe la spartu balului, când boierii începeau a prinde la chef şi le venea poftă de vreo horă, ori de brâu, sau de cântec de lume ca:

Ai, Ileano, la poiană
Să culegem buruiană
sau
Ah! Nuriţo cale bună,
Dar te rog nu mă uita.

---

[1] Maestru de graţii.

VII

Când era să înceapă danţul, boierii cei tineri îşi lepădau giubelele şi papucii, rămâneau numai în meşi şi alergau de luau fetele şi cucoanele la joc, la poloneză, la parolă, la vals şi la ecossaise. Nu îndrăznea fiecine să se adreseze la rudele de aproape ale lui vodă ; fiecare avea pe jucătorul ei favorit.

Fata lui Furtună juca numai cu beizadea Iorgu, fata Muruzoaei numai cu Scarlat Bărcănescu. Dănţuitoarele cele mai întrepide erau Mariţa Ochioasa, fata lui Nae Golescu, Năstăsica lui Grigorie Filipescu, văduva Catinca Slătineanca (Petaluda), Zinca Farfaroaica, nevasta lui Dinicu Golescu.

Cucoanele cele tinere se purtau legate la cap cu turban de tulpan, zăbranic sau marabu meşteşugit adus cu coadele cu panglice şi urmuz împănate cu stele şi fulii [1] de diamant, rochie de mătăsărie, marţelin sau paplină fără cute, mâneci cu bufànturi, ciupag [2] scurt pe moda imperiului. Fetele, cu capul gol, cu panglici şi cu flori, rochie garnisită pe poale cu fionguri de panglice şi de stofă. Cucoanele mai în vârstă mai păstrau încă fesul alb, legate cu testemel cu bibiluri, paftale de aur cu pietre scumpe şi cu şal pe spate. Intre sculele celebre se cunoştea scorpia sau dragonul Suţulesii, fata lui Racoviţă Gândac dela Colţea, ghiarele de leu ale Catinchii Filipeschi (Bălşeni) şi şirele de mărgăritar cu diamanturi ale Brâncovencei.

Intr'o odaie care da în sala de bal era întinsă o masă mare cât ţinea odaia, plină cu tot felul de zaha-

---

[1] *fulie* — broşă de forma narcisului.
[2] *ciupag* — bluză.

ricale şi cofeturi, castane fierte în zahăr, lisă de chitră. praline, acadele, cofeturi cu răvaşe franţuzeşti şi caramele cu plesnitori, servite mosafirilor de vestitul becer Antonachi Borelli, ajutat de copiii lui mari şi mici şi de Momolo. Bufetul era toată seara asediat, mereu plin şi mereu gol ca butea Danaidelor, dela care cucoanele şi boierii, după ce mâncau cu prisos, apoi mai luau şi în basmale, ca să ducă copiilor acasă. P'în colţurile odăii, câteva mescioare, la care se servéa boierilor ponciuri. In sala cea mare servitorii cu tavele ofereau limonadă şi orangeadă, începând totdeauna dela mijlocu sofalei.

Când începuseră danţatorii a se înfierbânta, vodă s'a sculat, a salutat în dreapta şi în stânga şi a pornit spre uşa ieşirii, precedat de baş-ciohodar, urmat de beizadelele cele mai mici, de Ioniţă Voinescu, de cămăraşul cel mare şi de câţiva edeclii.

VIII

Pe la unsprezece ceasuri, îmbulzeala era mare la scară, toţi şi toate îşi căutau blanele, îşi strigau feciorii şi trăsurile, înaintând la scară fiecare cu masalagiul său, după rang. Stradele se luminau în toate direcţiunile şi, pe când începuse cocoşii a cânta de miezul nopţii, oraşul Bucureşti reintra în tăcerea şi în întunericul său de toate serile.

ION GHICA

UN BOIER CUM A DAT DUMNEZEU

I

Scumpe amice,

Una din afacerile de predilecţiune ale domnilor greci era şi încuscririle cu boierii pământeni; urmăreau fetele şi flăcăii cu avere pentru neamurile dumnealor.

Vodă Caragea adusese cu dânsul din Ţarigrad nu numai ciuma şi o droaie de Greci flămânzi, cărora alipindu-le titlul de *baş* [1] în coadă, îi poreclea cafegi-başa, portar-başa, sofragi-başa, ciubucci-başa etc., dar şi o familie numeroasă, cu *kera* [2], *bezdadele, domniţe* [3], *cuconiţe* [4] şi *duduce* [5].

Intre aceste din urmă era şi o nepoată anume Sultăniţa, pentru care vodă pusese ochiul pe Bărbuceanu, fiul vornicului Bibescu din Craiova, de curând întors din Paris dela învăţătură, tânăr plăcut şi moştenitor prin adopţiune a numelui şi a însemnatei averi a bogatului boier Ştirbei; avere disputată dinaintea divanului ţării de familia Grădiştenilor şi a Drăgăneştilor.

Tânărul, deşi la început se arăta docil, odată însă ce s'a văzut în posesiunea pecetei domneşti pusă pe anaforaua veliţilor boieri, a început a i se părea nasul Sul-

---

1 Cap sau şef. (I. G.)
2 Nevasta lui vodă sau doamna. (I. G.)
3 Titlu care se da numai fetelor de domn. (I. G.)
4 Cuconiţe se zicea numai surorilor domnului. (I. G.)
5 Fete mari, rude ale domnului. (I. G.)

tănichii prea cocărjat, bărbia cam ţuguiată şi oasele de tot ascuţite şi s'a dus de s'a logodit aiurea ; aşa că a trebuit să se caute un alt ginere pentru mâhnita nepoţică.

Cum face, cum drege Caragea, cam prin Toba [1] teleloaica [2], cam prin samsarul grec Burnaz-Şalgiu, că dibueşte la satul Gârlagele din malul Buzeului pe un tânăr provincial, pe capul căruia năpraznica boală grămădise mai multe moşteniri dela părinţi, unchi, mătuşe şi veri ; îl atrage la curtea domnească edecliu ; şi cam de voie de nevoie provincialul Dumitrache devine bărbatul duduchii Sultănichii, boier cu barbă, agă ; şi numele i se lungeşte de un cot, schimbându-se din sadea Dumitrache Buzoianu, în aga Dumitrache Chrisoscoleu Buzoianu.

II

Boier Buzoianu era om vesel, plăcut, leal, generos şi iubea mai mult a trăi în societatea amicilor săi, decât în atmosfera curţii greceşti. Era bun Român în toată puterea cuvântului, şi de când făcuse parte dintr'o comisie de anchetă împreună cu Costache Câmpineanu îi rămăsese o adevărată veneraţiune pentru acel bărbat ; aşa că în afacerile publice, cât a trăit Câmpineanu, nu făcea un pas fără a-l consulta, şi chiar după moartea acelui boier, oridecâteori era chemat să voteze în Obşteasca Adunare asupra unui proiect care i se părea că

---

[1] Tobia ovreica. (I. G.)
[2] femenin delă *telal* — zaraf.

era în detrimentul ţării, lua bila cea neagră între degete zicând :

— Uitaţi, cinstiţi boieri, să-i fie ţărâna uşoară lui Costache Câmpineanu, că el m'a învăţat să votez aşa, oridecâteori este a se aduce vreo vătămare drepturilor acestei ţări.

In sesiunea Obşteştii Adunări din anul 1844, când cu vestita concesiune de mine a Muscalului Trandafirof, Barbu Catargiu rostise în favorul proiectului un foarte frumos cuvânt în patru puncturi după toate regulele retoriceşti şi se cobora satisfăcut dela tribună, aşteptând felicitările amicilor săi, dar în loc de admiratori, întâlneşte piept în piept pe deputatul Buzoianu, care-l întâmpină zicând :

— Dumneata Thiers sau Guizot ?

Intrebare la care Catargi răspunde depărtându-se ; dar abia face câţiva paşi, că iar îi iese boierul Buzoianu înainte ; de astădată mai ţanţoş, îl întreabă clătinând din cap :

— Sto ti Gospodarin Thiers ia Guizot ?

Catargiu se mărgineşte a-i răspunde :

— Eu sunt cine sunt, şi-i întoarce spatele ; dar nu trece mult şi iar se pomeneşte cu Buzoianu în faţă, mai ameninţător şi bătând din picior :

— Scagi brati ti Guizot ia Thiers ?

Acum oratorul, văzând că gluma se îngroaşe şi că râsetele erau în partea lui Buzoianu, s'a apropiat binişor de uşă şi a părăsit sala.

Această scenă, jumătate glumă, jumătate cam gâlceavă, nu puţin a contribuit şi dânsa, ca şi satira *Măceşul* la nenorocita soartă a proiectului *Trandafir* cu *of* în coadă.

III

La boier Buzoianu nu prea avea trecere ciraclicurile, şi de multe ori postulanţii recomandaţi îşi găseau beleaua cu dânsul.

Când era vornic de oraş îl roagă atotputernicul ministru Villara să-i facă pe bărbierul care îl rădea staroste de bărbieri.

— Lasă pe mine cucoane Alecake, tocmai dumitale să nu-ţi fac şi eu atâta hatâr ; trimite-mi-l că ţi-l fac îndată, îi răspunde Buzoianu.

A doua zi din zi de dimineaţă bărbierul marelui ministru se prezintă, zicându-i pe un ton măreţ :

— Viu din partea cuconului Alecake pentru treaba de care ţi-a vorbit.

D'abia zice, şi boierul Buzoianu, nici una, nici două, îl ia de spate şi-l dă cu brânci pe uşă afară, tratându-l de beţiv.

Bărbierul, uimit, raportează protectorului său despre primirea ce i se făcuse. Villara supărat ceartă pe Buzoianu cu vorbe aspre, iar el nu răspunde alta decât :

— Beat boierule, beat mort ; mi-am zis : dar dacă odată se duce beat să-l rază pe vodă şi îi alunecă briciu din mână şi-l taie la gât, ce ne facem noi ? Ce se face ţara asta ? Te întreb.

O altădată, pe recomandaţia banului Filipescu, destituise pe un slugier Chiriac, om al lui Costache Şuţu, şi orânduise în locul lui împlinitor de contribuţiuni pe un Pitarul Matache.

Cum află Costache Şuţu de destituirea protejatului său, aleargă la Buzoianu.

— Ma cum si pote vere Dumitrache si dai afară pe Chiriaco, omo ţinstito si pricopsito, si si pui în locu a

lui pe pungasi aţela de Matacu dela Filipesco, un agramatos ?

La această imputare, Buzoianu nu răspunde, ci bate în palme, strigă pe Niculae feciorul şi-l trimite să-i cheme pe secretar, căruia îi dictează ordinul următor :

„In locul lui Pitaru Matache, numit alaltăieri împlinitor de contribuţiuni, un pungaş şi un agramatos, se orândueşte iar slugierul Chiriac, care este un om cinstit şi pricopsit."

Aşa că Şuţu se duce mulţumit ; dar nu trec trei zile şi iată că vine Iordache Filipescu turburat Dunăre.

— Cum se poate Dumitrache să scoţi pe Pitaru Matache, om de ispravă, om cu frica lui Dumnezeu şi să-mi pui iar pe hoţomanu ăla de Chiriac al lui Costache Şuţu, de ţipă fiul din maică ?

Filipescu nu sfârşise bine vorba şi Buzoianu bate în palme, trimite pe Niculae să-i cheme pe secretar şi îl pune de scrie :

„In locul lui slugierul Chiriac, care e un hoţoman de ţipă fiul din maică, se orândueşte iar pitarul Matache, om de ispravă şi cu frica lui Dumnezeu."

Banul Filipescu pleacă încântat, dar cum află Şuţu iar devine paraponisit cu :

— Iar mi-ai scos-o pe Chiriaco...

Buzoianu cum îl vede bate în palme să-i vie secretarul şi-i dictează ordin să scoaţă pe Matache, să puie pe Chiriac.

De astădată, secretarul observându-i că iar o să vie Iordache Filipescu cu o falcă în cer şi cu alta în pământ, să strige şi să înjure, Buzoianu îi răspunde :

— Nu face nimic, când o veni Filipescu, iar scoatem pe Chiriac şi punem pe Matache.

IV

Aga Buzoianu iubea petrecerile şi ziafeturile. Nu-i lipsea bal, nu-i lipsea nuntă, dar mai cu seamă îi plăcea masa pe iarbă verde cu miel fript, cu pelin şi lăutari.

Intr'o zi de 1 Mai, pe când se desfăta la Băneasa cu câţiva amici, iată că un boier cunoscut pentru admiraţiunea ce avea pentru regele Louis Philippe, pe care îl compara cu Vodă Bibescu, zicând că erau doi oameni care se completau unul prin altul, care urmează aceeaşi politică şi erau amândoi la un gând, repetând la fiecare vorbă :

„Vodă Bibescu a făcut şi de astădată ca Louis Philippe."

Sau :

„Louis Philippe a făcut întocmai ca vodă Bibescu."

Dealtminteri, om stimabil, blând, delicat şi de viaţă foarte cumpătată.

Blajinul boier, atras se vede de duioasele melodii ale lăutarilor, se apropie încetişor de masa boierească, salutând cu işlicul în amândouă mâinile şi cu cuvintele :

— Chef bun la boieri, vă desfătaţi, ai ? bine faceţi, că astăzi este şi ziua lui Louis Philippe.

Buzoianu, la aceste cuvinte, se scoală, umple două pahare cu şampanie şi dă unul boierului, zicându-i :

— Vive Louis Philippe !

In zadar slăbănogul boier se scuză, căutând să evite de a bea, căci amfitrionul îl încolţeşte, strigându-i din ce în ce mai îndesat :

— Vive Louis Philippe.

Până a trebuit să bea, sperând să scape cu atâtea. Dar d'abia a golit paharul, că boierul Buzoianu are în mână alt pahar plin gata, zicându-i :

— Vive Louis Philippe.

La refuz se supără şi bate din picior, încruntă sprâncenele împingându-i paharul la gură cu :

— Vive Louis Philippe.

După al doilea urmează al treilea pahar tot în sănătatea lui Louis Philippe, până ce încet-încet, glasul bietului boier începe a se confunda cu al lăutarilor, leapădă giubeaua, îşi sumete pulpanele anteriului, joacă bătuta, numai în meşi şi ciacşiri, şi bea şampanie cu fesul.

D'atunci bietul boier n'a mai pomenit numele lui Louis Philippe câte zile a avut.

V

Buzoianu avea casă mare în strada Mihai-Vodă, casă cu scos d'asupra uliţei, pe sub ferestrele căreia trecătorii erau adesea siliţi să se abată, mai ales când se umfla Dâmboviţa. Una din petrecerile boierului era să-şi bea cafeaua şi ciubucul după masă în sacnasiu [1], stând la vorbă cu câte un amic.

Dau aci pe apucate un mic fragment despre modul său de a saluta şi de a critica pe trecători.

— Ce mai bunătate de hoţoman ăsta care trece! In trei ani cât a fost asupra cisniului [2], şi-a făcut casă boierească şi şi-a cumpărat şi moşie; lua bani cu

[1] *sacnasiu* — balcon închis cu geamuri — *„scos d'asupra uliţei"*.

[2] *cisniu* — expertiză pentru fixarea preţului de vânzare la articole de consumaţie.

lopata dela brutari şi grânari, ca să suie preţul pânii săracilor.

— Dar dumnealui care vine pe colo! Când era la armăşie, închiria Ţigani domneşti cu cetele, de lucrau ca salahori la binale, şi banii îi băga el în buzunar. Aşa a făcut starea asta mare ce i-o vezi.

— Cu plecăciune, arhon slugier, ce mai faci? Sănătos? Vezi ăsta, om de ispravă: douăzeci de ani mereu în vistierie şi sărac lipit; d'abia îşi ţine casă d'azi până mâne.

— In casă la dumnealui, când te duci, ceasornicele îţi împuie urechile; la fiecare ceas bat şi cântă toate deodată. Se ştia dela fiecare concipist şi pitar ce mijlocea câte o sută de galbeni şi un ceasornic cu muzică pe d'asupra.

— Asta este feciorul căminarului Dobrovici; când era Nenciulescu vistier în vremea Muscalilor, îl pusese la transportul proviantului armatei. Se cerea de exemplu dela *glavna comanda*[1] zece mii care, el poruncea ispravnicilor să ridice douăzeci de mii, din care numai cinci mii erau pentru armată, iar pe celelalte le împărţea cu generalul, şi le da drumul acasă, luând dela fiecare câte 10 şi 20 de lei. Dau bieţii creştini bucuros, ca să scape, ba încă le zicea şi bogdaproste. Acum fii-său ăsta nu se mai zice Dobrovici, ci Bunescu, are caretă şi cai la grajd, casă cu mobila dela Paris şi cocoana în diamanturi şi mărgăritari. Comisia lui Kisseleff a trecut pe răposatul tată-so în *Ciornaia-cniga*[2], dar ce-i pasă, trăieşte parc'ar fi numele lui înscris în cartea de aur. Nu-i ajunge nici cu prăjina de opt boi la nas.

— Ce mai faci, nene Iordache, nu pofteşti sus la

1 Inaltul Comandament.
2 Cartea neagră.

noi să bei cafea, un ciubuc. Ce om cinstit şi harnic la slujbă!

— Da crăişorul ăsta! Ce mai pui de lele! Joacă cărţile de svântă pământul; de câte ori nu l-a prins cu cărţi măsluite şi cu mânile prin buzunarele paltoanelor; d'apoi trânteli ce a mâncat! Am auzit că umblă să-l puie în slujbă subprefect de poliţai la vreun oraş.

— Asta când era grefier nu-ţi scotea anaforaua până nu-i dai şi lui 10 sau 15 la sută din câştig; apoi, ce e drept, că ţi-o făcea pe plac; o ţinea câte cinci şi şase luni, până ce judecătorii uitase ce hotărîse, şi iscăleau cu ochii închişi.

— Uite la dânsul; parcă e Sf. Onufrie! un hoţ şi jumătate, când sărută icoana îi rămâne lipită de gingii rubiaua dela gâtul Maicii Domnului. Când era zapciu organizase o ceată de Ungureni de-i aducea cai furaţi, şi avea geambaşi pe la târguri de-i vindea; pe cei furaţi din Moldova îi ducea de-i vindea la târg la Drăgaica şi pe cei furaţi de dincoace de Milcov îi vindea la iarmaroc la Fălticeni. Acum are ciocoiul avere mare şi scoate coarne boiereşti.

— Dar dumnealui! Ştii ce făcea când era logofăt? Inhăma opt cai de poştie la trăsură cu *podorojna* dela casă; îşi punea băbaca la dreapta ş'o pleca prin judeţe în inspecţie. Băbaca se tocmea, logofătul executa; se întorcea acasă umflat ca un roi.

— Cela care vine după dânsul, când era băieţandru, se zicea Grec; mai în urmă, intrând în slujba unui Sârb, mai din 'bacşişuri, mai din camătă, mai din una-alta, a prins chiag, s'a făcut capitalist; apoi atunci, să-i fi zis cineva că nu era Sârb, că da cu paru. Acum dela o vreme încoace a ieşit că este Ro-

mân şi Român neaoş, încă din cei din Macedonia; ce o mai fi mâne, Dumnezeu ştie.

— Asta om meşter : fură ouă de sub coţofană, fără a o face să cârie. Când era judecător, se învoia cu amândoi împricinaţii şi lua dela unul şi dela altul. Către unul se obliga să câştige judecata, către celălalt să-şi dea glasul în favorul lui, aşa că hotărîrea ieşea cu patru iscălituri în favorul celui dintâi, şi cu părere deosebită a sa în favorul celui d'al doilea ; încât îşi ţinea cinstit tocmeala şi către unul şi către altul. Banii se depuneau totd'auna înaintea judecăţii într'o a treia mână.

Această conversaţiune ţinea mai până înnopta, şi de multe ori atrăgea sub fereastra sacnasiului auditori, încât unii puteau chiar să asiste la descrierile care îi priveau personal.

ION GHICA

MORAVURI DE ALTĂDATĂ

Marele ban Tudorache Văcărescu, mai deobşte cunoscut sub numele de Boier Furtună, prezident al Inaltului Divan Domnesc din zilele lui Vodă Bibescu, era om iute la fire şi supărăcios ; se aprindea lesne şi se necăjea, şi atunci se înfuria, ocărea şi înjura ; temperament care îi meritase porecla de Furtună.

Dar apoi era om cu frica lui Dumnezeu, nu-i lipsea nici duminică, nici sărbătoare să nu meargă să asculte sfânta liturghie ; se închina dimineaţa şi seara dinaintea icoanelor câte un ceas, făcând la metanii ; postea vinerea şi miercurea, iar în ajunul Bobotezei, la Vinerea Mare, la Tăierea capului Sfântului Ioan, la ziua Crucii nu punea nici untdelemn în gură, şi nu strica niciunul din cele patru posturi de peste an.

Conştiincios şi cinstit în daraverile sale, era un judecător integru ; şi la Curtea ce prezida el, generalul Năsturel Herescu şi Ştefan Golescu câştigaseră reputaţiunea meritată de judecători incoruptibili. La el nu încăpea hatâruri şi la cuhnia lui nu se primea plocoane.

Cât despre cunoştinţa dreptului, Boier Furtună era cam slăbuţ, ba încă slab de tot. Sacul său ştiinţific sta în cunoştinţa a câtorva principii din *Basilicalele* lui Armenopolu şi din pravila lui Caragea, învăţate în lunga sa practică de judecător.

La şedinţele Divanului Inalt, publicul asistent era totdeauna numeros, nu numai pentrucă acolo se hotăra în mod definitiv pricini care se străgănea de câte 30 și 40 de ani, începute de pe la Ipsilanti şi de pe la Hangerliu, dar mai mult ca să asiste la petrecerea ce da banul prezident, certându-se cu împricinaţii, ocărînd şi înjurând pe avocaţi, în cursul pledoariilor, apostrofându-i cu :

— Ghide, ghide, şiretule...

— Ce, umbli să vinzi castraveţi la grădinar...

— Gândeşti să mă faci pe mine să crez că ai dreptate, parcă nu te ştiu eu ce poamă eşti...

— Astea care mi le spui sunt mofturi de mofluz...

Apoi când îl înneca necazul, sau nu găsea expresiuni destul de energice, îşi lua fesul din cap şi asvârlea cu dânsul în obrazul împricinatului.

Era mai ales un avocat, unul Manu Bondi, frate sau văr cu Armaş Manu, pe care nu-l putea suferi ; şi, când îl auzea pledând, se înfuria și îl întrerupea, aducându-i aminte câte un epizod, două, din viaţa lui legendară de aventurier, precum istoria clopotului căzut din turnul Colţei, la cutremurul cel mare dela Vinerea Mare a anului 1802, pe care Bondi îl vânduse starostei de căldărari, făcându-l să creadă că îi fusese dăruit de generalul Prozorowski ; sau istoria când vânduse lui banu Istrate pe bietu slugeru Matac, încredinţându-l că era Ţigan rob al lui.

Când Curtea a fost chemată să judece procesul conspiraţiei bulgăreşti, şi i s'a adus înainte Deşu şi Şuţu, boierul Furtună a răspuns procurorului cu :

— Ce-mi umbli cu şoşele şi cu momele. Dacă vrei să-ţi judec pricina, adu-mi aici pe împăratu Nicolae, pe Nesselrode şi pe Daşkoff, şi atunci bucuros.

Boieru Furtună era bogat, putred de bogat, dar sgârcit, foarte sgârcit, şi banii săi îi specula cu dobândă.

Iată împrejurarea ce m'a făcut şi pe mine să-i fac cunoştinţa :

Tată-meu îi datorea de demult o mie de galbeni chesaro-crăieşti de Austria, drepţi la cumpănă, cu zimţi şi negăuriţi, cu dobânda de cinci şi jumătate la pungă pe lună (13,2 la sută pe an).

După încetarea din viaţă a tatălui meu, chibzuind cu mamă-mea că era mai folositor pentru familie de a vinde o moşie şi a desface datoriile, decât a plăti dobânzi mari, îndată ce am realizat valoarea vânzării, m'am dus la boier Furtună, unde jupâneasa Neacşa, fără a mă întreba cine eram, nici ce vream, m'a introdus într'o odăiţă, în care nu era altă mobilă decât un pătucean de lemn alb, cu o plapomă de cit ; acolo marele ban, înfăşurat într'o cămaşă de borangic, cu cauc de noapte în cap, sta aşezat pe vine, răscolind la hârtii. Rezemat de uşă, ca şi mine, mai era şi un alt mosafir.

După un sfert de oră de aşteptare, boierul şi-a aruncat ochii asupra mea, întrebându-mă răstit ce voiam ; întrebare la care i-am răspuns că răposatul logofăt Dumitrache Ghica fiindu-i dator bani, veneam să aflu la cât se suie astăzi acea datorie.

La aceste cuvinte, boierul s'a ridicat în picioare, întrebându-mă şi mai răstit :

— Dar ce ? o să-mi plătească ?

— Da, boierule, îndată ce vom regula contul împreună.

Atunci faţa i s'a luminat şi, întorcându-se către celalalt aşteptător, i-a zis :

— Dumneata vino altădată, vezi că acum am treabă.

Se pleacă şi trage de sub pat un sipet ferecat cu bande de fier, bătute în cuie de alamă, îl deschide şi-mi arată o hârtie fără a o lăsa din mână, zicându-mi :

— Uite, citeşte, ăsta e înscrisu lui văru Tache.

Constatăm împreună că datoria data din anul 1825, Sept. în 15, şi că dobânzile erau răfuite numai până la 15 Sept. 1840, şi fiindcă eram atunci în Fevruarie 20, anul 1845, i se datora dobânda de 13,2 la sută pe cinci ani, cinci luni şi cinci zile. Eu am luat creionu şi, calculând, găsesc că dobânzile la care avea drept se suia la 717 galbeni, la care adăogându-se capitalul de una mie galbeni, suma totală de plătit era de 1717 galbeni.

Arătându-i eu socoteala, îmi zice :

— Apoi stăi că nu se poate să fie aşa, că prea te-ai pripit. Să fac şi eu socoteala mea.

Şi după o oră de muncă, mişcând din buze, numărând pe degete, scriind şi tot ştergând, îmi zice cu mirare :

— Tocmai aşa face, o mie şapte sute şi şaptesprezece.

Când îmi luam pălăria să plec, mă opreşte răstit :

— Ei, dar banii cine mi-i dă ?

— Eu, boierule.

— Dar când ?

— Mâine, la orice oră vei porunci dumneata.

— Unde ?

— Aici.

— Dar vezi să nu mă ţii cu vorba. Spune-mi dela care zaraf eşti, ca să ştiu unde să trimit să te găsească.

— Nu sunt la zaraf.

— Apoi dacă nu eşti zaraf, cum de ştii să socoteşti aşa de iute ? Atunci ce eşti ?

— Sunt fiul răposatului Dumitrache Ghica.

— Aşa ! vezi, nu ştiam că văru Tache să aibă băiat aşa de mare ; cum de nu te-am văzut pân'acuma ?

A doua zi, foarte de dimineaţă, eram cu două pungi de galbeni în strada Sf. Spiridon, în odaia de mosafiri, unde boieru m'a primit voios ; era îmbrăcat cu o giubea portocalie, peste o libadea lungă de pambriu verde, având pe cap işlicu.

După ce i-am pus banii pe masă, a scos un oftat mare.

— Acum mai întâi să-i numărăm.

Şi a început a-i grupa în pâlcuri de câte zece, şi, după ce s'a încredinţat de exactitatea numărului, a luat cutia cu cumpene, şi, cântărindu-i unul câte unul din ochi şi din degete, întovărăşea operaţia cu reflecţiuni ca aceste :

— Tot pasiri [1], tot pasiri... rar pe ici pe colea câte un blank [2]... Uite, ăsta galben bun, mai greu şi decât blanku ; aşa când ar fi toţi...

— Ovreiul dracului, bată-l Maica Domnului, uite colo câtă bucată de aur a tăiat din bietu galben ăsta ; ar trebui stăpânirea să spânzure pe astfel de calpuzani [3]...

— Când am împrumutat pe văru Tache, l-am împrumutat ca pe un frate, cu dobânda de cinci şi jumătate la pungă pe lună, pe când banii se da p'atunci cu şapte, ba şi cu şapte şi jumătate la pungă (17 şi 18 la sută pe an). Ia te uită colea, frumuseţe de galben, când îl vezi, crezi c'o să treacă şi de blank, şi când colo, nici

[1] *pasir* — galben cu zimţi roşi, de o valoare mai scăzută, dar admişi.

[2] *blank* — galbeni cu zimţi întregi.

[3] *calpuzan* — falsificator de monede.

cu pasiru nu merge; afurisitu de Jidov, îi ia auru cu apă tare. Păcat că legea la noi nu permite dobândă la dobândă, şi, vezi, acu pierd peste cincizeci de galbeni, dobânzile dela cei 717 galbeni.

Operaţia aceasta a durat şase ceasuri; puind deoparte toţi galbenii mai uşor decât pasiri, care numărându-se s'au ales la 216 bucăţi, în locul cărora i-am adus alţi bani pe plac, dându-mi înscrisul tatălui meu achitat.

Când eram să ies din odaie, m'a oprit în uşă şi m'a întrebat în ce slujbă eram. La răspunsul meu că nu eram împiegat, a rămas în mirare. Cum, un fecior de boier să nu fie în slujbă?

Se vede că rămăsese mulţumit de modul cum expeduisem acea daraveră, căci, la o adunare, Vodă Bibescu, zărindu-mă într'un grup de tineri, a venit drept la mine, zicându-mi: „Qu'avez vous fait à mon oncle Théodore, il ne me parle plus qu'en faisant votre éloge..." [1].

Cocoana boierului Furtună, fata banului Constantin Ghica, era cunoscută sub numele de Mariţa Furtunoaia şi fie-sa, baroneasa de Uxküll, sub acel de fata Furtunoaiei. Mai avea şi un băiat, pe care îl trimisese pentru învăţătură la Paris şi care petrecuse mai mulţi ani în institutul dela St. Pelagia.

Boieru Furtună, tot grămădind dobânzi peste dobânzi şi trăind cu cea mai mare economie, adunase o mare avere. Se zice că la moartea sa, în pimniţă la

[1] Ce i-ai făcut unchiului Theodor, nu-mi vorbeşte decât lăudându-te...

dânsul unde nimeni nu îndrăznea să intre nici noaptea, nici ziua de frica stafiei, s'ar fi găsit butoaie pline tot cu galbeni chesaro-crăiești de Austria, drepți la cumpănă, ferecați cu zimți și negăuriți.

ION GHICA

BIBLIOGRAFIE

A. SCRIERI TIPĂRITE IN DIFERITE PERIODICE

1844

Despre importanța economiei politice (In notă: *Lecție de deschiderea cursului de economie politică, rostită în Academia din Iași la 23 Noembrie 1843*) — „Foaie științifică și literară“ Nr. 8, 27 Fevruarie (Semnat *I. G.*)
Măsuri și greutăți — „Foaie științifică și literară“ Nr. 23, 18 Iunie.
Insămnări asupra învățăturii publice — „Foaie științifică și literară“ Nr. 2, 16 Ianuarie, Nr. 3, 23 Ianuarie, Nr. 10, 12 Martie *(Deslușirea programei de învățătură pentru școalele sătești)*, Nr. 24, 25 Iunie *(Școale normale pentru învățători de pe la sate)*, Nr. 25, 2 Iulie.
Ochire asupra științelor — „Foaie științifică și literară“ Nr. 26, 9 Iulie, Nr. 27, 16 Iulie (Semnat *I. G.)*

1847

(Scrisori către redacție, în legătură cu problemele învățământului public)—„Foaie pentru minte, inimă și literatură“ Nr. 31, 4 August, Nr. 32, 11 August, Nr. 33, 18 August, Nr. 43, 27 Octomvrie, Nr. 44, 3 Noemvrie, Nr. 45, 10 Noemvrie.

1861—1862

Dacia Veche — „Revista Română“, Septembrie
Tractatul pe insulele Ioniane — „Independența“ Nr. 11, 13 Octombrie.

Tractatul dela Paris — „Independența" Nr. 16, 18 Octombrie.
Prejudețe și vămi — „Independența" Nr. 30, 2 Noembrie.
Guvernul în civilizațiune — „Independența" Nr. 47—48, 20 Noembrie.
Deprecierea valorii și creditul — „Independența" Nr. 56, 57, 58, 29, 30 Noembrie și 1 Decembrie.
Scrisoare către D. Redactor al „Țeranului Român" — „Independența" Nr. 60—61, 4 Decembrie.
Don Juanii din București — „Independența" Nr. 66—67, 11 Dec., 73—74, 18 Dec., 75, 19 Dec., 76, 20 Dec., 77, 22 Dec., 1861. Continuare în Nr. 82, 4 Ian., 83, 5 Ian., 84, 8 Ian., 85—86, 10 Ian., 87, 13 Ian., 88, 15 Ian., 89, 22 Ian. 1862.
Guvernul în civilizațiune — „Independența" Nr. 89, 22 Ian. 1862.
Drumurile de fier — „Revista Română" Iulie 1862.

1878

Recensiunea dramei „La Plevna" a d-lui G. Sion — „Analele Academiei Române", seria I, tom. XI, Sesiunea 1878.
Inceputul omului — „Analele Academiei Române," seria I, tom. XI, Sesiunea 1878.

1880

Corespondența dintre d-nii Vasile Alecsandri și Ion Ghica (la Sumar: *Din vremea lui Grigorie Ghica V. V.)* — „Convorbiri literare" Nr. 1, 1 April. (In edițiile 1884 și 1887: *Clucerul Alecu Gheorghiescu)*.
Corespondența dintre d-nii Vasile Alecsandri și Ion Ghica (la Sumar: *Ioniță Cegaiu*)—„Convorbiri literare" Nr. 2, 1 Mai. (In edițiile 1884 și 1887: *Polcovnicul Ioniță Ceganu*).
Corespondența dintre d-nii Vasile Alecsandri și Ion Ghica (la Sumar: *Domnia lui Caragea*) — „Convorbiri literare" Nr. 3, 1 Iunie (In ediția 1887: *Din vremea lui Caragea*).
Corespondența dintre d-nii Vasile Alecsandri și Ion Ghica (la Sumar: *Intâile școli române în București*) — „Convorbiri literare" Nr. 6, 1 Sept. (In edițiile 1884 și 1887: *Școala acum* 50 *de ani)*.
Corespondența dintre d-nii Vasile Alecsandri și Ion Ghica, VI (la Sumar: *Eteria*) — „Convorbiri literare" Nr. 9, 1 Dec. (In edițiile 1884 și 1887: *Din timpul Zaverei*).

1881

Corespondenţa dintre d-nii Vasile Alecsandri şi Ion Ghica, VII (la Sumar: *Partidele politice*) — „Convorbiri literare" Nr. 11, 1 Fevr. (In ediţia 1884: *Libertatea de altădată şi cea de acum;* în ediţia 1887: *Liberalii de altădată*).
Corespondenţa dintre d-nii Vasile Alecsandri şi Ion Ghica, VIII (la Sumar: *Din viaţa socială de pe la 1835—36*) — „Convorbiri literare" Nr. 12, 1 Martie (In ediţia 1884: *Generalul Coletti*; în ediţia 1887: *Generalul Coletti la* 1835).
Corespondenţa dintre d-nii Vasile Alecsandri şi Ion Ghica, IX (la Sumar: *Scrisoarea IX (David Urquhart)* — „Convorbiri literare" Nr. 5, 1 Aug. (In ediţiile 1884 şi 1887: *David Urquhard*).
Corespondenţa dintre d-nii Vasile Alecsandri şi Ion Ghica, X (la Sumar: *Scrisoarea X (Egalitatea)* — „Convorbiri literare" Nr. 6, 1 Sept. (In ediţiile 1884 şi 1887: *Egalitatea*).
Corespondenţa dintre d-nii Vasile Alecsandri şi Ion Ghica, XI *Libertatea*—„Convorbiri literare" Nr. 7, 1 Oct. (In ediţiile 1884 şi 1887: *Libertatea*).
Corespondenţa dintre d-nii Vasile Alecsandri şi Ion Ghica, XII *(Drum din Bucureşti la Iaşi în 1841)* —„Convorbiri literare" Nr. 9, 1 Dec. (In ediţiile 1884 şi 1887: *O călătorie dela Bucureşti la Iaşi înainte de 1848)*.
Raport despre „Dramatice" de G. Sion: *„Candidat şi deputat"*, *comedie într'un act în versuri*; *„La Plevna"*, *dramă într'un act în versuri* — „Analele Academiei Române", seria II, tom. II, secţia. I, partea I.
Studii economice de A. D. Xenopol, doctor în drept şi în filosofie *(raport)* — „Analele Academiei Române", seria II, tom. II, secţiunea I.
Ion Câmpineanu. *Discurs de recepţiune la Academia Română (*20 *Martie* 1880*)* — „Analele Academiei Române", seria II, tom. II., secţ. II.
Răspunsul d-lui Ion Ghica *(La discursul de recepţiune al d-lui Emanoil Bacaloglu despre calendariu)* — „Analele Academiei Române" seria II, tom. II, secţ. II.
Seminţiile, soiurile sau rasele — „Analele Academiei Române", seria II, tom, II, secţ. II, partea II.
Scrisori către d-l Vasile Alecsandri *(„Clucerul Alecu Gheorghiescu" şi „Polcovnicul Ioniţă Ceganu")* — „Analele Academiei Române" seria II, tom. II, secţ. II, partea II.

1882

Corespondența dintre d-nii Vasile Alecsandri și Ion Ghica, XIII (la Sumar: *Dascălii Greci*) — „Convorbiri literare" Nr. 9, 1 Dec. (In edițiile 1884 și 1887: *Dascăli greci și dascăli români*).

1883

Corespondența dintre d-nii Vasile Alecsandri și Ion Ghica, XIV (la Sumar: *Jianul)* — „Convorbiri literare" Nr. 2 1 Mai (In edițiile 1884 și 1887: *Tunsu și Jianu*).

Corespondența dintre d-nii Vasile Alecsandri și Ion Ghica, XV (la Sumar: *Theodoros*) — „Convorbiri literare" Nr. 7, 1 Oct. (In ediția 1884: *Theodoros, împăratul Abisiniei;* în ediția 1887: *Theodoros)*.

1884

Corespondența dintre d-nii Vasile Alecsandri și Ion Ghica XVI (la Sumar: *Mehtupciu*) — „Convorbiri literare" Nr. 10, 1 Ian. (In edițiile 1884 și 1887: *Teodor Diamant*).

Corespondența dintre d-nii Vasile Alecsandri și Ion Ghica, XVII (la Sumar: *Samos*) — „Convorbiri literare" Nr. 1, 1 April, Nr. 3, 1 Iunie (In ediția 1887: *Căpitanu Laurent)*.

Corespondența cu D. V. Alecsandri (la Sumar: *Scrisoarea XVIII Wilson Ormsby)* — „Convorbiri literare" Nr. 8, 1 Nov. (Semnat *X*.) (In ediția 1887: *Ovreii*).

1885

Corespondența cu d. V. Alecsandri (la Sumar: *Scrisoarea XIX Iancu Văcărescu*) — „Convorbiri literare" Nr. 10, 1 Ian. (Semnat *X*.) (In ediția 1887: *Legile*).

Corespondența cu V. Alecsandri (*Scrisoarea XX)* (la Sumar: *Băltărețu)* — „Convorbiri literare" Nr. 4, 1 Iulie (In ediția 1887: *Băltărețu*).

Corespondența cu V. Alecsandri *(Scrisoarea XXI)* (la Sumar: *Barzof)* — „Convorbiri literare" Nr. 6, 1 Sept. (In ediția 1887: *Bârzof)*.

Corespondența cu V. Alecsandri *(Scrisoarea XXII)* (la Sumar: *Insula Prosta*) — „Convorbiri literare" Nr. 9, 1 Dec., Nr. 10, 1 Ian. 1886 (In ediția 1887: *Insula Prosta*).

1886

Corespondenţa cu V. Alecsandri *(Scrisoarea XXV), Amintiri despre Gr. Alexandrescu* — „Convorbiri literare" Nr. 2, 1 Mai (In ediţia 1887: *Amintiri despre Grigorie Alexandrescu).*

Introducere la scrisorile lui I. Ghica cătră V. Alecsandri, XXVI „Convorbiri literare" Nr. 8, 1 Nov. (In ediţia 1887: *Introducţiune).*

1887

Corespondenţa cu V. Alecsandri *(Scrisoarea XXVII)* (la Sumar *Amintiri din 1848*) — „Convorbiri literare" Nr. 3, 1 Iunie (In ediţia 1887: *Nicu Bălcescu*).

1889—1890

Amintiri din pribegia după 1848. Noue scrisori către V. Alecsandri *(Urmare)* — „ Revista Nouă" Nr. 2, 15 Febr., Nr. 4, 15 Aprilie, Nr. 7, 15 Iulie.

Un bal la curte în 1827. *Scrisoare către Vasile Alecsandri*— „Revista Nouă" Nr. 5, 15 Mai.

Convorbiri economice cătră domnul Alecsandri. *Două călătorii în vis.* — „Revista Nouă" Nr. 11 şi 12, Dec. 1889 şi Ian. 1890

O pagină din istorie — „Voinţa naţională" Nr. 1625, 24 Febr. — 4 Mart. 1890 (semnat ***).

Un boier cum a dat Dumnezeu — „Revista Nouă" Nr. 6, 15 Sept. 1890

1891

Moravuri de altădată — „Revista Nouă" Nr. 11 şi 12, Febr. şi Mart.

1892

Fragment dintr'o scrisoare inedită cătră V. Alecsandri — „Convorbiri literare" Nr. 11 —12, 1 Martie.

Schiţe politice — „Revista Nouă" Nr. 3—4, 15 Iunie — 15 Iulie.

POSTUME

Dela cei ce nu mai sunt. *Scrisori inedite de Ion Ghica* — „Literatură și artă română" Nr. 12, 25 Oct. 1898.
O scrisoare nepublicată. *Către I. Bianu*—„Convorbiri literare" Nr. 1, 1 Ianuarie 1902.

B. VOLUME

Coup d'oeil sur l'état actuel de la Valachie (Privire asupra stării actuale a Valahiei), Paris, 1835 (semnat *M. de L.*).
Poids de la Moldovalachie dans la question d'Orient (Insemnătatea Moldo-Valahiei în chestiunea Orientului), Paris, 1838 (semnat *M. O.*).
Précis des droits des Moldaves et des Valaques fondé sur le droit des gens et sur les traités (Scurtă expunere asupra drepturilor Moldovenilor și Valahilor fondată pe dreptul ginților și pe tratate), Paris, 1839 (Extras dintr'o scriere de Ph. Colson).
Măsurile și greutățile românești și moldovenești în comparație cu ale celorlalte neamuri. *Cu un articol asupra mijloacelor de comunicație*, București, 1848.
Dernière occupation des Principautés Danubiennes par la Russie, Paris 1853 (semnat *G. Chanois*).
Pledoriul d-lui Ion Ghica, prințul de Samos, trimis la judecătoria districtului Dâmbovița pentru constatarea drepturilor sale politice, București, 1859.
Raportul comisiei însărcinate să coordoneze faptele pentru care Ministerul dela 13 Iulie s'a pus în acuzație de Onor. Adunare (fără an și loc).
Reorganizarea României. *Partea I Comuna*, București, 1861.
Convorbiri economice. Broșura I și II, București, 1865; a treia broșură (fără număr), București, 1872. Ediția II, București, 1869. Broșura V, București, 1873; broșura VI, București, 1875. Ediția III (cuprinzând toate broșurile), Socec, București, 1879—1884.
Vademecum al inginerului și comerciantului. *Greutăți și măsuri. formule întrebuințate în ingineria civilă, militară și comercială*, București, 1865.
Omul fizic și intelectual, București, 1866.
Amandament la proiectul de lege asupra organizării Ministerului lucrărilor publice și a lucrărilor publice (1868).

Ajutorul comerciantului, al agricultorului şi al inginerului. *Greutăţi şi măsuri. Formule.* (In colaborare cu D. A. Sturdza), Bucureşti, 1873.
Amintiri despre Grigorie Alexandrescu (Extras din „Analele Academiei Române", seria II, tom. VIII, secţ. V. Memorii), Bucureşti, 1877.
O cugetare politică, 1877 (Nesemnat, fără loc).
Pământul şi omul. *Partea I*, Bucureşti, 1844.
Scrisori ale lui Ion Ghica către V. Alecsandri, Tip. Academiei Române (Laboratorii Români), Bucureşti, 1844 (Rândul scrisorilor: *Prinţului Ion Ghica* de V. Alecsandri, I. *Clucerul Alecu Gheorghiescu.* II. *Polcovnicul Ioniţă Ceganu,* III. *Domnia lui Caragea,* IV. *Şcoala acum* 50 *de ani,* V. *Din timpu Zaverii,* VI. *Libertatea de altădată şi cea de acum,* VII. *Generalul Coletti,* VIII. *David Urquhart,* IX. *Libertatea,* X. *O călătorie dela Bucureşti la Iaşi înainte de 1848,* XI. *Dascălii Greci şi dascălii Români,* XII. *Tunsu şi Jianu,* XIII. *Teodoros, împăratul Abisiniei,* XIV. *Teodor Diamant,* XV. *Egalitatea,* XVI. *V. Alecsandri cătră Ion Ghica: Vasile Porojan*).
Scrisori către V. Alecsandri. *Ediţiune nouă*, Socec Comp., 1887 (Cuprinsul: *Introducţiune,* I. *Clucerul Alecu Gheorghiescu* II. *Polcovnicul Ioniţă Ceganu,* III. *Din vremea lui Caragea* IV. *Şcoala acum* 50 *de ani,* V. *Vasile Porojan de V. Alecsandri,* VI. *Din timpul Zaverii,* VII. *Liberalii de altădată,* VIII. *Generalul Coletti la* 1835, IX. *David Urquhard,* X. *Libertatea.* XI. *Egalitatea.* XII. *O călătorie dela Bucureşti la Iaşi înainte de* 1848, XIII. *Dascăli greci şi dascăli români.* XIV. *Tunsu şi Jianu,* XV. *Teodor Diamant, XVII V. Alecsandri către Ion Ghica,* XVIII. *Căpitanu Laurent,* XIX. *Căpitanu Laurent* (*urmare*) XX. *Ovreii,* XXI. *Legile* XXII. *Băltăreţu,* XXIII. *Bârzof.* XXIV. *Insula Prosta* XXV. *Ioan Câmpineanu,* XXVI. *Amintiri despre Grigorie Alexandrescu,* XXVII. *Nicu Bălcescu*).
Amintiri din pribegia după 1848. *Noue scrisori către V. Alecsandri*, Socec, Bucureşti 1889 (1890).

C. REEDITĂRI POSTUME

Scrisori către V. Alecsandri — Edit. Librăriei Leon Alcalay, Buc., 1905.
Munca, creditul, împrumuturile Statului (Din *Convorbiri economice)*, Biblioteca Socec. Scriitori români 8. Buc. ,1909

Ion Ghica și Nicolae Bălcescu: *Scrisori inedite.* Publicate și adnotate de N. Cartojan, Buc., 1913.

Opere complete (vol I și II: *Convorbiri economice*; vol III: *Scrisori către V. Alecsandri*; vol. IV: *Amintiri din pribegie, Academice, O cugetare politică, Pământul și omul, Ochire asupra științelor, Despre căile noastre de comunicație, învățătura publică, Alte scrisori către V. Alecsandri*, etc.)—Edit. Minerva, București, 1914 — 1915 (Ediție îngrijită și prefațată de **P. V. Haneș**).

Scrisori către V. Alecsandri — Biblioteca pentru toți (Alcalay) Nr. 224—231 Buc., 1925.

Amintiri din pribegia după 1848 — Biblioteca pentru toți (Alcalay) Nr. 688.

Din vremea lui Caragea. *Scrisori către V. Alecsandri*, Pagini alese din scriitorii români Nr. 184 (Buc. 1925).

Din vremuri vechi, Pagini alese din scriitorii români Nr. 199 (Buc. 1925).

Scrisori către V. Alecsandri, Biblioteca școlară-Publicațiune pentru cultura elevilor Nr 10, București 1934.

Scrisori către V. Alecsandri. Cu un adaos, Edit. Cultura Românească, București 1940 (Publicate de C. I. Bondescu și D. Mărăcineanu).

Ion Ghica către N. Bălcescu. *Scrisori inedite din vremea pribegiei.* Publicate cu o introducere de G. Zane — în „Analele Academiei Române" — Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tom. XXV Memorii 26, București 1943.

Libertatea — Clucerul Alecu Gheorghiescu *(Din scrisorile către Vasile Alecsandri)*, Pagini alese din scriitorii români Nr. 21, București.

Scrisori. Ediție îngrijită de Ion Pillat. Pagini alese. Serie nouă Nr. 34

Scrisori către V. Alecsandri. Cu introducere, vocabular și index de Olimpiu Boitoș, Edit. Vatra, București, 1947 (Clasicii noștri comentați).

Scrisori alese, E. P. L. A., Biblioteca pentru toți, București, 1950.

DIN SCRIERILE DESPRE ION GHICA

Notiţă despre I. G. — „Curierul Românesc", Nr. 22, 1844.

A. Xenopol: *Convorbiri economice de Ion Ghica* — „Convorbiri Literare" Nr. 1, Aprilie 1872.

A. Treboniu Laurian: *Tablete bibliografice* — „Revista contemporană" Nr. 8, 1 Oct. 1873.

* * * :*Bibliografie română. Convorbiri economice de Ion Ghica* — „Convorbiri literare" Nr. 7, Octombrie 1873.

B. P. Haşdeu: *Răspuns la discursul de recepţiune al d-lui Ion Ghica* — „Analele Academiei Române", seria II, tom. II secţ. II, partea I, Bucureşti 1881.

N. Iorga: *Ion Ghica* — „Lupta" Nr. 1195, 1890.

* * * : *Necrolog* — „Familia" Nr. 22, 1/13 Iunie, 1897.

Gh. Adamescu: *Notiţă despre viaţa şi activitatea politică şi literară a lui Ion Ghica*, Bucureşti, 1897.

N. Petraşcu: *Ion Ghica* — „Literatură şi artă română" Nr. 7, 1897.

G. Bengescu: *Câteva suvenire ale carierei mele: I. Ghica, V. Alecsandri, Al. Lahovari*, Edit. Paul Lacomblez, Bruxelles, 1899.

Dr. C. Istrati: *Activitatea ştiinţifică a lui Ion Ghica.* Discurs rostit la 5/18/Aprilie 1902, în şedinţă solemnă — „Academia Română — Discursuri de recepţiune" XXIV, Buc., 1902

Eugenia Carcalechi: *Alecsandri şi Ion Ghica* (Ceva din corespondenţa lor intimă) — „Arhiva", Iaşi, Nr. 9 Sept. 1905.

G. Bogdan Duică: *Un roman de Ion Ghica* — „Semănătorul" Nr. 17, 23 Aprilie 1906

P. V. Haneş: *Ion Ghica şi Ion Creangă*, în vol. „Studii de literatură română", Alcalay, Bucureşti, 1910.

* * * : *Dare de seamă a serbării pentru inaugurarea bustului lui Ion Ghica, care a avut loc în ziua de 16 Mai 1910* (Ateneul Român), Bucureşti 1910 (Cuprinde discursurile lui Spiru Haret, C. G. Dissescu, Em. Porumbaru, Dr. C. Istrati, Costescu-Comăneanu şi D. I. Ghica).

Georgescu-Tistu N. : *Ion Ghica scriitorul.* Cu prilejul unor texte inedite — „Academia Română — Studii şi Cercetări" XXV, Buc., 1935.

V. Slăvescu: *Opera economică a lui Ion Ghica* — „Memoriile Secțiunii istorice", seria III, tom. XIX. Memorii IV, Acad. Română, București 1937.

V. Slăvescu: *Corespondența lui Ion Ghica cu Dimitrie Sturdza* (1860—1880) — „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice", seria III, tom. XXV. Memorii 28, București 1943.

CUPRINSUL

Responsabil de carte : A. Rusu
Tehnoredactor : I. Holban
Corector : M. Ştefănescu.

Dat la cules 27.V.1953. Bun de tipar 23.VII.1953 Tiraj 20 100+100 ex. Hârtie semivelină ed. mată de 65 gr. m.p. Ft. 70×100/32. Coli ed. 10,353. Coli de tipar 7,5. Preţul unui exemplar 3,04 lei. Ediţia I. Comanda 700. 1 Planşe tipo. A. Nr. 01748. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic Casa Scânteii „I. V. STALIN", **Bucureşti**
— R. P. R. —